

LIETUVIŲ SAVISAUGOS (APSAUGOS) BATALIONŲ KARIŲ NUOSTOLIAI VOKIETIJOS—SSRS KARO METU (1941—1945)

Dr. Rimantas Zizas
Lietuvos istorijos institutas

Įvadas

1941–1945 m. Vokietijos ir Sovietų Sąjungos kare Lietuva kaip valstybė nedalyvavo. Ji šio karo išvakarėse (1940 m.) buvo Sovietų Sąjungos okupuota ir aneksuota. Sovietų ir ją pakeitusi nacių okupacija lėmė, kad Lietuvos žmonės kariavo abiejose fronto pusėse – ir vienu, ir kitu okupantų karinėse pajėgose. Antrojo pasaulinio karo laikotarpio lietuvių karybos istorija, deja, iš esmės tėra tik vokiškos ir rusiškos kilmės lietuviškų karinių formuočių istorija. Sovietų Sąjungos pusėje, Raudonosios armijos sudėtyje, kovojo Raudonosios armijos 16-oji lietuviškoji šaulių divizija, pradėta formuoti jau 1941 m. pabaigoje Rusijoje (Gorkio sr.), 1944 m. rudenį kuri laiką veikė iš reokupuotos Lietuvos vyrų mėginta suformuoti 50-oji šaulių atsargos divizija. Vokietijos pusėje veikusių lietuviškų formuočių vaizdas buvo daug margesnis ir sudėtingesnis – lietuvių savisaugos (apsaugos) batalionai, statybos (inžinerijos) batalionai, vadinamieji vietinės savisaugos būriai, 1944

m. nesėkmingai bandyta formuoti Lietuvos vietinė rinktinė, Tėvynės apsaugos rinktinė.

Lietuvių savisaugos (apsaugos) batalionai buvo gausiausia, pastoviausia, ilgiausiai (beveik visą karo laikotarpį) veikusi, dalyvavusi kovose su sovietiniais, taip pat lenkų, ukrainiečių partizanais, Raudonosios armijos daliniais lietuviška karinė formuotė. Visų kitų lietuviškų formuočių, išskyrus tik statybos (inžinerijos) batalionus (jie pradėti formuoti 1943 m. balandžio mėn. po SS lietuvių legiono boikoto), veikla buvo trumpalaikė ir epizodiška. Deja, tenka kalbėti ir apie dar vieną savisaugos batalionų veiklos ir istorijos išskirtinį bruožą: kai kurie batalionai ar jų padaliniai talkininkavo naciams jų organizuotose nusikaltamose akcijose, visų pirma – žydų žudynėse. Apskritai iš visų lietuviškų formuočių lietuvių savisaugos batalionų veiklos istoriją galima laikyti pačia prieštaringiausia, tragiškiausia dėl pasekmių, iki šiol mažiausiai ištirta.

Savisaugos batalionų istorijos klausimais pradėta rašyti jau vokiečių okupacijos metais, jais domėtasi per visą ilgą sovietmečio laikotarpį, jų istorija domimasi ir dabar, nepriklausomos Lietuvos laikotarpiu. Be abejo, domėjimosi priežastys kiekvienu istorijos laikotarpiu buvo skirtingos: vokiečių oficialiojoje spaudoje buvo paskelbta nemažai apologetinių, batalionus ir apskritai lietuvių dalyvavimą kovoje su bolševizmu šlovinusių publicistinių straipsnių¹, sovietmečiu, atvirkščiai – juos niekinusių, siekusių parodyti batalionų karių nusikaltimus, beveik visą dėmesį skyrusių jų dalyvavimui masinėse „tarybinių žmonių“ (t. y. žydų) žudynėse, stengiantis sukom-

---

¹1943 m. pradžioje savaitraštyje „Karys“ rašyta, kad batalionų karių kovų epizodų aprašymai, nors ir pasirodo periodinėje spaudoje, nesukuria „bendrojo mūsų narsiųjų vyrų žygių ir gyvenimo vaizdo“. Todėl buvo rengiamas didesnis leidinys apie batalionų kūrimąsi ir jų kovas (žr. Ruošiamas leidinys apie mūsų batalionus, Karys, 1943, sausio 30, p. 5). Tačiau apie tokio leidinio išleidimą duomenų nėra.

promituoti „buržuazinius nacionalistus“².

Sovietmečiu tik politinės, ideologinės priežastys, sovietinės propagandos interesai ir tikslai neleido ignoruoti fakto, kad savisaugos batalionai egzistavo, ir nutylėti jų istorijos klausimų, savaime aišku, tendencingai nušviestų. Subyrėjus Sovietų Sąjungai, šiuo požiūriu Lietuvos (kaip ir Latvijos bei Estijos), visuomenės sąmonė ir historiografijos padėtis gerokai skyrėsi, palyginti su padėtimi Rusijoje ir kitose buvusiose sovietinėse respublikose: ten sovietmečiu kruopščiai buvo slepiami ir nutylimi faktai, kad „Didžiojo Tėvynės karo“ metais apie 1,5 mln. „tarybinių piliečių“ (visų pirma rusų) kariavo nacistinės Vokietijos pusėje, tarnavo nacių okupantų sukurtose nacionalinėse karinėse (vermacht), policijos, SS kariuomenės formuotėse. Užtat dabar Rusijoje labai domimasi šiais karo istorijos klausimais, gausiai leidžiami išversti Vakarų autorių ir originalūs rusų istorikų darbai.

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, savisaugos batalionų istorija pradėta domėtis moksliniais tikslais. Tačiau literatūros jų istorijos klausimais Lietuvoje nėra daug. Tam įtakos turi daugelis aplinkybių, tarp jų ir jau minėta komplikota, skaudi dėl savo pasekmių batalionų veikla. Objektivesnis, sąžiningesnis požiūris į batalionų istoriją, deja, nepaieigia sovietinės historiografijos teiginių, kad kai kurie iš jų dalyvavo rengiant ir vykdant holokausto akcijas, kitus okupantų represinius veiksmus net ir prieš lietuvių tautą, atskleidžia išėivijos autorių ir pačių savisaugos batalionų karių atsiminimų spragas ir nutylėjimus. Beje, matyt, ir dėl to ne daug pasirodo buvusių savisaugos batalionų karių atsimini-

---

²Sovietmečiu LSSR mokslų akademijos Archyviniams dokumentams skelbti redakcija, vadovaujama B. Baranausko, ilgai rengė ir pasiūlė į LSSR valstybinės politinės ir mokslinės literatūros leidyklos 1961 m. leidybos planus įtraukti leidinį „Savisaugos daliniai (hitlerininkų ir lietuviškųjų nacionalistų suorganizuoti daliniai kovai su pasipriešinimo fašistiniams okupantams Didžiojo Tėvynės karo metu judėjimu)“. 1961 m. toks leidinys išleistas (žr. J. Vicas, SS tarnyboje: dokumentinis leidinys apie lietuvių apsaugos dalių įvykdytus nusikaltimus, Vilnius, 1961). Vėliau ilgai rengtas dokumentų rinkinys „Buržuazinių nacionalistų policiniai batalionai“, jame turėjo būti skelbiami dokumentai apie savisaugos ir Lietuvos vietinės rinktinės batalionus. Šis leidinys išleistas 1970 m., žr.: Nacionalistų talka hitlerininkams, Vilnius, 1970.

mų, todėl sunkiau aiškintis ir nušviesti jų istorijos problemas. Istorinėje literatūroje batalionų veiklos klausimais galima rasti nemažai diskutuotinių, netikslių, pagražintų teiginių, faktų, detalių. Kita vertus, istoriografijoje yra įvairios apimtys ir tematikos darbų batalionų istorijos klausimais³ ir tam tikrų istoriografinių „laimėjimų“. Apskritai objektyviau moksliskai dar neištirta daugelis batalionų istorijos klausimų, nedaug yra apibendrinamųjų darbų.

Šio straipsnio (ir prie jo pateikiamo priedo) tikslas – pasigilinti į vieną iš istoriografijoje beveik netyrinėtų lietuvių savisaugos batalionų istorijos problemų – jų nuostolius, patirtus kovose su partizanais, Raudonąja armija ir kt., batalionų karių žūčių ir mirčių problemą, kiekybinę jos išraišką, paneigti, demitologizuoti istoriografijoje egzistuojančius teiginius, didelius, nerealiai išpūstus nuostolių skaičius, nepagrįstus, neargumentuotus vertinimus, apskritai atspindinčius šiuo požiūriu apgailėtiną istoriografijoje susiklosčiusią padėtį, objektyviau juos įvertinti. Nustatyti, kokie buvo savisaugos batalionų realūs nuostoliai, svarbu siekiant atskleisti, geriau suvokti ne tik batalionų istoriją, bet ir apskritai vokiečių oku-

---

³Pirmiausia būtina paminėti straipsnius ir atsiminimus, paskelbtus JAV nuo 1950 m. atkurta-me žurnale „Karys“: L. B., Lietuvių apsaugos dalinių 257 bn., Karys, 1979, Nr. 3, p. 94–101; Nr. 4, p. 135–139; Nr. 5, p. 181–186; Nr. 6, p. 230–233; M. Š., Anoj pusėj ežero, Karys, 1982, Nr. 2, p. 63–67; Gen. št. mjr. A. Levickis, Prisiminimų nuotrupos iš 15-to Gardino bataliono, Karys, 1977, Nr. 10, p. 379–384; K. Leknickas, Naujokų batalionas 1942–1944 metais: atsiminimai, Karys, 1985, Nr. 3, p. 109–111; 1985, Nr. 4, p. 150–160; K. Leknickas, Liūdnas Lietuvos kario likimas: atsiminimų užbaiga, Karys, 1985, Nr. 5, p. 202–204; H. C. Kudreikis, Adutiškio batalionas, Karys, 1989, Nr. 4, p. 170–171; Nr. 5, p. 211–212; Nr. 6, p. 254–258 ir kt. Kiti paminėtini darbai: P. Stankeras, Lietuvių policija 1941–1944 metais, Vilnius, 1998; Henry L. Gaidis, A history of the Lithuanian military forces in World War II 1939–1945, Chicago, Illinois, 1998; A. Bubnys, Lietuvių viešojo policija ir policijos batalionai (1941–1944), Genocidas ir rezistencija, 1998, Nr. 1(3), p. 81–104; 253-iasis lietuvių policijos batalionas (1943–1944), Genocidas ir rezistencija, 1998, Nr. 2(4), p. 104–120; Lietuvių policijos 2-asis (Vilniaus) ir 252-asis batalionai (1941–1944), Genocidas ir rezistencija, 2000, Nr. 2(8), p. 42–55; Penktasis lietuvių policijos batalionas (1941–1944), Genocidas ir rezistencija, 2001, Nr. 1(9), p. 44–50; Lietuvių policijos batalionai Pskovo srityje ir Kurše: 13-asis ir 10 (256)-asis batalionai (1942–1945), Genocidas ir rezistencija, 2001, Nr. 2(10), p. 31–43; St. Knezys, Kauno karo komendantūros Tautinio darbo batalionas 1941 m., Genocidas ir rezistencija, 2000, Nr. 1(7), p.122–147; R. Zizas, Lietuvos kariai savisaugos batalionuose (1941–1944 m.), Lietuvos archyvai, t. 11, Vilnius, 1998, p. 38–71 ir kt.

pacijos metų procesus ir reiškinius: jie rodo lietuvių tautos dalyvavimo kare Vokietijos pusėje pobūdį, mastą ir pasekmes.

Nenuostabu, kad apie lietuvių savisaugos batalionų didelius nuostolius propagandiniiais sumetimais rašyta sovietinėje historiografijoje. J. Vico tvirtinimu, vokiečių okupacijos metais laikraščiai „mirgėte mirgėjo“ pranešimais apie žuvusiųs. Esą viename batalione, 1942 m. stovėjusiam ties Velikiyje Luki, per kautynes liko tik apie 30 kareivių ir karininkų, kai kurie batalionai Rytų fronte buvo visiškai sunaikinti ir kt.⁴ Kad ir kaip būtų keista, tačiau panašų vaizdą galima susidaryti ir iš darbų, išleistų Vakaruose (atkūrus nepriklausomybę – ir Lietuvoje). Antai R. J. Misiūno, R. Taageperos knygoje pateiktoje lentelėje „Mirtys karo ir okupacijos metais (1940–1945)“ nurodomi tokie apytikriai okupuotų Baltijos valstybių žmonių, buvusių Vokietijos ir Suomijos armijose, „mirčių skaičiai“: Lietuva – 10 tūkst., Latvija – 40 tūkst., Estija – 15 tūkst. (Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje nebuvo suformuotas SS legionas, su Raudonąja armija ir partizanais kovojo tik savisaugos (tik iš dalies statybos (inžinerijos) batalionai), neišvengiamai didžiausias buvo savisaugos batalionų žuvusių karių skaičius.) Šių autorių nuomone, batalionai buvo laikomi daugiausia taktiniais, o ne kovos daliniais, jiems dažnai tekdavo kontroliuoti vietos gyventojus arba vykdyti antipartizanines operacijas. Iš to daroma abejotina išvada: batalionų nuostolių procentas esą buvo didelis, iš estų 36-ojo policijos bataliono 450 vyrų, pasiūtų į Stalingradą, grįžo tik 72⁵. Šio 1942 m. rudenį prie Dono Raudonosios armijos apsupto ir sunaikinto bataliono nuostoliai buvo išskirtiniai ne tik lietuvių, bet ir estų batalionų gyvavimo istorijoje, todėl vargu ar jo žūties faktas tinka bendresnėms išvadoms daryti. Dar didesnius (nerealesnius) batalionų nuostolių skaičius pateikia išeivijos autorius A. Damušis. Jo apytikriais apskaičiavimais, vien tik „dezertyravusių iš ka-

---

⁴J. Vicas, SS tarnyboje, p. 85.

⁵R. J. Misiūnas, R. Taagepera, Baltijos valstybės: priklausomybės metai, 1940–1990, Vilnius, 1992, p. 62–63, 300.

rinio transporto, pagalbos bei sargybos dalinių, sušaudytų bei mirusių koncentracijos stovyklose“ buvo 13 tūkst. žmonių⁶. Šiuo atveju pateikiant lietuviškų karinių formuočių nuostolius siekiama sustiprinti lietuvių tautos pasipriešinimo ir kančios vokiečių okupacijos metais išpūdį.

Taigi iš tokių apibendrintų „apytikrių“ duomenų ir nežinia kuo remiantis atliktų „apskaičiavimų“ susidaro išpūdis, kad savisaugos batalionai patyrė didžiulių nuostolių. Atskirų batalionų nuostolių didinimo (apskritai batalionų vaidmens sureikšminimo) tendencijų galima pastebėti ir batalionų karių atsiminimuose. Antai buvęs 7-ojo savisaugos bataliono karys Br. Butėnas rašo apie daugelio likimo draugų žūtį, apie „kastuvėlių kautynes“, bataliono veržimąsi pro „pagrindinius Stalingrado žiedus“ ir kt.⁷ Neneigiant šio bataliono galimų nuostolių, vis dėlto atrodytų, jog toks vaizdas sudramatintas ir neatitinka istorinės tikrovės.

Autoriai, atidžiau tyrinėję savisaugos batalionų istorijos klausimus, remiasi toli gražu ne tokiais išpūdingai dideliais batalionų nuostolių skaičiais. Lietuvių antinacinio pogrindžio 1944 m. kovo 17 d. šaltinyje „Savisaugos daliniai“ tvirtinta, kad iki kovo 1 d. žuvo 451 karys, tarp žuvusiųjų 8 karininkai, į nelaisvę pateko 1 karininkas. Dezertyrų – apie 2 300, visi jie tebėra sąrašuose, iš jų apie 430 surasta ir nubausta. Tuo pat metu kai kurie duomenys apie batalionų nuostolius buvo paskelbti lietuvių antinacinio pogrindžio laikraštyje „Į laisvę“: žuvo per 450 vyrų, iš jų 8 karininkai, sužeistųjų daug daugiau⁸. „Lietuvių enciklopedijoje“ pateiktais duomenimis, batalionų nuostoliai buvo dar mažesni: iki 1944 m. liepos mėn. žuvo apie 400 vyrų, iš jų 15 karininkų, sužeistų buvo apie 1 tūkst., iš jų 100 liko inva-

---

⁶A. Damušis, Lietuvos gyventojų aukos ir nuostoliai Antrojo pasaulinio karo ir pokario (1940–1959) metais, Kaunas, 1991, p. 28.

⁷Br. Butėnas, Svetimo karo kelias // J. Semaškaitė, Priesaika: Jonas Semaška-Liepa ir bendražygiai, Dokumentinis esė, Vilnius, 2000, p. 181–184.

⁸Savisaugos daliniai /1944 m./ III. 17, Lietuvos ypatingasis archyvas (toliau – LYA), f. 3377, ap. 58, b. 265, l. 110. Mašinraštis; Savisaugos daliniai, Į laisvę, 1944, kovo 27, Nr. 5(28).

lidai⁹. Šie duomenys apie batalionų nuostolius neatrodytų labai dideli. Beje, jie taip pat gali būti diskutuotini, jų tikslumas gali kelti abejonių – neaišku, kas ir kuo remdamasis juos pateikė, kiek batalionų karių galėjo žūti vėliau – nuo 1944 m. kovo iki 1945 m. pavasario, kai batalionų nebeliko.

Tiriant savisaugos batalionų nuostolių problemą, dėl konkrečios istorinės medžiagos vertingiausi yra išvardyti istoriko A. Bubnio darbai, kuriuose nušviečiama atskirų batalionų istorija, reikšmingi leidiniai šia tematika – savisaugos batalionų karo kapeliono Z. Ignonio (Ignatavičiaus) atsiminimų knyga, taip pat A. Martinionio sudarytas lietuvių savisaugos ir statybos (inžinerijos) batalionų karių atsiminimų rinkinys¹⁰. Jame yra nemažai vertingų duomenų apie batalionų nuostolius, karių žūčių aplinkybes, su tuo susijusių konkrečių faktų, detalių ir kt.

Savisaugos batalionų istoriją tirti sunku ir dėl to, kad Lietuvos archyvuose stokojama archyvinių šaltinių. Lietuvos centriniam valstybės archyve (LCVA) išsamiausiai galima nagrinėti batalionų veiklos iki 1942 m. pavasario laikotarpį, išlikę vėlesnio laikotarpio dokumentai yra fragmentiški, epizodiški, remiantis jais galima atskleisti tik kai kurių batalionų ir tik kai kuriais jų gyvavimo laikotarpiais vykdytą veiklą. Lietuvos archyvuose dar mažiau dokumentų, kuriuose esama duomenų apie batalionų karių nuostolius. Lietuvos ypatingajame archyve (LYA) apskritai nemažai medžiagos apie savisaugos batalionus, tačiau sovietinės represinės struktūros daugiausia domėjosi likusiais gyvais, o ne žuvusiais (mirusiais) batalionų kariais.

Galima manyti, kad apskritai nemažai medžiagos apie lietuvių savisaugos batalionus saugoma Vokietijos (iš dalies ir Rusijos) archyvuose. Tačiau dėti dideles viltis, kad joje yra duomenų apie batalionų nuostolius ir lietuvių karių žūtis, matyt, nereikėtų: kaip matyti iš kai kurių rusų autorių dar-

---

⁹K. Ališauskas, Lietuvos kariuomenė 1918–1944, Lietuvių enciklopedija, t. 15: Lietuva, Antrasis leidimas, Vilnius, 1990, p. 120.

¹⁰Z. Ignonis, Praeitis kalba: Dienoraštiniai užrašai, Gudija, 1941–1944, Brooklyn, N.Y., 1980; A. Martinionis, Rytų fronte – atkaklūs mūšiai, Vilnius, 2000.

bū, Vokietijos vermachte buvo fiksuojamos tik vokiečių karių netektys, o jį aptarnavusių karinių formuočių nuostoliai buvo traktuojami kaip civilinių gyventojų žūtys¹¹. Dauguma lietuvių savisaugos batalionų vykdė būtent tokias – apsaugos, pagalbines, policijos – funkcijas, jų karių žūtys vokiečių šaltiniuose gali būti paprasčiausiai neužfiksuotos.

Taigi lietuvių savisaugos batalionų karių nuostolių išaiškinimas ir nustatymas – įvairiais požiūriais sudėtinga mokslinė problema, nelengvas, kruopštaus darbo reikalaujantis uždavinys. Siekiant juos bent apytikriai nustatyti, surinkti duomenis apie žuvusius (mirusius) batalionų karius, reikia studijuoti ir analizuoti įvairius archyvinis šaltinius, vokiečių okupacijos metų spaudą, memuarinę literatūrą ir kt.

Siekdamas išsikelto tikslo, šio straipsnio autorius ejo dviem keliais: 1) analizuodamas įvairius vokiečių okupacijos laikotarpio šaltinius apie savisaugos batalionus ir jų veiklą ir iš jų duomenų darydamas išvadas apie karių nuostolių mastus; 2) straipsnio priede pateikdamas 1941–1945 m. žuvusių (mirusių) karių sąrašą kartu su konkrečiais iš įvairių šaltinių surinktais faktais ir duomenimis apie žuvusius (mirusius) karius. Reikia pažymėti, kad straipsnyje apsiribojama vien tik vadinamaisiais tiesioginiais, negražinamaisiais nuostoliais, kuriuos sudaro koviniai nuostoliai (žuvusieji kovose, mirusieji nuo sužeidimų) ir kiti (ne kovų metu patirti) nuostoliai (žuvusieji per įvairius nelaimingus atsitikimus, mirusieji nuo ligų, pačių vokiečių sušaudytieji ir kt.). Be šių, buvo ir kitų nuostolių, kai kurių rūšių labai didelių, pvz., nuostolių dėl dezertyravimo iš batalionų. Jie straipsnyje netyrinėjami ir neaptariami.

Reikėtų keletą žodžių tarti ir dėl kai kurių straipsnyje vartojamų sąvokų. Terminas „karys“ vartojamas kaip kareivius, puskarininkius ir karininkus įvardijanti sąvoka. Autorius kaip istoriškai tikslesnę sąvoką vartoja žodžių junginį „lietuvių savisaugos (apsaugos) batalionai“, jo sutrumpintus variantus „lietuvių savisaugos batalionai“, „batalionai“

---

¹¹Žr.: Людские потери противника, <http://www.soldat.ru>

(o ne „policijos batalionai“). Taip šie batalionai vadinami pirminiuose lietuviškuose šaltiniuose, iš dalies ir istoriografijoje, svarbiausia, autoriaus nuomone, jie turi daugiau sąsajų ir panašumų su kariuomene, o ne su policija (tai aiškinama ir stengiamasi pagrįsti šiame straipsnyje). Galima remtis ir istoriografijoje randamomis istorinėmis analogijomis: pirmasis pavadinimas vartojamas įvardijant Lietuvos vietinės rinktinės batalionus, kurie pagal savo kilmę, struktūrą, pavaldumą buvo labai panašūs į savisaugos batalionus ir laikomi būsimos Lietuvos kariuomenės branduoliu.

Autorius nuoširdžiai dėkoja straipsnį recenzavusiems humanitarinių mokslų daktarams plk. Stasiui Kneziui ir plk. ltn. Gintautui Surgailiui. Jų pareikštos pastabos leido patobulinti straipsnį, išvengti kai kurių klaidų ir netikslumų. Autorius ypač dėkingas plk. St. Kneziui ne tik už vertingas pastabas, bet ir už geranoriškai pateiktus archyvinius savo tyrimų duomenis apie žuvusius batalionų karius, jais papildytas ir patikslintas priede skelbiamas žuvusių (mirusių) karių sąrašas.

Straipsnis iliustruotas nuotraukomis iš kitų leidinių: A. Martinionis, Rytų fronte – atkablūs mūšiai (Vilnius, 2000), J. Rutkiewicz, W. N. Kulikow, Wojsko Litewskie 1918–1940: litewskie formacje zbrojne 1940–1953 (Warszawa, 2002), vokiečių okupacijos metais leisto žurnalo „Savaitė“, savaitraščio „Karys“, savisaugos batalionų karių giminių ir artimųjų asmeninių albumų.

Lietuvių savisaugos (apsaugos) batalionai: kai kurie bendrieji istorijos klausimai

Kalbant apie lietuvių savisaugos batalionų veiklos, jų karių nuostolių klausimus, reikia bent trumpai aptarti kai kuriuos bendruosius, svarbesnius jų istorijos reiškinius ir faktus: kokiomis istorinėmis aplinkybėmis šie batalionai atsirado ir veikė, koks buvo jų santykis su kariuomene ir policija ir kt. Iki šiol istoriografijoje aiškių ir vienareikšmių atsakymų į šiuos klausimus nėra.

Sovietų Sąjunga 1940 m. vasarą okupavo ir aneksavo nepriklausomą Lietuvos valstybę. Praradusios nepriklausos-

mybę, valstybingumą tautos tragedijos sudedamoji dalis buvo ir Lietuvos kariuomenės, kaip vienos iš svarbiausių valstybės institucijų, valstybingumo garanto, naikinimas, jos prievartinis pertvarkymas į vadinamąją Liaudies kariuomenę, Raudonosios armijos 29-ąją nacionalinį teritorinį korpusą.

Prasidėjęs Vokietijos ir SSRS karas pagrindines korpuso pajėgas (179-ąją ir 184-ąją šaulių divizijas) užklupo rytiniame Lietuvos pakraštyje – Pabradės ir Varėnos poligonuose. Raudonoji armija Lietuvos teritorijoje nesugebėjo rimčiau pasipriešinti Vokietijos vermachtui. Juo labiau netenka kalbėti apie patyrusių sovietizavimo, rusinimo ir skaudžias represines akcijas lietuvių dalinių pasipriešinimą. Lietuviai kariai nenorėjo trauktis iš savo tėvynės į SSRS „gilumą“, siekė „atsipalaiduoti“ (atitrūkti) nuo Raudonosios armijos, masiškai dezertyravo ir pasiduodavo vokiečiams.

„Atsipalaidavę“ lietuviai kariai rinkosi savo dislokacijos vietose Varėnoje, Pabradėje, Vilniuje ir kitur, dalis jų išsiskirstė, grįžo į namus. Lietuvių karių, kaip ir visų Lietuvos žmonių, nuotaikos nebuvo visai vienodos, vienareikšmės, tačiau apskritai pakilios, optimistinės: džiaugtasi karo pradžia, vokiečių armijai reikia pagarba ir dėkingumas už „išvadavimą“, viltasi, jog Vokietijos kariai „atneša Lietuvai laisvę“, kad bus atkurtas Lietuvos valstybingumas ir jos kariuomenė ir kt.

Lietuvius karius pasiekė per Kauno radiją paskelbta deklaracija apie Lietuvos valstybės atkūrimą, Lietuvos laikinosios vyriausybės sudarymą, raginimai valstybės tarnautojams grįžti į savo tarnybas. Kaune ir Vilniuje nedelsiant imtasi konkrečių organizacinių žingsnių Lietuvos kariuomenei atkurti ir organizuoti. Kaune įsikūrė Lietuvos ginkluotųjų pajėgų štabas. 1941 m. birželio 28 d. buvo įkurta Pabradės rinktinė, tą pačią dieną sudarytas Lietuvos kariuomenės Vilniaus įgulos štabas, jo viršininku paskirtas plk. J. Juknevičius, paskirti štabo skyrių viršininkai ir kiti pareigūnai¹².

---

¹²R. Zizas, Lietuvos kariai savisaugos batalionuose, p. 39.

Vokiečių karinė valdžia pirmosiomis okupacijos dienomis leido minėti Lietuvos kariuomenės vardą, netrukde atkurti lietuvių karinius dalinius. Antai Vilniaus karo komendantas von Ostmano 1941 m. birželio 26 d. įsakyme buvo skelbiama, kad „Lietuvos kariuomenė ir Lietuvos civiliai eina sargybą“. Tiesa, jie privalėjo ant rankovės nešioti baltus raiščius su atspaudu *Militarbefehlshaber von Vilnius* ir su hakenkroicu (svastika) viduryje¹³. Kai kurie tų dienų liudininkai savo atsiminimuose pažymi, kad pirmosiomis dienomis santykiškai su vokiečių armija buvę draugiški, vokiečių rodytas reikiamas „prielankumas ir pritarimas“¹⁴.

Tačiau greitai pradėjis pradėjo keistis, nes apskritai okupantų vokiečių planuose nebuvo vietos bent daliniam Lietuvos suverenumui, taigi nesirengta atkurti ir Lietuvos kariuomenės.

Vilniuje gestapas ėmė spausti vokiečių komendantūrą, kad ši griežtintų savo poziciją dėl lietuvių karių ir jų planų atkurti Lietuvos kariuomenę. Liepos 5 d. į karo komendantūrą Vilniuje atvykęs vokiečių armijos vadas nurodė, jog neturi būti leidžiami politiniai sambūriai, profesinės sąjungos ir kurtis „lietuvių valstybei“. Sudaryti lietuvių „armiją“ taip pat neleistina, leidžiama tik kurtis „vietinei savisaugai“, kuriai kartu su lietuvišiais vadais vadovautų ir vokiečių karo lauko komendantūra.

Taigi Vilniuje Lietuvos kariuomenės atkūrimo procesas iš esmės tuo ir baigėsi. Plk. ltn. A. Špokevičius 1941 m. liepos 7 d. išleido paskutinį įsakymą „Lietuvos kariuomenės dalių Vilniaus įgulai“, kitas – liepos 9 d. – įsakymas jo jau buvo pasirašytas kaip Lietuvių savisaugos dalių (LSD) vado. Šio įsakymo 1 punkte skelbta: „Nuo šios dienos buvusios Lietuvos kariuomenės likučiams vadintis „Lietuvių savisaugos daliniais“ (*Litauische Selbstschutzeinheiten*)¹⁵. Lietuvos kariuomenė privalėjo „tvarkingai ir organizuotai likviduotis“, vėliau dar ne kartą pabrėžta, kad Raudonosios armijos lietuvių dalinių likučiai yra paleidžiami, jog „lietuvių kariuomenė“ nebeegzistuoja.

¹³Vilniaus miesto karo vado įsakymas, Naujoji Lietuva, 1941, birželio 29.

¹⁴J. Abraitis, Gedimino pulko likimas: Atsiminimai, Vilnius, 1994, p. 83.

¹⁵R. Zizas, Lietuvos kariai savisaugos batalionuose, p. 41.

Įvykiai panašiai klostėsi visoje Lietuvoje. Vokiečiai niekur neleido atkurti Lietuvos kariuomenės dalinių. Kaip žinoma, jie nereagavo ir į Lietuvos laikinosios vyriausybės siūlymą „organizuoti“ tautinį korpusą, kuris dalyvautų „žygyje prieš bolševizmą“. Tačiau vokiečiai ypač nepasitikėjo ir skubėjo paleisti buvusius Raudonosios armijos lietuviškus dalinius. 1941 m. liepos viduryje pradėta organizuoti vadinamoji „Vilniaus atstatymo tarnyba“ (VAT). Ją turėjo sudaryti tik trys (Savisaugos, Tvarkos ir Darbo) batalionai. Visi kiti lietuviai kariai (jų Vilniuje galėjo būti apie 4–5 tūkst.) turėjo būti paleisti „neribotų atostogų“. Tiesa, netrukus buvo gautas įsakymas sudaryti dar vieną batalioną sargybų tarnybai Baltarusijoje eiti (šis batalionas vadintas Lydos arba Gardino batalionu, vėliau tapo 15-uoju lietuvių savisaugos batalionu). Paleistus su „atleidimo liudijimais“, bet nespėjusius išvykti karius Vilniuje teko gaudyti, iš jų šiuos liudijimus atiminėti¹⁶.

Vokiečiai labiau pasitikėjo iš 1941 m. birželio antisovietinio ginkluoto sukilimo dalyvių (tarp jų buvo nemažai sovietų iš Lietuvos kariuomenės demobilizuotų karių) sudarytais savisaugos daliniais.

Kodėl vokiečiai neleido atsikurti „lietuvių kariuomenei“, o tik (jų terminais kalbant) „vietinei savisaugai“, t. y. savisaugos (apsaugos) formuotėms, ir ką tai reišė? Visų pirma vokiečiams, suplanavusiems greitą ir pergalingą „žaibo karą“ su SSRS, iš pradžių „išvaduotų“ Rytų Europos tautų karinė pagalba „žygyje prieš bolševizmą“ atrodė nereikalinga. Buvo ir politinė okupuotų Rytų Europos tautų tam tikro atribojimo „nuo kryžiaus žygio prieš bolševizmą“ pusė: okupantai vokiečiai nenorėjo „susirišti“ sau rankų ateityje, kai būtų sprendžiamas šių tautų likimas, kuo nors politiškai išipareigoti, nes nacionalinių karinių formuočių dalyvavimas šiame žygyje, nacių supratimu, galėjo reikšti tautų pretenzijas į valstybingumą, kelti politinio pripažinimo problemą.

---

¹⁶B. Raugas, Lietuvos batalionai vokiečiųmetyje // J. P. Kedys, Terorizuojama ir naikinama Lietuva, 1938–1991, Klaipėda, 1994, p. 354.

Todėl okupantai vokiečiai ir leido atsikurti Lietuvos ginluotosioms pajėgoms, tačiau niekaip kitaip, kaip tik steigiant pagalbinės policijos dalinius, pavaldžius vokiečių policijai (žandarmerijai), jų skaičius taip pat buvo ribotas. Šie daliniai turėjo atlikti tik „savisaugos“, tvarkos ir rimties palaikymo funkcijas. Tai matyti ir iš savotiškai ta prasme įdomių vokiečių aukštų pareigūnų kalbų, pasakytų 1941 m. išlydint į Rytus pirmuosius lietuvių savisaugos batalionus. Generalinis komisaras von Rentelnas, išlydėdamas 1941 m. lapkritį iš Kauno į Šiaurės fronto užnugarį 5-ąjį savisaugos batalioną, iškilmingai kalbėjo apie šio bataliono laukiančią „policijos tarnybą“: esą „vokiečių karinės pajėgos“ ima vieną bolševizmo tvirtovę po kitos, o „išlaisvintoje šalyje vis dar lieka įvairių uždavinių, kurie reikalauja panaudoti tikrus vyrus“. Taigi vokiečiai turėjo imti „bolševizmo tvirtoves“, o „išlaisvintų“ kraštų „tikriems vyrams“ buvo skirtas tik politiškai niekuo neįpareigojantis policininkų vaidmuo jų užnugaryje.

Vilniuje 1941 m. spalį, išlydint vykstantį į Lenkiją saugoti Maidaneko karo belaisvių stovyklos (vėliau ji tapo koncentracijos stovykla) 2-ąjį savisaugos batalioną SS, Vilniaus miesto ir srities policijos vadas plk. P. Kriegas kalbėjo apie reicho SS ir policijos vado H. Himlerio šiam batalionui skirtą garbingą užduotį – „pakeisti vieną vokiečių policijos batalioną“¹⁷.

Tiesa, po pralaimėjimo prie Maskvos 1941 m. pabaigoje, 1942 m. „šaltos“ žiemos Rusijoje, „žaibo karo“ žlugimo vokiečių pareigūnų retorika pradėjo keistis. Vokiečių karo cenzūra „Karyje“ 1942 m. vasarą jau leido kritikuoti nuomonę, kad lietuvių batalionai vykdo policijos uždavinius: „tokia nuomonė“ esą „yra perdėm klaidinga, <...> mūsų batalionai vykdo tik kariuomenės statomus uždavinius“¹⁸. Tų pačių metų spalio 26 d. per savisaugos batalionų karių priesaikos ceremoniją Kaune SS ir policijos vadas Lietuvoje gen. mjr. L. Wysockis padėjo vainiką Karo muziejaus sodelyje ant Lietuvos nežinomojo kareivio kapo¹⁹.

¹⁷Naujoji Lietuva, 1941, lapkričio 5, 12.

¹⁸Mūsų batalionai Šiaurės fronte, Karys, 1942, liepos 25, p. 4.

¹⁹Karys, 1942, spalio 31, p. 8.

1942 m. rugpjūtį Lietuvoje lankėsi ir savisaugos (apsaugos) dalinius Kaune, Panevėžyje, Vilniuje inspektavo Vokietijos Tvarkos policijos vado pavaduotojas gen. ltn. J. Kamptzas.

Nuotraukoje: iš dešinės J. Kamptzas, ryšių karininkas prie SS ir policijos vado Lietuvoje mjr. G. Songinas, mjr. Dungsas. Priešais juos stovi 252-ojo bataliono jaun. leitenantas Pr. Grinius.

Savisaugos dalinių pavadinimai šiek tiek keitėsi, vyko dalinė jų reorganizacija (iš pradžių įkurta, vėliau panaikinta savisaugos dalinių vado institucija, įkurtos ir likviduotos 4 apygardos ir jų štabai, savisaugos dalinių štabas reorganizuotas į Ryšių karininko štabą, kartu susiaurintos lietuvių karininkų teisės ir kt.). Po visų reorganizacijų ir pasikeitimų batalionai galėjo veikti ne tik Lietuvos teritorijoje. Iš esmės per visą okupacijos laikotarpį vokiečių požiūris į savisaugos batalionus, jų paskirtį ir vaidmenį iš esmės mažai keitėsi. Iki 1944 m. balandžio okupantai vokiečiai juos vadino *Schutzmannschaft der Ordnungspolizei* (sutrumpintai – *Schuma*) batalionais, jiems buvo skirtas vokiečių pagalbinės policijos vaidmuo.

Toks vaidmuo, nacių rasinės teorijos ir jomis grįsti okupacinės politikos tikslai Lietuvoje, visa karo veiksmų eiga, vis labiau nepalanki Vokietijai, silpnino iš pradžių stiprią motyvaciją, skatinusią prisidėti prie „kryžiaus žygio prieš bolševizmą“.

Patiems savisaugos batalionų kariams, lietuviškos administracijos pareigūnams, okupuotos Lietuvos visuomenei buvo neaiškus ir nesuprantamas batalionų statusas, jų priskyrimas ir pavaldumas policijai, tai beveik visų vertinta kaip lietuvių karių žeminantis dalykas. 1941 m. rudenį į Šiaurės frontą išsiųsto 5-ojo savisaugos bataliono vadovybės 1942 m. rašte vokiečių užnugario 584-osios srities komendantui apie lietuvių savanorių tarnybą Rytų fronte buvo rašoma: „Duotas mums „Schutzmannschaft“ vardas nepatenkina mūsų noro gauti tinkamą vietą šiame karo žygyje. Mūsų teisinė padėtis tuo neišsprendžiama. Šis pavadinimas lietuvių akyse labai nepopuliarus, nes jis niekam nežinomas ir su šiuo vardu nesiriša jokios teisės. Vokiečių pareigūnai šį vardą prilygina policijos vardui, bet tikrumoje tai yra institucija tarp civilio žmogaus ir policijos. Jei mes atliktume savo pareigas savo Tėvynėje, tai gal tas būtų pateisinama, bet kai turime stovėti šalia vokiečių kareivio ir atlikti uždavinius kareiviškus, ir vadintis tokiu pusiau policininko vardu, tai mes su tuo ne-

sutinkame. Teisiniai mes paliekame ir toliau nepripažinti, neprilyginti mes nei policijai, nei kariuomenei“²⁰.

Tauragės miesto policijos nuovados viršininkas 1941 m. rugpjūčio 7 d. rašte Tauragės apskrities viršininkui skundėsi, kad vokiečių karinė vadovybė apsaugos kuopos pareigūnus laiko pagalbine policija, ir visą atsakomybę už visokių jų veiksmus skyrė viešajai policijai. Policijos nuovados viršininkas vokiečių karo komendantui bandė aiškinti, kad apsaugos kuopos kareiviai nėra pagalbinė policija, kad jie nepriklauso jo kompetencijai, bet buvo priverstas paklusti vokiečių karo komendanto nurodymams²¹.

Net provokiška Lietuvių nacionalistų partija (LNP) lietuvių batalionų, kurie priklausytų policijai, o ne vermachtui, nelaikė politiškai tinkama „Lietuvos dėjimosi į Naujosios Europos kūrimą“ forma ir prieš tai protestavo²². Pažymėtina, kad 1943 m. buvo pareikšta neigiama nuomonė ir apie SS kariuomenę, SS lietuvių legioną, kalbant apie juos kaip apie „griežtai nepriimtina“, svetimą Lietuvos ginkluotųjų pajėgų organizavimo formą, reikštas siekis kurti lietuvių kariuomenę su lietuviška vadovybe, kur būtų jaučiama lietuviška dvasia ir buvusios kariuomenės tradicijos²³.

Didžioji Lietuvos visuomenės dalis, net ir oficialūs pareigūnai, į savisaugos batalionus, nors jie priklausė ir buvo pavaldūs policijai, žiūrėjo kaip į kariuomenės (o ne policijos) dalinius, Lietuvos kariuomenės „nenutrūkstamumo reprezentantus“. Lietuvių savisaugos dalinių ryšių karininkas prie vokiečių Tvarkos policijos vado Lietuvoje plk. ltn. A. Špokevičius sveikindavo batalionų karius Lietuvos kariuomenės (o ne policijos) šventės proga, linkėdamas garbingai

---

²⁰R. Zizas, Lietuvos kariai savisaugos batalionuose (priedas), p. 65.

²¹Lietuvos centrinis valstybės archyvas (toliau – LCVA), f. R-1476, ap. 1, b. 3, l. 136.

²²Metmenys Lietuvių nacionalistų partijos ruošiamo pro memoria Reicho vyriausybei Berlyne, ten pat, f. R-1520, ap. 1, b. 2, l. 4; LYA, f. 3377, ap. 55, b. 38, l. 80.

²³Lietuvių nacionalistų partijos (LNP) generalinio sekretoriaus Z. Blyno karo metų dienoraštis, LYA, f. 3377, ap. 55, b. 239, l. 125; Kodėl SS legionas mums nepriimtinas, Lietuvių fronto biuletenis, 1943, lapkričio 26, Nr. 11, p. 7.

tęsti Lietuvos kariuomenės (o ne policijos) tradicijas²⁴.

Batalionų kariai stengėsi vilkėti Lietuvos kariuomenės uniformą²⁵, batalionams vadovavo buvusios Lietuvos kariuomenės karininkai, vadovaudamiesi Lietuvos kariuomenės statutais, laikėsi joje nusistovėjusios tvarkos ir tradicijų. Skyrėsi savisaugos batalionų ir lietuvių viešosios policijos ginkluotė: savisaugos daliniai buvo ginkluoti sunkiaisiais ir lengvaisiais kulkosvaidžiais, kitais automatiniais ginklais, policija daugiausia – tik šautuvais ir kt.

Taigi tarp savisaugos ir policijos dalinių buvo nemažai formalių ir esminių skirtumų. Pažymėtina, kad vokiečiai tik 1944 m. balandį lietuvių batalionams (žymiai vėliau negu estų ir latvių) buvo suteiktas policijos batalionų pavadinimas ir vokiečių policijai prilygstantis statusas.

Trumpai pasakyti, kas buvo savisaugos batalionai veiklos, funkcijų požiūriu, nelengva. Batalionams buvo skiriamos įvairios užnugario funkcijos, iš jų svarbiausios – karinių komunikacijų, ypač geležinkelių, įvairių karinių ir ūkinių objektų, taip pat karo belaisvių stovyklų, įkalinimo vietų, žydų getų apsauga, jie siūsti vykdyti rekvizicijų, gaudyti gyventojų darbams į Vokietiją. Pradėjus plėstis partizaninei kovai, batalionai naudoti kovai su partizanais, net ir kautynėse su Raudonąja armija fronte. Batalionai buvo žymimi indeksais, kurie reiškė jų paskirtį: „W“ – sargybų, „E“ (*Ersatz*) – atsargos, naujokų, „F“ – fronto, kovos batalionai.

Taigi batalionai vykdė įvairias specifines, „mišrias“ funkcijas. Tačiau jie vis dėlto buvo karinės paskirties formuotės. Panašias užnugario policijos funkcijas karo metais vykdė ir vermachto daliniai. Atsižvelgiant į visa tai, atrodytų, ne visai logiški, diskutuotini istoriografijoje išsigalėję savisaugos batalionų pavadinimai „policijos batalionai“ ar „lietu-

²⁴Aukomis remkime lietuvius karius, Tėviškė (Šiauliai), 1943, rugsėjo 10, p.1; Karys, 1943, lapkričio 20, p. 10.

²⁵Antai Policijos departamento direktorius V. Reivytytis 1941 m. rugpjūčio 28 d. įpareigojo apskričių policijos vadus skubiai pranešti, kiek apskrityse yra Lietuvos kariuomenės aprangos, ginklų, amunicijos, visa tai turėjo būti perduota savisaugos daliniams, LCVA, f. R-500, ap. 1, b. 3, l. 693.

vių policiniai rikiuotės padaliniai²⁶. Savisaugos batalionai visų pirma buvo okupantų likviduotos Lietuvos kariuomenės, o ne Lietuvos policijos organizacinė tąsa, o jų veiklos istorija – prieštaringas, dramatiškas laikotarpis ir komplikuotos istorijos puslapis.

Taip juos vertinti leistų ir istoriografijoje išgalėjęs požiūris į 1944 m. pradžioje bandytą formuoti Vietinę rinktinę, kaip į būsimos atkurtos Lietuvos kariuomenės (o ne policijos) užuomazgą. Vietinės rinktinės batalionai buvo formuojami vadovaujantis būtent savisaugos (apsaugos) batalionų nuostatomis, juos vokiečiai vertino kaip „policijos batalionus“, jie, kaip ir savisaugos batalionai, gaudavo vokiečių Tvarkos policijos vado suteiktą numerį (nuo 301 numerio), buvo pavaldūs vokiečių policijai, jiems buvo skirta „banditų naikinimo“ funkcija ir kt.²⁷

Nors vokiečių okupacijos metais buvo daug įvairių veiksmų, kurie trukdė kurti savisaugos batalionus ir juos panaudoti okupantų vokiečių interesams, vis dėlto prieštaringoje ir nevienareikšmėje karo meto Lietuvos situacijoje buvo ir palankių savisaugos batalionams atsirasti ir veikti aplinkybių. Visą vokiečių okupacijos laikotarpį buvo gyva Lietuvos valstybingumo, kartu ir lietuviškų karinių pajėgų, sudarytų kompromiso su okupantu būdu, atkūrimo idėja. Siekta turėti karines pajėgas, kurios, susiklosčius palankioms aplinkybėms, galėtų tapti atkurtos Lietuvos kariuomenės branduoliu. Manyta, jog vokiečiai, šlyjant jų reikalams fronte, taps vis nuolaidesni ir sukalbamesni, padarys kompromisų sprendžiant lietuviškų karinių formuočių sudarymo klausimus.

Be politinės, idealistinės kovos su bolševizmu motyvacijos, Lietuvos interesų gynimo („mūsų kariuomenė – mūsų reikalų sargybai“), buvo nemažai ir kitų stoti į batalionus

---

²⁶P. Stankeras, *Lietuvių policija 1941–1944 metais*, p. 130 ir kt.

²⁷Pirmojo Lietuvos generalinio tarėjo gen. P. Kubiliūno 1944 m. vasario 2 d. raštas „Sąlygos, pasiūlytos naujų Lietuvos dalinių sudarymui“, LYA, f. 3377, ap. 58, b. 265, l. 102; SS; Policijos gen. majoro K. Hintzės raštas gen. lt. P. Plechavičiui, ten pat, l. 128.

ir tarnauti juose skatinusių priežasčių. Karininkai stojo į juos norėdami dirbti pagal savo profesiją, gyventi kario gyvenimą. Ne paskutinė vieta teko materialiniams motyvams: daugelį stojančiųjų viliojo neblogas atlyginimas, įvairios privilegijos ir kt. Antinacinio pogrindžio leidiniuose su sarkazmu ir ironija buvo pažymima, kad vokiečiai vilioja „geru elgesiu, geru atlyginimu, gausiu aprūpinimu, alkoholio ir tabako pažadais“²⁸. Tarnyba batalionuose dažnai buvo pasirenkama kaip alternatyva, vengiant išvežimo priverstiniam darbams į Vokietiją ir kt.

Plk. ltn. A. Špokevičius 1941 m. liepos 31 d. įsakyme, kreipdamasis į „Vilniaus atstatymo tarnybos“, t. y. pirmuosius Vilniuje suformuotus savisaugos batalionus, pabrėžė: „Tegul neatsiranda nei vieno vyro, kuris bent kuo suterštų išvaduotos Lietuvos kario vardą <...>“²⁹. Deja, „išvaduotojų“ okupacinė, rasinė genocido, represijų politika, konkretūs jiems iškilę uždaviniai savo užnugaryje tramdant okupuotų tautų pasipriešinimą šiurkščia karine jėga ir žiauria taktika lėmė kitaip: batalionai tapo okupacinės politikos ir represijų vykdymo įrankiais, kai kurie jų dalyvavo masinėse žydų žudynių (holokausto) ir kitose nusikalstamosiose akcijose, paliko kruviną pėdsaką, sukompromitavo ir suteršė lietuvių kario vardą. Yra didžiulis skirtumas tarp garbingos kovos su ginkluotu priešu ir negailestingo susidorojimo su beginkliais, nekaltais civiliniais gyventojais. Deja, savisaugos batalionų istorijoje būta ir vieno, ir kito.

Į batalionus stota kaip į karines formuotes – siekiant kovoti su bolševikais, tapti būsimos Lietuvos valstybės kariais, ir stojusiųjų asmeninė tragedija buvo tai, kad okupantai vokiečiai juos įtraukė į nusikalstamas akcijas, privertė jas vykdyti. Kita vertus, tai anaip tol nereiškia, kad visi batalionų kariai tapo nusikaltėliais.

²⁸Lietuvos laisvės kovotojų sąjungos (LLKS) 1942 m. birželio 7 d. atviras laiškas vokiečių civilinės valdžios komisarams Lietuvoje, LYA, f. 3377, ap. 55, b. 10, l. 71.

²⁹LCVA, f. R-660, ap.2, b. 2a, l. 10.

Vokiečiai ir savisaugos dalinių (matyt, 12-ojo bataliono) kareiviai vykdant mirties nuosprendį suimtiems sovietinio pogrindžio dalyviams Minske (1941 m. rudenį)

Nors ir nedaug, yra žinoma faktų apie pasitraukimą iš batalionų protestuojant prieš atgrasias kariams operacijas. Kaune formuoto 252-ojo bataliono karininkas, laikinai ėjęs ir šio bataliono vado pareigas, kapitonas E. Počebutas 1942 m. spalio 14–lapkričio 2 d. su 80 kareivių buvo pasiūstas į Vilniaus sritį, kad iškraustytų lenkų ūkininkus iš ūkių ir saugotų šaudomus žydus. Grįžęs E. Počebutas parašė raportą, prašydamas išleisti jį į atsargą, nes panašių užduočių jis kaip karininkas daugiau vykdyti negalės. Bataliono vadas majoras Br. Bajerčius kreipėsi į vokiečius, kad jo kareiviams panašūs uždaviniai nebūtų skiriami³⁰. Nenoras dalyvauti nusikalstamose okupantų akcijose, taip pat ir kitos priežastys vertė iš batalionų masiškai dezertyuoti.

Savisaugos batalionams, kaip, beje, ir kitoms lietuviškoms formuotėms, sudarytomis vokiečių okupacijos metais Lietuvoje, nebuvo lemta tapti atkurtos Lietuvos kariuomenės daliniais. Savisaugos batalionų, kaip Lietuvos „pradinių

³⁰A. Eidintas, *Žydai, lietuviai ir holokaustas*, Vilnius, 2002, p. 283.

ginkluotų pajėgų“, kūrimas, siekiai jas turėti ir išlaikyti „visą laiką, taigi ir /vokiečių/ okupacijoje“³¹ brangiai kainavo.

Istoriografijoje nėra vienos nuomonės, kiek batalionų vokiečių okupacijos metais iš viso Lietuvoje buvo suformuota ir kiek juose tarnavo vyrų. Autoriaus nuomone, buvo suformuoti ne mažiau kaip 26 batalionai. Tai batalionai Nr. 1–15, 250–259 ir batalionas „Lietuva“, taip pat keletas mažesnių padalinių: kavalerijos eskadronas, reprezentacinė kuopa, techninė kuopa, veikusi prie 9-ojo bataliono Kaune.

Pažymėtina, kad daugiausia batalionų suformuota ne Vilniuje, kur telkėsi dauguma nuo Raudonosios armijos atitrūkusių lietuvių karių, o Kaune. Šį faktą savo atsiminimuose pažymėjo ir lietuvių savisaugos batalionų organizatorius Vilniuje, vėliau savisaugos dalinių inspektorius, jų ryšių karininkas prie vokiečių Tvarkos policijos vado Lietuvoje plk. lt. A. Špokevičius. Jo žodžiais tariant, didžiausia savisaugos dalinių santalka buvo Kaune, ten buvo keli batalionai, ginkluoti lengvaisiais pėstininkų ginklais, „atrodo, kad šių formacijų demobilizacija nepalietė, nes tai buvo ne Lietuvos kariuomenės vienetai, bet sukilėliai“.

Kaune 1941 m. rudenį batalionuose tarnavo apie 3 470 savanorių³². Taigi okupantai, kaip jau minėta, labiau pasitikėjo ne batalionais, suformuotais iš Raudonojoje armijoje tarnavusių lietuvių karių, o batalionais, sudarytais daugiausia iš 1941 m. antisovietinio sukilimo dalyvių. Apie tai bylotų ir tokie faktai: savanoriai iš Kaune 1941 m. vasarą sudaryto Tautinio darbo apsaugos (vėliau 1-ojo (13-ojo) bataliono 3-iosios kuopos) būrio, J. Hamanno „skrajojančio būrio“ sudėtyje šaudė žydus daugelyje Lietuvos vietovių, Kaune (o ne Vilniuje) suformuotas 2-asis (12-asis) batalionas 1941 m. spalio pradžioje buvo pasiūstas į Baltarusiją vykdyti „ypatingąsias užduotis“, t. y. žydų žudynių akcijas.

---

³¹J. Abraitis, Gedimino pulko likimas (atsiminimai), Vilnius, 1994, p. 95.

³²Plk. lt. A. Špokevičius, Lietuvos jaunimas kovose prieš okupantus, Lietuvių dienos, 1959, balandis, Nr. 4, p. 18; LYA, f. 3377, ap. 55, b. 37, l. 200.

Apskritai Lietuva neišnaudojo jai suteikto limito: nesuformavo tiek batalionų, kiek buvo leista. Vienu metu nurodytas batalionų skaičius neegzistavo, kai kurie batalionai buvo sujungti, kai kurie jų veikė trumpą laiką, nebuvo visiškai sukomplektuoti. 1942 m. rugpjūčio mėn. batalionuose buvo 341 karininkas, 1 772 puskarininkiai bei viršilos, 6 275 kareiviai, iš viso 8 388 kariškiai³³. Antinacinio pagrindžio šaltinio duomenimis, 1944 m. kovo mėn. batalionų sąrašuose būta apie 8 tūkst. žmonių³⁴. Iš viso batalionuose per visą okupacijos laikotarpį galėjo tarnauti apie 12–13 tūkst. Lietuvos vyrų.

Batalionų karių nuostolių problema pagrindžio ir oficialioje lietuviškoje spaudoje

Nacionalinė pagrindžio spauda griežtai neigiamai vertino Vokietijos siekius įtraukti okupuotos Lietuvos žmones į karo veiksmus, priversti besąlygiškai dalyvauti kare jos pusėje. Ji laikėsi tarptautine teise pagrįstos nuostatos, kad okupantas neturi teisės okupuotame krašte vykdyti mobilizacijų. Pagrindžio spauda ypač priešinosi batalionų siuntimui už Lietuvos ribų, jų veiklą Rytuose lietuvių tautos interesų požiūriu laikė betiksle ir beprasme, naudinga tik nacistinės Vokietijos – antrojo Lietuvos okupanto – interesams. Antai pagrindžio laikraštyje „Laisvės kovotojas“ rašyta: „Bolševizmas yra mirtinas mūsų tautos priešas, ir to niekas geriau už mus pačius nežino <...> Bet lietuvių tauta nenori kovoti vokiečių interesų ženkle ir leisti, kad jos sūnų kraujas lietušiai kur nors tarp Leningrado ir Krymo. Lietuvių tauta nori ginti tik savo gyvybę, savo valstybės sienas“. Kitas pagrindžio laikraštis „Nepriklausoma Lietuva“ griežtai atmetė „visas sugestijas“, kad Lietuvos jėgas verta svetur eikvoti, pabrėžė, jog lietuviai gali kovoti tik dėl savo krašto išlaisvinimo iš okupanto valdžios, nesvarbu, kad ir kas jis būtų – bolševikas ar

---

³³Masinės žudynės Lietuvoje (1941–1944), Dokumentų rinkinys, 1 dalis, Vilnius, 1965, p. 322–323.

³⁴Savisaugos daliniai, LYA, f. 3377, ap. 58, b. 265, l.110.

nacis, nes lietuvis, būdamas mažos tautos sūnus, savo gyvybę ir jėgas „tegalis panaudoti tik Lietuvai“³⁵.

Todėl gausi ir įtakinga visuomenėje lietuvių pagrindžio spauda iš negatyvių pozicijų rašė apie batalionų veiklą, ignoravo (lietuvių tautos interesų požiūriu) jų beprasnę kovą. Tik dešinioji katalikiškoji spauda šiek tiek daugiau dėmesio skyrė ir objektyviau rašė apie lietuvių karius Rytuose. Pogrindinis laikraštis „Į laisvę“ 1943 m. vasario 16 d., prasi-dėjus propagandinei kampanijai prieš SS lietuvių legiono steigimą, pranešė, kad lietuvių batalionai Rytuose turėjo nuostolių, kovodami ne su „banditais“, kaip esą visur skelbiama, o fronte su reguliariaja sovietų kariuomene. Vienas batalionas buvo apsuptas prie Mogiliovo, verždamiesi iš apsupties žuvo ltn. [A.] Kemeklis ir 6 jo vyrai, netoli Voronežo buvo apsuptas kitas batalionas, kuris, verždamasis iš apsupties, neteko trečdaliao karių³⁶. Be jokios abejonės, laikraštyje rašyta apie lietuvių savisaugos 11-ąjį ir 7-ąjį batalionus. Vėliau laikraštis patikslino, kad žuvo 50-60 7-ojo bataliono vyrų.

1944 m. kovo pabaigoje leidinyje „Į laisvę“ pateikti bendri duomenys apie lietuvių savisaugos batalionų nuostolius, kurie bene tiksliausiai atspindėjo realią padėtį. Laikraštis rašė apie tai, kad iš batalionų beliko mažiau negu du trečdaliai to, kas buvo pradėjus juos organizuoti, žuvo per 450 vyrų, sužeistųjų dar daugiau. Laikraštis vardijo priežastis, dėl kurių batalionų eilės retėjo: „traktavimas kaip policininkų, netaktiškas vokiečių ryšių karininkų elgesys, menkas karių aprūpinimas, o svarbiausia, žinios, kad po visą Rytų frontą išblaškyti lietuviai nesijautė turį idealą, už kurį galėtų kovoti ir mirti“³⁷. Net keli batalionai buvo išformuoti, kai kurie atkelti į Lietuvą, 3 batalionai įtraukti į vermachtą ir kt.

Tai, kad pagrindžio spauda, turinti neigiamą nuomonę batalionų formavimo, o ypač jų siuntimo į Rytus ir veik-

---

³⁵Mobilizacijų reikalai, Laisvės kovotojas, 1944, Nr. 19, p. 2; Tautiečiai, Nepriklausoma Lietuva, 1943, kovo 1, p.4.

³⁶Į laisvę, 1943, vasario 16; Lietuvių batalionai Rytuose, Į laisvę, 1943, kovo 1.

³⁷Savisaugos daliniai, Į laisvę, 1943, kovo 27.

los ten klausimu, būdama neblogai informuota apie padėtį batalionuose, neskelbė duomenų apie didelius batalionų nuostolius, reiškė viena – tokių nuostolių nebuvo. Apie juos duomenų neturėjo ir sovietinio pagrindžio agentūra Lietuvoje: jos šaltiniai 1943 m. viduryje Maskvą informavo apie tai, kad sužeista apie 400–500 batalionų karių, o žuvusiųs, vietos spaudos žiniomis, esą galima suskaičiuoti „ant pirštų“³⁸. Tačiau tai netrukdė sovietinei propagandai iš Maskvos skelbti visiškai tikrovės neatitinkančių faktų: esą, kai sumobilizuoti į apsaugos batalionus ir išsiųsti už Lietuvos ribų lietuviai pareikalavo grąžinti juos į Lietuvą, vokiečiai ėmė juos be jokio pasigailėjimo šaudyti: 315 (!) lietuvių karių buvo sušaudyti Stolbcuose (Baltarusijoje) ir keletas šimtų Kostopolyje (Ukrainoje)³⁹.

Pagrindžio spaudos nepalankus požiūris ir skelbiami faktai apie padėtį savisaugos batalionuose vokiečių okupacinei politikai ir propagandai buvo žalingi, kėlė neigiamą Lietuvos visuomenės reakciją dėl lietuvių karių kovos tikslų ir aukų prasmės. Todėl su pagrindžio spauda ir jo „šnibždančia“ (žodine) propaganda aktyviai kovojo oficialioji lietuviška spauda. Ši spauda atkakliai neigė gandus apie kai kurių batalionų didelius nuostolius Rytuose. Laikraštis „Ateitis“ 1943 m. gandus apie kai kurių batalionų „visišką sunaikinimą“ vertino kaip sufabrikuotus, kiršinančius visuomenę, „piktos valios prasimanymą“, esą nėra pagrindo kalbėti apie „kokius ypatingus nuostolius“, šie gandai yra skleidžiami siekiant aiškaus tikslo – įbauginti ir atbaidyti nuo karinės tarnybos rugpjūčio pabaigoje⁴⁰. Dėl platintų gandų tikslų „Ateitis“ buvo visiškai teisi. Dar labiau piktinosi „Kario“ savaitraštis: esą tariamų nuostolių išpūtimas ar šlykšti mela-

---

³⁸1943 m. liepos–rugpjūčio mėn. pažyma apie fašistinius savisaugos dalinius, IYA, f. 1, b. 74, l. 1.

³⁹LKP(b) 1943 m. rugsėjo mėn. atsišaukimas „Lietuviai, tarnaujantieji vokiečiams“, Kovoje prieš hitlerinę okupaciją: Lietuvos KP(b) atsišaukimai Didžiojo Tėvynės karo metu, Vilnius, 1948, p. 107.

⁴⁰Mūsų kariai ir mes, Ateitis, 1943, balandžio 17, p.1; A. Gailiūnas, Fronto karys mūsų spaudos šviesoje, Ateitis, 1943, rugpjūčio 31, p.3.

gystė apie visiškai sunaikintus vieną ar kitą mūsų batalionus yra eilinis gandas, kurio tikrovėį saldžiai trokšta žmonijos kraujo ištroškę stalininiai Maskvos žmogėdros. Esą buvo mėginama ir piktesnių gandų apie vieną mūsų dalinį (7-ąjį savisaugos batalioną ? - R. Z.) paskleisti⁴¹.

Piktai neigdama gandus apie didelius batalionų nuostolius Rytuose, oficialioji spauda piršo okupuotos Lietuvos visuomenei nuomonę, jog lietuvių savanorių kova Rytuose su bolševizmu yra kova dėl savo tautos laisvės ir laimingos ateities „naujojoje Europoje“, esą šios kovos faktą neginčijamai įrodo ir mūsų žuvusiųjų karių aukos⁴². Taigi kova su bolševizmu laikyta tam tikra politine vertybe, o šios kovos aukos – didžiai prasmingomis. Todėl faktų apie karių žūtis oficialioji spauda nenutylėjo, o atvirksčiai - stengėsi jas išaukštinti, iškelti, pagerbti. Spaudoje rašyta apie Rytuose „žuvusių brolių“ kapus, kuriuose šalia vokiečio, ispano, latvio, esto amžino poilsio atgulė toli nuo Tėvynės, nuo artimųjų atsidūręs lietuvis karys⁴³. 1943 m. pavasarį, sužlugus mėginimams įsteigti SS lietuvių legioną, faktai apie lietuvių dalyvavimą kare vokiečių pusėje tapo ypač aktualūs, „deficitiniai“, jų reikėjo net ir Vokietijos spaudai. Oficialiosios spaudos darbuotojams, siunčiamiems į Rytus karo korespondentams buvo keliamas uždavinys – skelbti medžiagą apie lietuvių karių kovą, didesnių ar mažesnių dalinių „būdingesnių“ kautynių, žygių, buities, nuotykių aprašymus, apskritai kuo plačiau pasakoti pasauliui apie mūsų karių žygius⁴⁴.

Suprantama, oficialioji spauda negalėjo atskleisti ir neatskleidė realios padėties lietuvių savisaugos batalionuose, jų karių nuotaikų, nusivylimo ir nepasitenkinimo savo padėtimi, nerašė apie šių procesų rezultata – gausų dezertyravimą iš batalionų, nutylėjo skaudžiausius, masiškiausius karių žūčių atvejus ir kt. Nepaisant to, ją, visų pirma savaitraštį

⁴¹Stipri dvasia, Karys, 1943, gegužės 15, p. 2.

⁴²Mūsų aukos tautos kovoje prieš bolševizmą, Panevėžio apygardos balsas, 1942, kovo 22.

⁴³Z. Gerulaitis, Lietuvis karys Rytuose, Ateitis, 1943, sausio 6, p.3.

⁴⁴Medžiaga iš mūsų karių gyvenimo vokiečių spaudai, Karys, 1943, gegužės 29.

„Karys“, galima laikyti svarbiu istorijos šaltiniu, kuriame galima rasti nemažai vertingos informacijos apie savisaugos batalionų nuostolius ir jų karių žūtis.

Savaitraštyje „Karys“ ir kitoje spaudoje buvo skelbiami oficialūs žuvusių karių sąrašai, trumpi pranešimai apie karių žūtis, užuojautos, nekrologai ir kita informacija. Tiesa, matyt, padidėjus batalionų nuostoliams, spaudoje nuo 1944 m. pradžios tokia informacija pradėta riboti. „Ateitis“ 1944 m. sausio 25 d., o „Karys“ vasario 12 d. pranešė, kad pavienių asmenų bei įstaigų užuojautos žuvusių karių giminėms ir artimiesiems nebus skelbiamos, tačiau žuvusiųjų (mirusiųjų) šeimų nariai, giminės, dalinių vadai ir toliau turėjo teisę jas skelbti⁴⁵. Taigi „martirologinės“ informacijos oficialioje spaudoje netrūko beveik iki pat vokiečių okupacijos pabaigos.

Dėl šių sumetimų oficialioji spauda reguliariai rašė apie lietuvių karių žūtis Rytuose. Antai Šiauliuose leista „Tėviškė“ 1942 m. rugsėjo pabaigoje pažymėjo, kad nemažai „mūsų narsių vyrų jau žuvo Rytų kovose“⁴⁶, panašiai populiariame žurnale „Savaitė“ rašė viršila A. Gailiūnas: „Toli nuo Tėvynės ilsisi nemažas skaičius lietuvių karių, paguldžiusių galvas kovoje su bolševikais. Jie palaidoti bendruose kapuose su vokiečių ir kitų tautybių žuvusiais kariais“. A. Gailiūnas minėjo gražiai sutvarkytus karių kapus D. vietovėje (matyt, Dedovičiuose, Pskovo sr. – R. Z.), žuvusių karių laidotuves: laidojama „be ašarų, be gedulo vėliavų ir sentimentalumo. Atsisveikinama trimis šūvių salvėmis. Laidotuvėse dažniausiai dalyvauja vokiečių karo kapelionai, bet paskutiniu laiku jau yra atvykęs ir lietuvių kapelionas, kuris čia pat kapuose už žuvusius atlaiko pamaldas ir dalyvauja laidotuvėse. Reikia manyti, kad, karui pasibaigus, žuvusių karių palaikai bus perkelti į Tėvynę“⁴⁷.

---

⁴⁵Kronika: Užuojautos nuo šiol nebus spausdinamos, Ateitis, 1944, sausio 25, p. 6; Karys, 1944, vasario 12.

⁴⁶Tėviškė, 1942, rugsėjo 25.

⁴⁷Vrš. A. Gailiūnas, Fronte žuvusių kapai, Savaitė, 1942, spalio 31, Nr. 20, p. 389.

Jaunesnysis puskarininkis J. Susmaras 1943 m. rašė apie karių kapus prie Dniepro, Ukrainoje: „<...> prieš mane kelio-
mis eilėmis driekiasi kapų kryžiai <...> Vienoje eilėje suran-
du 3 lietuvių karių kapus: jie žuvo 1942 m. gruodžio 21 d.“⁴⁸

Daugėjo žuvusių karių ir jiems pastatytų kryžių ir Lie-
tuvos žemėje. „Karyje“ 1943 m. buvo rašoma: „Į miestelių, esan-
tį Lietuvos pasienyje, vyksta vežimų kolona <...> pagaliau
kolona priartėja prie A. miestelio, vežimai sustoja miestelio
aikštėje, iš jų iškeliamas keletas lavonų <...> Tai naujos X.
bataliono aukos, žuvusios kovoj prieš bolševizmą<...>“.⁴⁹
(Matyt, čia aprašytos 2-ojo savisaugos bataliono karių laidot-
uvės Adutiškio miestelyje. – R. Z.)

Lietuvių savisaugos batalionų kariai kovojo, deja, dėl
svetimų interesų Rusijos platybėse – nuo Azovo jūros pie-
tuose iki Ilmenio ežero šiaurėje. Visur, kur jie kovojo, buvo
ir žuvusiųjų. Lietuvos bažnyčiose pagerbiant žuvusiuosius
vykdavo iškilmingos pamaldos. Vienos iš tokių pamaldų už
Vilniaus apygardos batalionų žuvusius karius 1943 m. liepą
įvyko Vilniaus katedroje⁵⁰.

Oficialioji spauda taip pat nuolat rašė apie sužeistus
lietuvius karius, kėlė jų šeimų rūpybos, socialinės ir morali-
nės globos klausimus. Rašyta apie Rytuose sužeistų lietuvių
karių gydymą Kauno, Panevėžio, Šiaulių, Vilniaus, Rygos ka-
ro ligoninėse. 1942 m. pabaigoje Kauno karo ligoninėje buvo
„daug Rytų fronto kovotojų“, tarp jų nemažai ir „mūsų tautie-
čių“. 1943 m. gegužės pradžioje sveikstančiųjų karių kuopoje
(į ją buvo surenkami kariai iš įvairių karo ligoninių; kuopos
vadas kpt. /D./ Meižys) buvo apie 90 lietuvių karių. 1943 m.
rugpjūčio pabaigoje Kauno klinikose gydėsi apie 70 sužeistų
lietuvių karių⁵¹. 1944 m. vasario mėn. Vilniaus karo ligoninė-
se buvo gydoma apie 200 karių (tarp jų apie 90 vokiečių)⁵².

⁴⁸Jul. Susmaras, Karių kapai prie Dniepro, Karys, 1943, liepos 3.

⁴⁹K. Karpavičius, Lietuvos žemė puošiasi kryžiais, Karys, 1943, birželio 5.

⁵⁰Karys, 1943, liepos 17.

⁵¹Į laisvę: Kauno dienraštis, 1942, vasario 18; gruodžio 12; Tėviškė (Šiauliai), 1942, vasario 20; vasario 27; kovo 6; balandžio 3; Ateitis, 1943, sausio 8; rugpjūčio 30; Panevėžio apygardos balsas, 1943, rugpjūčio 28.

⁵²Sužeistieji kariai gražiai pagerbti, Naujoji Lietuva, 1944, vasario 23.

Oficialiosios spaudos duomenys daugmaž atitinka archyvinių šaltinių apie sužeistuosius pateiktus duomenis. Iki 1943 m. lapkričio 16 d. Vilniaus karo ligoninėse iš viso buvo gydomi 153 sužeisti lietuviai kariai, tarnaujantys vermachte⁵³. Iki 1944 m. pavasario Vilniaus Čiurlionio g. buvusioje karo ligoninėje buvo gydomi beveik vien tik vokiečiai. Vilniaus krašte išsiplėtus partizanų kovai, lietuvių karių ir policininkų skaičius ėmė didėti. Balandžio pradžioje šioje ligoninėje gydėsi apie 100 sužeistų lietuvių⁵⁴.

1943 m. spaudoje buvo paminėtos 1941–1942 m. iš Lietuvos į Rytus išsiųstų batalionų veiklos metinės. 1943 m. pavasarį minėta 13-ojo savisaugos bataliono vienu metų kovų Rytuose (Šiaurės fronte) sukaktis. „Visas mūsų nueitas Rytų lygumomis kelias nulaistytas lietuvių kario krauju, sudrėkintas jo prakaitu <...> Tie kaimai, tie kolchozai niekuomet neišdils iš mūsų atminties, nes jie visi buvo paimti per kovą, aplaistyti mūsų pačių krauju“, – rašyta „Karyje“⁵⁵.

Vienų metų „jubilių“ Rytuose minėjo ir 7-asis savisaugos batalionas, išsiųstas į Ukrainą 1942 m. pavasarį, vėliau atsidūręs Voronežo placdarme, tarp Voronežo ir Stalingrado, 1943 m. pradžioje sugražintas į Lietuvą. Oficialioji spauda šia proga neigė, kad batalionas patyrė daug nuostolių. Viršila A. Ivanauskas 1943 m. birželį rašė: „<...>lygiai prieš metus buvome visi, o šiandien jau kai kurių draugų mūsų tarpe nebėra. Vieni grįžo atgal Lietuvon, o kiti liko amžinai ilsėtis Ukrainos žemėj, atžymėti kukliais, pilkais lietuviškais kryželiais. Nors, tiesa, mūsų bataliono žuvusių ar mirusių skaičius mažas, tik apie 10 (o pikti gandai Lietuvoje savo laiku buvo paskelbę, kad žuvęs beveik visas mūsų batalionas)“⁵⁶.

⁵³Sužeistų Vermachto dalinių lietuvių karių skaičius Vilniaus karo ligoninėse (Vermachto komendantūros 1943 m. lapkričio 17 d. sąrašas), Lietuvos centrinis valstybės archyvas (LCVA), f. R-978, ap. 2, b. 14, l. 63.

⁵⁴Nepamirškime mūsų karių šiose Velykose, Naujoji Lietuva, 1944, balandžio 8.

⁵⁵Psk. J. M-tis, 13 bataliono sukaktis: vieneri metais Rytuose, Karys, 1943, balandžio 10. Įdomu pažymėti, kad minint šio bataliono veiklos metines spaudoje stambiu šriftu buvo nurodytas jo numeris. Neaišku, kas lėmė tokį „atvirumą“ – karo cenzūros neapsižiūrėjimas, bataliono „nuopelnai“, SS lietuvių legiono steigimo 1943 m. nesėkmė ar kitos priežastys.

⁵⁶A. Ivanauskas, Paminėjome savo metines Rytuose, Karys, 1943, birželio 26.

Tų pačių metų liepos mėn. „Karyje“ skelbtas tęstinis leitenanto [Kazio?] Trečioko straipsnis „Praėjusios žiemos kautynėse“. Nors bataliono numeris, vietovės, karių pavardės neminimos, remiantis daugeliu faktų galima tvirtinti, kad straipsnyje rašyta apie 7-ojo bataliono kovos kelią ir bataliono veržimąsi iš Ostrogožsko apylinkėse grėsusios apsupties į pietus nuo Voronežo. Šia publikacija, kurioje rašyta apie kelių apsupties žiedų (kartu su vokiečių ir vengrų daliniais) pralaužimą, pradėtas kurti iki šiol istoriografijoje „gyvas“ mitas apie tariamą bataliono patekimą su feldmaršalo F. Pauliaus grupuote į apsuptį prie Stalingrado. (Iš tikrųjų batalionas į Stalingrado katilą nebuvo patekęs, jis kartu su vengrų ir vokiečių daliniais išsiveržė iš grėsusios apsupties.) Nors iš detalaus išsiveržimo aprašymo atrodytų, kad batalionas turėjo patirti nemažai nuostolių, minimi tik 2 sunkiai sužeisti lietuviai kariai ir nesunkiai sužeistas puskarininkis, bataliono nuostoliai buvo „gana menki“⁵⁷. Apskritai išskirtinis oficialiosios spaudos dėmesys 7-ojo bataliono trumpam kovinės veiklos epizodui 1943 m. sausį Voronežo srityje rodo, koks „deficitas“ lietuvių savisaugos batalionų veikloje buvo tokie faktai ir kad pasigirti nebuvo kuo.

1943 m. oficialioji spauda, apibendrinama lietuvių savisaugos batalionų karių nuostolius, patirtus kovoje su „bolševizmu“ per dvejus metus (1941–1942), pagrįstai darė išvadą, kad jie yra palyginti menki, juos kartkartėmis stengiasi išpūsti tik „pikta prieš propagandą“⁵⁸. (Oficialioji spauda priešų laikė ir nacionalinę pogrindžio spaudą.) Vėlesni batalionų nuostoliai oficialiojoje spaudoje liko neapibendrinti.

Tačiau apskritai oficialiosios ir pogrindžio spaudos polemikoje su batalionų nuostoliais, lietuvių karių žūtimis susiję klausimai nušviesti gerokai realiau negu kai kuriuose minėtuose šiuolaikinių autorių darbuose. Vokiečių okupacijos metais propagandinėje idėjinėje kovoje, polemizuojant batalionų nuostolių, jų karių žūčių klausimais, vertinant įvai-

⁵⁷Ltn. Trečiokas, Praėjusios žiemos kautynėse, Karys, 1943, liepos 10; liepos 17; liepos 24.

⁵⁸Konferencija ir mūsų vyrai Rytuose, Ateitis, 1943, balandžio 18; Karys, 1943, balandžio 24.

rias kitas jų netektis, nebuvo peržengta visiško nesiskaitymo su realiais istoriniais faktais riba.

Batalionų karių nuostolius lėmę bendrieji veiksniai

Pasiremiant vokiečių okupacijos metų spauda, kaip svarbiu šaltiniu ir išeities tašku, vertinant lietuvių savisaugos batalionų karių nuostolius, galima daryti prielaidą, kad jie bent iki 1944 m. pavasario iš tikrųjų buvo palyginti nedideli. Pagrindžiant tokią prielaidą reikėtų bent šiek tiek pasi-aiškinti jos svarbesnes bendrąsias priežastis, įvairaus pobūdžio veiksnius ir aplinkybes.

Frontui greitai nutolus į Rytus, okupuota Lietuva tapo „giliu“ ir ramiu vokiečių kariuomenės užnugariu. Krašto saugumui užtikrinti ir tvarkai palaikyti užteko lietuvių viešosios policijos pajėgų. Todėl dauguma 1941–1942 m. suformuotų savisaugos batalionų buvo išsiųsti už Lietuvos ribų. Batalionų išsiuntimas į Rytus, į kariniu požiūriu pavojingus regionus, apskritai buvo viena svarbiausių bendrųjų aplinkybių, lėmusių jų nuostolius.

Batalionų nuostolius Rytuose lėmė jų paskirtis ir funkcijos, kurios buvo įvairios ir neretai keitėsi: tai priklausė nuo bendrosios karinės padėties ir padėties batalionų dislokacijos vietose, okupantų tikslų ir poreikių. Tačiau esminė, svarbiausia, aplinkybė buvo ta, kad batalionai buvo ne fronte, o užnugaryje veikusios karinės formuotės, vykdydžiusios daugiausia pagalbines, aptarnavimo, policijos užduotis, joms buvo skiriamos pirmiausia sargybu, apsaugos (komunikacijų, ypač geležinkelių, įvairių karinių ir ūkinių objektų, karo belaisvių stovyklų ir kt.) funkcijos. Tik pradėjus komplikuotis padėčiai Rytuose, kraštutiniais atvejais lietuvių savisaugos batalionai pradėti naudoti ne tik sargybu tarnybai, bet ir kovai su partizanais, užduotims pafrontėje ar net ir pačiame fronte vykdyti.

Tačiau net ir lietuvių „fronto“ batalionai vykdė iš esmės pagalbines, priešakinių fronto dalinių aptarnavimo, jų apsaugos funkcijas. Fronto linija Rytuose tęsėsi kelis tūkstančius

kilometrų ir, aišku, kai kuriuose ruožuose ištiso fronto nebuvo, tokiose vietose susidarė palankios sąlygos iš sovietinio ir vokiečių užnugarį skverbtis partizanų būriams ir grupėms (prireikus ir grįžti atgal). Vokiečių armijų fronto juosta į gilumą nebuvo platesnė nei 10 km. Už priešakinių dalių buvo išsidėstę jų štabai ir užnugario daliniai, didesnių junginių štabai, daliniai, išvykstantys iš fronto poilsio, armijų rezervas. Toliau nuo fronto linijos, išskyrus didesnius miestus, karinių dalinių beveik nebuvo. Tik išilgai link frontoėjusių geležinkelių ir plentų buvo dislokuotos rezervo ir apsaugos dalys. Toliau kaip 30–50 km nuo magistralinių kelių karinių dalinių taip pat beveik nebuvo⁵⁹. Kontroliuoti milžiniškas okupuotas teritorijas Rytuose vokiečiai paprasčiausiai neturėjo jėgų, susidarė palankios sąlygos partizaninei veiklai.

Taigi buvimas fronte nebūtinai reiškė kovą priešakinėse linijose. Lietuvių savisaugos „fronto“ batalionų veiklos pobūdis matyti iš vokiečių Šiaurės fronte nuo 1941 m. pabaigos veikusio 5-ojo savisaugos bataliono konkrečios veiklos. Šio bataliono 1-oji kuopa saugojo Ilmenio ežero vakarinę pakrantę. Nors ja ėjo vokiečių kariuomenės priešakinės linijos, sovietų daliniai stovėjo kitoje ežero pusėje (už 30 km). 1942 m. žiemą Raudonajai armijai pradėjus puolamąją Demjansko operaciją, šios kuopos dalis pateko į apsuptį, joje būdami jos kariai saugojo Chmelio kaimą, tačiau šio kaimo sovietai nė karto nemėgino pulti. Bataliono 2-oji kuopa 1941–1942 m. žiemą saugojo Loknios–Cholmo kelio ruožą, dalyvavo kautynėse su puolančia Raudonąja armija ir sovietiniais partizanais, vėliau saugojo kaimą prie Lovatės. 3-ioji kuopa visą žiemą ramiai praleido saugodama sandėlius ir kitus karinius objektus Lugos apylinkėse. Tokios bataliono padalinių funkcijos lėmė ir atitinkamus jų nuostolius, smarkiau nukentėjo tik 2-oji kuopa. Nuo 1942 m. vasaros iki 1944 m. pradžios 5-asis batalionas saugojo geležinkelio linijas⁶⁰.

⁵⁹A. Попов, НКВД и партизанское движение, Москва, 2003, с. 70.

⁶⁰A. Bubnys, Penktasis lietuvių policijos batalionas, p. 45–46.

Apskritai lietuvių savisaugos batalionų nuostolius Rytuose daugiausia lėmė kova su sovietiniais partizanais. Tačiau partizanų veiklos 1941–1942 m. kaip batalionų nuostolių veiksmo nereikėtų pervertinti ir sureikšminti. Sovietų partizaninis karas dėl daugelio aplinkybių toli gražu ne iš karto tapo masinis („visaliaudinis“), organizuotas, kariniu požiūriu efektyvus ir kt. Sovietinė vadovybė nuo 3-iojo dešimtmečio pabaigos buvo atsisakiusi partizaninio karo idėjos, kariniu požiūriu sustiprėjusios SSRS karinė doktrina skelbė, jog, kilus karui, jo veiksmai vyks prieš teritorijoje, siūlymai rengtis partizaniam karui, sovietiniu žargonu kalbant, buvo vertinami kaip „silpnadvasiškumo“ reiškiniai, partizanų „kadrai“ buvo sunaikinti per 1937–1938 m. stalinines represijas ir kt. Naujaisioje rusų istoriografijoje daroma išvada, kad 1941–1942 m. sovietiniai partizanai okupuotose SSRS teritorijose nedarė esminio poveikio karo veiksmų eigai, nekėlė didelio pavojaus ir netrukdyt vokiečių karo mašinai skverbtis į SSRS gilumą. Partizaninis judėjimas ėmė stiprėti tik nuo 1942 m. vidurio⁶¹.

Pažymėtina, kad pirmųjų lietuvių savisaugos batalionų, pasiųstų 1941 m. į Baltarusiją, svarbiausias uždavinys buvo ne kovoti su partizanais, o valyti teritoriją nuo užsilikusiu Raudonosios armijos likučių ir vokiečiams priešišku „elementų“, konvojuoti sovietų karo belaisvių grupes į karo belaisvių stovyklas, jas saugoti, eiti sargybą prie įvairių kitų karinių bei ūkinių objektų ir kt. Šios funkcijos nekėlė didesnio pavojaus batalionų kariams ir nepareikalavo didesnių jų aukų.

Vis dėlto sovietinių partizanų karas vokiečių okupuotose teritorijose Rytuose plėtojosi ir stiprėjo, įvairūs užnugario apsaugos uždaviniai ilgainiui tapo pavojingi, reikalaujantys aukų. Batalionai buvo siunčiami į aktyviausios partizanų veiklos regionus, sovietiniai partizanai, nepaisydami nuostolių ir pasekmių vietos gyventojams, siekė vykdyti diversijas susisiekimo linijose, ypač geležinkeliuose, puldinėti vokiečiams gyvybiškai svarbius karinius ir ūkinius objektus – degalų, ginklų, šaudmenų, maisto sandėlius ir kt.

⁶¹ В. И. Боярский, Партизаны и армия: История утерянных возможностей, Минск, 2003, с. 87, 91 ir kt.

**Savisaugos batalionų viena svarbiausių veiklos sričių
Rytuose buvo geležinkelių apsauga nuo juos masiškai
puldinėjusių sovietinių partizanų**

**Galbūt lietuvių savisaugos dalinio karys (apie tai galima
spręsti iš lietuviškos kokardos kepurėje)
1943 m. žiemą Rytuose**

**Okupuotoje SSRS teritorijoje stiprėjant partizaniniam karui
nuo partizanų antpuolių teko saugoti derlių ir jį nuimti
suvarytus gyventojus**

Apskritai batalionų kovoje su partizanais galima išskirti du svarbesnius laikotarpius: 1) 1941–1943 m. vidurys, kai Vokietija kariniu požiūriu dominavo, puolė visu frontu, partizaninis karas dar nebuvo išsiplėtęs, savisaugos batalionai dalyvavo didelio masto ir intensyviuose puolamuosiuose veiksmuose ir operacijose valant miškus ir gyvenamąsias vietas nuo priešišku elementų, juos persekiojant ir naikinant; 2) laikotarpis nuo 1943 m. vidurio, kai Vokietija negrįžtamai prarado karinę strateginę iniciatyvą, sovietinių partizanų veikla labai išsiplėtė, vokiečiams vis labiau ėmė trūkti pajėgų kovai su jais, lietuvių savisaugos batalionai, išblaškyti atskirais smulkiais padaliniais (kuopomis, puskuopėmis, būriais, skyriais) įtvirtintuose atsparos punktuose daugiausia tik gynėsi, saugojo svarbiausias komunikacijas ir karinius objektus.

Vienas žymiausių sovietinių partizanų vadų Baltarusijoje F. Markovas 1943 m. apie okupantų vokiečių kovos su partizanais taktiką rašė, jog prieš pajėgos Vileikos srityje ir Lietuvoje (matyt, jis turėjo omenyje Rytų Lietuvą – R. Z.) yra didelės: Pastovyje – apie 2 tūkst. vokiečių ir policininkų, Vileikoje – 800, visuose rajonų centruose – po 100–120 vokiečių, policininkų ir lietuvių. Be to, veikia vokiečių ir policijos pajėgų smulkių atsparos punktų specialus tinklas. Visos šios įgulos gerai įtvirtintos (dzotai, apkasai, mūriniai namai, spygliuotų vielų užtvartos) ir ginkluotos. Įguloms įsakyta nesėdėti, visomis pajėgomis išvykti į savo veiklos zonas, organizuoti pasalas partizanams jų judėjimo vietose, paruošų grupėms kaimuose, apskritai gaudyti nedideles partizanų grupes arba apsupti dideles jų pajėgas⁶².

Panašiai apie kovos taktiką su partizanais Rytuose tuo pačiu metu rašyta ir „Karyje“: „Mūsų bataliono atskirai stovinčios kuopos vykdė įvairius kautynių uždavinius: valė didžiulius spygliuočių miškus nuo užfrontės ginkluotų gaujų, krėtė įtartinus kolchozus, lydėjo į surinkimo punktus javų ir galvijų transportus ir N. geležinkelio ruože vykdė pasalas prieš bolševikų banditus, kurie kartais mėgindavo išsprogdinti geležinkelio bėgius, užpuldinėdavo karinius ešelonus ir įvairiausiai būdais stengėsi sutrukdyti normalų tiekimą frontui“⁶³.

Netiesiogiai batalionų nuostolius iš dalies lėmė daugelis jau minėtų bendrųjų politinių, psichologinių, materialinių su jų padėtimi susijusių aplinkybių: Vokietijos reicho negatyvi politika Lietuvos suverenumo klausimu, okupuotos Lietuvos visuomenės neigiamas nusistatymas prieš bata-

---

⁶² K. Vorošilovo brigados komisaro F. Markovo 1943 m. vasario 24 d. pranešimas Baltarusijos KP(b) CK sekretoriui P. Kalininui apie partizanų veiklą Vileikos srityje // *Всемирное партизанское движение в Белоруссии в годы Великой Отечественной войны: документы и материалы в трёх томах, книга первая (ноябрь 1942 г. - июнь 1943 г.)*, Минск, 1973, с. 180.

⁶³ Psk. J. Mikštas, Naikiname desantininkų organizuojamas banditų gaujas, *Karys*, 1943, balandžio 17.

lionus, lietuvių antinacinio pogrindžio įtaka, jo demoralizuojamasis vaidmuo, batalionų karių jausta vokiečių jiems taikyta diskriminavimo politika, neaiškus batalionų statusas, aiškių kovos tikslų, motyvų neturėjimas ir kitos priežastys menkino lietuvių karių kovingumą, norą kariauti ir lieti kraują už Vokietijos interesus. Kita vertus, vokiečiai nepasitikėjo (ir čia beveik nebuvo išimčių) politiškai nepatikimais, menkai kariauti apmokytais ir aprūpintais lietuvių batalionais, neskyrė jiems sudėtingesnių (kartu ir pavojingesnių) užduočių. Visa tai mažino batalionų karių nuostolius.

Savaime suprantama, batalionų, išblaškytų didžiulėje nuo Ilmenio ežero šiaurėje iki Azovo jūros pietuose plytinčioje SSRS teritorijoje, padėtis ir veikla turėjo specifinių bruožų, kovos intensyvumas, kartu ir patirtų nuostolių mastai skyrėsi.

Rytuose veikusių savisaugos batalionų nuostoliai

Vokietijos Rytų frontas buvo suskirstytas į tris didžiulius barus: Šiaurės, Centro (vidurinį) ir Pietų frontus. Suformuoti lietuvių savisaugos batalionai buvo siunčiami į visus šiuos fronto barus – Pskovo, Novgorodo sritis (Šiaurės fronto armijų užnugari), Baltarusiją (Centro fronto armijų užnugari), Ukrainą ir Rusijos pietines sritis (Pietų fronto armijų užnugari).

Batalionų nuostoliai Baltarusijoje. Pirmieji lietuvių savisaugos batalionai, išsiųsti už Lietuvos ribų, išvyko į Baltarusiją. 1941 m. vasarą ten jau buvo išsiųsti 15-asis, spalio pradžioje – 2 (12)-asis, lapkričio mėn. – 3-iasis batalionai. Vėliau, 1942–1944 m., Baltarusijoje (iš dalies ir Rytų Lietuvoje bei Latvijoje, Pskovo sr., Rusijoje) veikė 2-asis (Vilniaus apygardos), 251-asis, 253–255-asis, 257-asis batalionai ir kitų batalionų atskiri padaliniai, 1944 m. birželį – ir 13-asis batalionas (Pskovo srityje). Nereikia pamiršti, kad 1942 m. balandį prie Lietuvos generalinės srities buvo prijungtos Ašmenos, Svyrių apskritys, prie naujos Eišiškių apskrities priskirti kai kurie baltarusiški valsčiai (iš viso apie 4 tūkst. kv. km, 200

tūkst. gyventojų), šiose teritorijose lietuviškos savivaldos administracija, lietuvių policija ir savisaugos batalionai veikė kaip Lietuvos teritorijoje. Plk. ltn. A. Špokevičius rašė, kad savisaugos batalionų Vilniaus apygardai buvo keltas uždavinys – įsitvirtinti Rusijos ir Lietuvos 1920 m. sutartimi Lietuvai priskirtoje teritorijoje, „daryti viską“, kad Lietuvai priklausytų Pinų (Pinsko) balų ir tarp Pastovio ir Mogiliovo esantys kreidos laukai⁶⁴.

Dėl toli siekiančių kai kurių Lietuvos kariškių ir politikos veikėjų, dalies visuomenės puoselėtų vilčių išplėsti Lietuvos teritoriją į Rytus ir siekių joje „įsitvirtinti“ buvo lengviau (nesukėlė priešiškos visuomenės reakcijos) išsiųsti savisaugos batalionus į Baltarusiją, tai turėjo įtakos batalionų karių kovos motyvacijai, kartu ir jų aukų prasmei pateisinti.

1942 m. oficialiojoje spaudoje su nemažu patosu pradėta rašyti apie lietuvių savisaugos batalionų veiklą Rytuose, visų pirma Baltarusijoje (Gudijoje). Iš 1942 m. rudenį „Karyje“ apie vieno lietuvių savisaugos bataliono veiklą Baltarusijoje (iš pateiktų pasižymėjusių karių pavardžių aišku, jog tai buvo 3-iasis batalionas (vadas kpt. Pr. Ambraziūnas, vėliau kpt. J. Aleksa) rašyta: batalionas sunkiomis karo meto sąlygomis nužygiuodavo per dieną 35–45 km pelkėtais Gudijos keliais ir klastingais miškais, vien tik pėsčiomis nuėjo per 2 tūkst. km, įvykdė daugiau kaip 180 kautynių uždavinių⁶⁵. Iš pateiktų duomenų galima daryti išvadą, jog 3-iasis ir kiti batalionai intensyviai ir sėkmingai „valė“ Baltarusijos miškus ir vietoves, iš pradžių retai susidurdami su priešu ir be didesnių aukų. Antai 1942 m. balandžio 20 d. kautynėse su partizanais žuvęs 3-iojo bataliono karys J. Navikas buvo tik antroji šio bataliono auka Baltarusijoje⁶⁶.

---

⁶⁴ Plk. ltn. A. Špokevičius, Lietuvos jaunimas kovose prieš okupantus, p. 18.

⁶⁵ Padėka kautynėse pasižymėjusiems mūsų vyrams, Karys, 1942, spalio 17.

⁶⁶ Palaidotas Rytuose žuvęs eil. Julius Navikas, Karys, 1942, gegužės 16.

Ir vis dėlto 3-iasis lietuvių savisaugos batalionas kojoje su sustiprėjusiais sovietiniais partizanais Baltarusijoje patyrė vieną pirmųjų masinės karių žūties atvejų.

1942 m. gegužės 9 d. į sovietinių partizanų pasalą Kopylio (Minsko sr.) apylinkėse pateko šio bataliono 1-osios kuopos 3-iasis būrys. 3-iojo bataliono karys V. Dalinkevičius prisimena, kad tą dieną 30-ies karių būrys išvyko į Kopylį parengti batalionui patalpas. Nuvykus ten, buvo gautas pranešimas, kad į vieną kaimą išėjo ir negrižo 9 rusai policininkai ir 2 vokiečiai. Būrys ir 2 vokiečiai, išsiūsti ieškoti dingusiųjų, papuolė į partizanų pasalą: į būrį staiga pasipylė kulku kruša, kariai, neturėdami jokios priedangos, krito ant žemės. Vieni daugiau nebepakilo, kiti bandė akiai atsišaudyti, nematydami, kur slepiasi priešas. Tik kiek vėliau pastebėtas medyje įsitaisęs partizanų kulkosvaidininkas. Šioje pasaloje iš viso žuvo 17 lietuvių karių. Atvykus pastiprinimui iš bataliono 1-osios kuopos, būrio likučiai atsitraukė⁶⁷.

Ši pasala ir jos tragiški rezultatai užfiksuoti ir sovietinių partizanų šaltiniuose. Iš K. Vorosilovo brigados Nr. 300 istorijos matyti, kad 1942 m. gegužės 9 d. prie Šeštakų kaimo (5 km į vakarus nuo Kopylio) šios brigados 27 Kotovskio būrio ir dar dviejų būrių partizanai, ginkluoti šautuvais ir automatais, pasaloje sunaikino 12 vokiečių. Į mūšio vietą padėti vokiečiams iš Slucko atvyko „3-iasis lietuvių baudėjų“ batalionas. Išskleistą rikiuote, trimis kolonomis baudėjai puolė sovietinius partizanus. Šie prisileido baudėjus iki 25 m atstumu ir iš visų ginklų paleido ugnį. „Lietuvių baudėjų“ pirmoji kolona buvo nušluota, vėliau partizanai atakavo 2-ąją ir 3-iąją kolonas. „Baudėjai“ pabėgo, palikę mūšio lauke daugiau kaip 60 žuvusiųjų. Partizanai nuostolių neturėjo, išskyrus sužeistą būrio vadą, surinkę trofėjus, jie pakeitė dislokacijos vietą. Esą žinia apie pirmąją partizanų pergalę plačiai pasklido aplinkiniuose rajonuose, nuo jos prasidėjusi šlovinga Kopy-

---

⁶⁷ A. Martinionis, Rytų fronte – atkaktūs mūšiai, p. 35.

lio krašto partizanų veikla, kurią vėliau praturtino naujos pergalės. Kotovskio būrys pradėjo masiškai augti⁶⁸.

Pasala, į kurią papuolė 3-iojo savisaugos bataliono būrys, aprašyta su sovietinių partizanų dokumentams būdingu patosu, aprašyme esama iškraipymų bei pervertinti kovos rezultatai, tačiau iš tikrųjų tai buvo pirmoji didelė sovietinių Baltarusijos partizanų surengta karinė akcija ir vienas pirmųjų jų laimėjimų kovojant ne tik su „lietuvių baudėjais“, bet apskritai su vokiečių antipartizaninėmis pajėgomis. Ją galima laikyti viena skaudžiausių kovoje su partizanais lietuvių savisaugos batalionų patirtų netekčių ne tik 1942 m., bet ir per visą nacių okupacijos laikotarpį.

Šios masinės 3-iojo bataliono karių žūties faktą savo parodymuose KGB po karo minėjo ir bataliono vadas kpt. Pr. Ambraziūnas. Jis nurodė, kad papuolusiam į pasalą 27–28 vyrų būriui vadovavo j. ltn. [Povilas] Šepetys, per susišaudymą žuvo apie 20 vyrų. Šį įvykį savo knygoje minėjo ir Z. Ignonis⁶⁹.

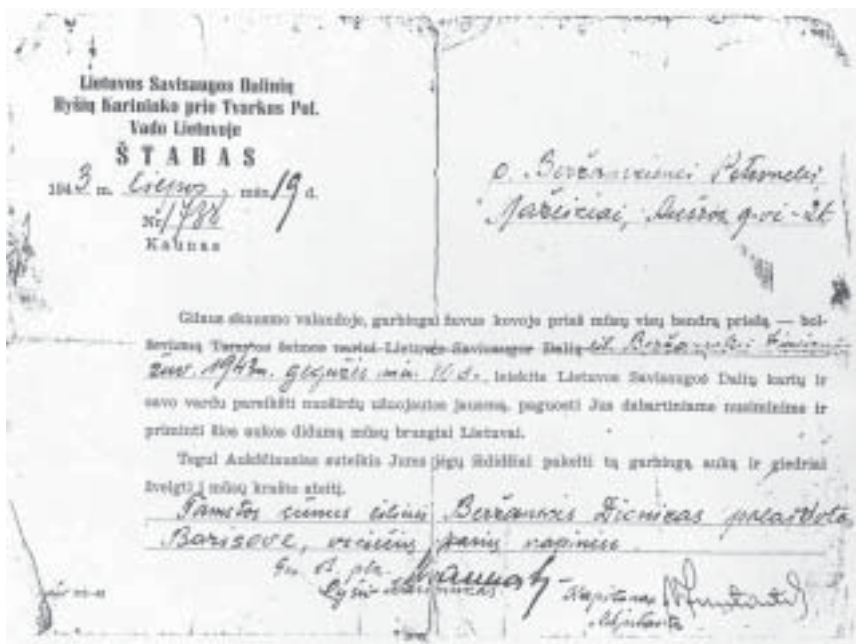
3-iojo bataliono masinės karių žūties faktas buvo nutilėtas oficialiojoje lietuviškoje spaudoje. Žuvusių karių pavardes paminėjo tik Šiauliuose leista „Tėviškė“. Šiame laikraštyje 1942 m. birželio 12 d. paskelbtas „vieno Vilniaus apygardos bataliono, esančio Rytuose“, žuvusių karių sąrašas. Jame iš viso išvardytos 19 žuvusių karių pavardės, tačiau nurodytos tik 2 atskirai žuvusių karių žūties datos. Kitų 17 žuvusių karių žūties datų nėra, matyt, taip siekta „užmaskuoti“ jų masinės žūties faktą. Tačiau visi jie 1942 m. gegužės 9 d. žuvo sovietinių partizanų surengtoje pasaloje Kopylio apylinkėse (žr. priedą).

---

⁶⁸Всенародное партизанское движение в Белоруссии в годы Великой Отечественной войны (июнь 1941–июль 1944): Документы и материалы в трёх томах, т. 1, Минск, 1967, с. 590.

⁶⁹Pr. Ambraziūno 1950 m. spalio 30 d. parodymai, LYA, f. 3377, ap. 55., b. 54, l. 165; Z. Ignonis, Praeitis kalba..., p. 57.

Tokius pranešimus apie batalionų karių žūtis gaudavo žuvusiųjų tėvai, giminės ir artimieji. Pranešimų tekstas nebuvo vienodas, įvairavo

Iš 3-iojo bataliono karių parodymų KGB matyti, kad šis batalionas Baltarusijos teritorijoje veikė beveik visą vokeičių okupacijos laikotarpį. Batalionas, „mažais dalinėliais plačiai išsisklaidęs Baltgudijos žemės erdvėje“, veikė Minsko, Molodečno, Voločino, Starobino, Lužkų, Vileikos, Lydos apylinkėse, saugojo įvairius karinius ir ūkinius objektus, kovojo su sovietiniais partizanais⁷⁰, be abejo, patirdamas nuostolių. Karo kapelionas Z. Ignonis (Ignatavičius), aplankęs 3-įjį batalioną, pažymėjo, kad „vyrų moralė mažai džiuginanti“, vadai viskam abejingi, nesirūpina savo vyrų elgesiu⁷¹.

⁷⁰ Biržų Kalėdų senelis mūsų bunkeriuose, Naujosios Biržų žinios, 1944, sausio 22, p. 2 (Biržų apskritis globojo batalioną. – R. Z.); M. Adomaičio 1944 m. rugpjūčio 23 d. parodymai, IYA, f. 3377, ap. 55, b. 54, l. 139–144.

⁷¹ Z. Ignonis, Praeitis kalba, p. 75.

**1942 m. gegužės 9 d. sovietinių partizanų pasaloje žuvusių
3-iojo bataliono karių laidotuvės Kopilyje, Baltarusijoje**

Neabejotina, jog panašių masinių žūčių atvejų patyrė ir kiti Baltarusijoje veikę batalionai. Remiantis Baltarusijos vokiečių saugumo policijos ir SD 1942 m. birželio 26 d. pranešimu, matyt, žydų žudynių akcijai vykdyti Baranovičiuose buvo sudaryta speciali komanda. Ją sudarė 8 vokiečių SS karininkai, 2 Naugarduko gebietskomisariato pareigūnai, žandarmerijos leitenantas ir vachmistras, 15 lietuvių ir rusų policininkų. Birželio 9 d. komanda atvyko į Nalibokus (į šiaurę nuo Stolbcų). Visa komanda, išskyrus 1 SS karininką, 4 vertėjus ir vairuotoją, sunaikinta pasaloje, apšaudžius ją iš kulkosvaidžių. Sovietinių partizanų šaltinio duomenimis, tą dieną prie Nalibokų po 2 val. trukusio mūšio sunaikintas viename kaime žydus šaudęs baudėjų būrys, tarp žuvusiųjų buvo ir 10 lietuvių⁷². (Žinomos 6 žuvusių 1942 m. birželio 9 d. prie Nalibokų lietuvių pavardės (galbūt jų tiek ir buvo), bet neišku, kokiam batalionui jie priklausė.)

⁷² Всенароное партизанское движение в Белоруссии в годы Великой Отечественной войны, т.1, с. 376, 213.

1941 m. spalio pradžioje į Baltarusiją atvykęs 12-asis savisaugos batalionas turėjo užduotį išvalyti nuo Raudonosios armijos likučių ir sovietinių partizanų Minsko, Borisovo, Slucko sritis. 1941 m. rudenį šis batalionas, buvęs tiesioginėje vokiečių 11-ojo rezervinės policijos bataliono vado F. Lechthalerio žinioje, dalyvavo masinėse žydų žudynėse ir šaudant sovietinius karo belaisvius, vėliau vykdė sargybų tarnybą Šacke, Uzdoje, Kopilyje, Minske ir kitur, kovojo su sovietiniais partizanais, turėjo nuostolių. Z. Ignonis savo atsiminimų knygoje teigia, kad batalione, kuriame tarnavo ltn. Plungė, viename susidūrimo su bolševikais žuvo 15 lietuvių karių (Jonas Plungė tarnavo 12-ajame batalione, taigi panašu, kad žuvusieji priklausė šiam batalionui. – R. Z.). Z. Ignonis taip pat rašo, kad prie Papernicos buvo sunaikintas visas sargybų postas – žuvo 14 lietuvių karių, jo teigimu, Starobino cerkvės šventoriuje 1944 m. pavasarį buvo palaidota daug kovose žuvusių lietuvių⁷³.

Buvusio 15-ojo bataliono kario A. Daunio teigimu, Baranovičiuose buvo palaidota 18 lietuvių karių, iš jų 9 žuvusieji buvo ne šio dalinio (bataliono) kariai⁷⁴.

255-ojo bataliono kario J. Stankevičiaus tvirtinimu, 1943 m. vasarą (liepos ar rugpjūčio mėn.) sovietiniai partizanai puolė šio bataliono kuopos štabą, po 4 valandas trukusių kautynių jie užėmė 2 pagrindinius bunkerius, žuvo jų igulos, iš viso 9 vyrai (tačiau mini tik dviejų žuvusiųjų pavardes – Navicko ir Urbanavičiaus). Partizanai buvo persirengę vokiečių uniformomis, tai sukėlė sumaištį, lietuviai nežinojo, į rusus ar vokiečius šaudo⁷⁵.

J. Stankevičius, matyt, klysta, nurodydamas šių kautynių datą ir žuvusiųjų skaičių. Iš archyvinių šaltinių matyti, kad 255-ojo bataliono 2-osios kuopos grandinis J. Urbanavičius žuvo 1943 m. rugsėjo 5 d. Iš kuopos karininkų ir karių užuojautos žuvusiųjų giminėms ir artimiesiems „Karyje“ ga-

⁷³ Z. Ignonis, Praeitis kalba..., p. 169, 194, 280.

⁷⁴ A. Martinionis, Lietuvių kariuomenės tragedija, Vilnius, 1993, p. 125–126.

⁷⁵ A. Martinionis, Rytų fronte – atkaklūs mūšiai, p. 75.

lima spręsti, kad iš viso kartu su J. Urbanavičiumi žuvo 6 kariai⁷⁶. Panašių netikslumų (nuostolių sureikšminimo) gali būti ir kitų autorių cituotuose atsiminimuose.

Stiprėjant sovietinių partizanų veiklai savisaugos dalinių padėtis Baltarusijoje darėsi sunki. Lietuviai kariai, įvelti į represijų politiką, į sunkią kovą su partizanais, vis aiškiau suprato karo beprasmiškumą, buvo nusivylę savo kovos idealais, vokiečiais ir jų politika. Sovietinė agentūra fik savo tokias batalionų karių nuotaikas ir jų kraštutines apraiškas: „<...> kovoti jau nesinori, atsibodo ir visos kalbos apie lietuvių išvadavimą iš bolševikų jungo“, netgi teigta, kad būsią geriau su „bolševikų valdžia gyventi, negu po smurtišku ir apgaulingu vokiečių kumščiu“. 255-ojo bataliono vienas „komunistiškai nusiteikęs“ karys 1942 m. gruodį neva sviedė į kareivių būrį granatą, nuo kurios 4 kareiviai žuvo, 3 buvo sužeisti⁷⁷. Batalionų kariai dažnai sabotuodavo vokiečių įsakymus, už okupantų vokiečių nugarų ėjo į kompromisus su sovietiniais partizanais ir vietiniais gyventojais. Be abejo, tai silpnino batalionų karių ir sovietinių partizanų bei vietinių gyventojų priešišumą, apskritai veikė kaip nuostolius švelninantis ir žūtis mažinantis veiksnys. 1943 m. balandžio mėn. iš sovietinio užnugario į Baltarusiją atvykęs sovietinio pogrindžio vadovas M.Šumauskas buvo nustebintas, jo žodžiais tariant, „keisto dalyko“ - vietiniai gyventojai buvo geros nuomonės apie lietuvius, tarnaujančius „baudžiamuosiuose būriuose“, esą jie kalba apie nenorą tarnauti vokiečiams. Kartu su vokiečiais Begomlyje buvo dislokuotas ir lietuvių dalinys, to dalinio karininkas lietuvis neleidęs sudeginti Begomlio, kai tai padaryti norėjo vietiniai policininkai. Beresniovkos kaimo gyventojai kalbėję panašiai: jei ne lietuviai, jų kaimas būtų nušluotas nuo žemės paviršiaus, lietuviai neleidę žudyti kaimo žmonių ir kt.⁷⁸

⁷⁶ Žuvusiųjų kartoteka, LCVA, f. R-1018, ap. 1, b. 147, l. 101; Karys, 1943, spalio 2.

⁷⁷ LYA, f. 1, ap. 1, b. 32, l. 92; b. 22, l. 163.

⁷⁸ M. Šumausko (Kazimiero) 1943 m. balandžio 25 d. laiškas A. Sniečkui, LYA, f. 1, ap. 1, b. 51, l. 5.

1942 m. viduryje Polesės srityje, Mozyrio mieste, stovėjusius lietuvių „baudžiamuosius būrius“ sovietiniai partizanai mėgino persivilioti į savo pusę, bet jie nesutikę. Lietuviai partizanų atstovams kalbėję: „Pasitraukite iš šios teritorijos, mes nenorime su jumis kariauti“. Esą partizanai taip ir padarė⁷⁹. Remiantis kitu sovietinių partizanų šaltiniuose užfiksuotu liudijimu, Mogiliovo srityje, Bieliničiuose, dislokuoti lietuviai kariai 1942 m. gruodžio mėn. pranešė vietos gyventojams apie vokiečių planuojamą žmonių gaudynių operaciją, nurodė jiems bėgti ten, kur jos metu stovėsia lietuvių kareiviai, jie leidę pabėgti suimtiems žmonėms ir kt.⁸⁰

Iš Baltarusijoje dislokuotų batalionų ryšiais su sovietiniais partizanais bene labiausiai pasižymėjo 257-asis batalionas, kai buvo dislokuotas Svyrių apylinkėse, ryšius su partizanais palaikė net bataliono štabas⁸¹. Tarpininko tarp lietuvių batalionų ir sovietinių partizanų vaidmenį atliko buvęs šio bataliono karininkas V. Šlapelis, patekęs sovietiniams partizanams į nelaisvę, vėliau pats tapęs sovietiniu partizanu. Kai kurios atskirai dislokuotos lietuvių karių įgulos vedė su baltarusių sovietiniais partizanais derybas, kurios kartais baigdavosi „draugiškais susitarimais“. Antai Bielkų lietuvių įgula (joje buvo nuo 18 iki 28 vyrų) ir sovietiniai partizanai 1943 m. liepos 18 d. susitarė, kad lietuviai kariai nešaudys į arti „vaikščiojančius“ partizanus, jei šie jų neužpuls⁸². Apie lietuvių karių santykius su sovietiniais partizanais byloja ir toks pavyzdys: sovietiniai partizanai jų 1943 m. sausį nukauto 257-ojo bataliono Šemetavos įgulos puskarininkio J. Jakšto palaikus gražino batalionui⁸³.

⁷⁹ Sovietinio partizano gruzino 1943 m. balandžio 22 d. parodymai, ten pat, f. 16895, ap. 2, b. 186, l. 155.

⁸⁰ R. Zizas, Lietuvos kariai savisaugos batalionuose, p. 53.

⁸¹ B. Raugas, Lietuvos batalionai vokiečių srityje // J. P. Kedys, Terorizuojama ir naikinama Lietuva, 1938–1991, Klaipėda, 1994, p. 358–360.

⁸² LYA, f. 1, ap. 1, b. 74, l. 12.

⁸³ Sovietinių partizanų Žalgirio junginio štabo 1944 m. sausio 26 d. laiškas Šemetavos įgulos viršininkui, LYA. F. 60, ap. 1 b. 1, l. 45.

Šių faktų ir jų reikšmės batalionų ir sovietinių partizanų santykiams, be abejo, nereikia pervertinti. Aršių susidūrimų su sovietiniais partizanais ir aukų turėjo net ir 257-asis batalionas: antai 1944 m. gegužės pradžioje susidūrimas su partizanais prie Svyrių ežero žuvo šio bataliono puskarininkis ir 4 kareiviai⁸⁴. Tačiau dėl to sumažėjo kruvinių ginkluotų konfliktų tikimybė, sustiprėjo vokiečių nepasitikėjimas lietuviais, kai kur vokiečiai buvo priversti lietuvius nuginkluoti, perkelti į kitas, ne tokias svarbias (ir pavojingas) vietas, pakeisti juos žymiai patikimesniais latvių ir estų daliniais. Visa tai – vokiečių įsakymų sabotavimas, kovos su partizanais imitavimas ar net pasitraukimas iš jos – mažino batalionų nuostolius.

Vieni didžiausių nuostolių kovose su partizanais buvo Baltarusijoje (taip pat ir Rytų Lietuvoje) 2-ojo lietuvių savisaugos bataliono patirti nuostoliai. Šis batalionas 1942 m. gruodžio pradžioje grįžo iš Liublino (Lenkija), kur saugojo Maidaneko koncentracijos stovyklą. 1943 m. vasario-balandžio mėn. dalyvavo operacijose prieš sovietinius partizanus Sebežo, Opočkos rajonuose (Pskovo sr.), vėliau batalionas apsisitojo Švenčionių apskrityje ir iki 1944 m. daugiausia kovojo su sovietiniais partizanais.

Kaip matyti iš bataliono žuvusio kario Edmundo (Zaborskio? – R. Z.) dienoraščio, 1943 m. pavasarį bataliono kariai Pskovo srityje, pasienyje su Latvija, valė miškus nuo „partizanų gaujų“, degino kaimus, kur gyveno partizanai, gyveno kaip klajokliai kūrendami laužus, maitinosi „kaip amerikoniai“ – kepė ir virė „bekoniukus“ ir vištas. 1943 m. kovo 6 d. 1 bataliono kareivis buvo nukautas (K. Pragulbickas), 3 – lengvai sužeisti. Dienoraštis nutrūksta 1943 m. balandžio pradžioje, vėliau žuvo ir jo autorius⁸⁵.

1943 m. gegužės pabaigoje ar birželio pradžioje bataliono 2-osios kuopos į žvalgybą pasiųstą būrį apsupo sovietiniai partizanai. Žuvo būrininkas j. psk. J. Žadeika ir 11 vy-

---

⁸⁴ L. B., Lietuvių apsaugos dalinių 257 bn., Karys, 1979, Nr. 5, p. 183.

⁸⁵ LYA, f. 1, ap. 1, b. 437, l. 46–49.

ru, 4 sužeistieji buvo išnešti iš mūšio lauko⁸⁶.

Kovose su sovietiniais partizanais iš viso žuvo apie 30, buvo sužeista daugiau kaip 50 šio bataliono vyrų. Besitraukiantį į Vakarus 2-ąjį batalioną 1944 m. liepos 30 d. Sasnavos apylinkėse (Marijampolės aps.) smarkiai apšaudė raudonarmiečių artilerija ir tankai. Galėjo žūti nemažai bataliono karių, kiti išsibėgiojo, treči pasiekė Vokietiją ir buvo paskirstyti po įvairius vokiečių karinius dalinius⁸⁷.

Nuo 1942 m. spalio Baltarusijoje veikusio ne visos etatinės sudėties 254-ojo bataliono (populiariai vadinto Naujų batalionu) žmonių nuostoliai buvo tokie: žuvo 7, sužeisti 3, paimti į nelaisvę 5 kariai⁸⁸.

Apskritai Baltarusijoje veikusių lietuvių savisaugos batalionų buvo palyginti dideli nuostoliai. Galima daryti prielaidą, kad daugelis šio straipsnio priede įrašytų karių, nors nepavyko nustatyti, kokiam konkrečiai batalionui jie priklausė, žuvo Baltarusijoje. Matyt, didesni buvo tik vokiečių Šiaurės fronte ir pafrontėje – Pskovo ir Novgorodo srityse – veikusių batalionų nuostoliai.

Batalionų nuostoliai Šiaurės fronto užnugaryje. Vokiečių Šiaurės fronte (jo užnugaryje) veikė 250-asis, 13-asis, 5-asis, 10 (256)-asis batalionai.

Apie 250-ojo bataliono veiklą jokių duomenų nėra, kai kurie autoriai net nenurodo, kad toks batalionas egzistavo. Tačiau vokiškuose ir lietuviškuose šaltiniuose šis batalionas yra minimas, 1942 m. jo dislokacijos vieta nurodoma Pskovo sritis, 1944 m. pavasarį jis buvo Daugpilyje⁸⁹.

Vokiečių Šiaurės fronte didžiausius nuostolius patyrė 13-asis savisaugos batalionas. Šis batalionas (ypač jo 3-ioji kuo-

---

⁸⁶ K. Jurkūno 1952 m. gegužės 25 d. parodymai, LYA, f. 3377, ap. 55, b. 55, l. 133; A. Martinionis, Rytų fronte – atkaklūs mūšiai, p. 57.

⁸⁷ A. Martinionis, Rytų fronte – atkaklūs mūšiai, p. 57; A. Bubnys, Lietuvos policijos 2-asis (Vilniaus) ir 252-asis batalionai (1941–1944), p. 49.

⁸⁸ K. Leknickas, Liūdnas Lietuvos kario likimas, Karys, 1985, Nr. 5, p. 203.

⁸⁹ Lietuvių policinių batalionų dislokacija ir pavaldumas, Masinės žudynės Lietuvoje (1941–1944): Dokumentų rinkinys, 1 dalis, Vilnius, 1965, p. 321–322; Savisaugos daliniai, 1944 m. kovo 17d., LYA, f. 3377, ap. 58, b. 265, l.110.

pa) Lietuvoje liūdnai pagarsėjo dėl dalyvavimo žydų žudynių akcijose. Iš pradžių jį rengtasi siųsti į Baltarusiją, tačiau, sustiprėjus partizanų veiklai Leningradą puolusios vokiečių kariuomenės užnugaryje, 1942 m. kovo mėn. 13-asis batalionas buvo pasiūstas į Pskovo sritį⁹⁰. Apie jo kelią į vieną didžiausių tuo metu sovietinių partizanų veiklos „epicentru“, intensyvius kovos su sovietiniais partizanais veiksmus ir patirtus nuostolius vos čia atvykus galima spręsti iš daugelio dokumentų. Tai matyti ir iš šio bataliono žuvusio kareivio užrašų (jis, matyt, priklausė bataliono 3-iajai kuopai): „<...> išvykome iš Kauno [1942 m.] kovo 11 d., Rygoje buvome kovo 12 d., Rusijoje – kovo 13 d., Dedovičių stotyje [Pskovo sr. – R. Z.] – kovo 15 d., Dorožkino kaime – kovo 22 d.“ Balandžio 4 d. vykdyta žvalgyba, per ją mirtinai sužeisti 2 kariai⁹¹, balandžio 29 d. 2 kariai žuvo Plokobogo kaime, gegužės 4 d. sužeistas bataliono vadas [N. Gasėnas – R. Z.] ir kuopos vadas [lt. N. Jakubauskas – R. Z.], gegužės 16 d. vyko „sunkus mūšis“, užimti 2 kaimai, sužeisti 6 kariai, iš jų 1 – mirtinai, gegužės 19 d. buvo sužeistų (1 mirtinai), gegužės 28 d. mirtinai sužeisti 3 kariai. Šia data užrašai nutrūksta, matyt, žuvo ir pats jų autorius⁹².

Kareivis, kuris vėliau žuvo, matyt, fiksavo tik 3-iosios kuopos kovas su partizanais ir jos nuostolius, kovos veiksmų ir nuostolių vaizdas jo užrašuose toli gražu neišsamus. Bataliono karių susidūrimai su sovietiniais partizanais prasidėjo jau kovo 22 d. (vos tik batalionui atvykus) ir vyko kone kasdien, kovo 27 d. kautynėse nušauta 12 partizanų, naktį į gegužės 4 d. vykusiame mūšyje kartu su bataliono vadu N. Gasėnu sužeista 15 karių, sovietiniai partizanai taip pat patyrė nemažai nuostolių ir kt.⁹³

⁹⁰ Jau nuo 1941 m. rudens Pskovo ir Novgorodo srityse sovietiniai partizanai pradėjo kontroliuoti didelę teritoriją tarp Dno, Bežanicų, Cholmo, Staraja Rusa (iš viso apie 9,6 tūkst. kv. km). Vadinamojo „partizanų krašto“ centras buvo Dedovičių apylinkės. Vokiečiai siekė šį kraštą likviduoti, ypač po to, kai partizanai 1942 m. vasarį užpuolė Dedovičius. 1942 m. rudenį tai jiems pavyko padaryti.

⁹¹ Vienas iš žuvusių kareivių buvo grandinis A. Rudminas, matyt, pirmoji bataliono auka atvykus į Pskovo sr. (žr. priedą).

⁹² LYA, f. 1771, ap. 5, b. 138, l. 1–2.

⁹³ A. Bubnys, Lietuvos policijos batalionai Pskovo srityje ir Kurše, p. 32–33.

Iš A. Bubnio ir St. Knezio darbų galima daryti išvadą, kad šis batalionas, kaip joks kitas lietuvių batalionas, su sovietiniais partizanais Rytuose ir vėliau kovojo aktyviai, įnirtingai, be kompromisų, kartu patyrė ir nemažų nuostolių. Yra žinių, kad 1942 m. pavasarį, per stačiatikių Velykas, puolant sovietiniams partizanams žuvo 13 lietuvių kareivių ir 1 karininkas, kitame mūšyje žuvo ltn. P. Mikelsko vadovaujamos kuopos 11 karių. (P. Mikelsko kuopa iš pradžių priklausė 1-ajam (Vilniaus apygardos) savisaugos batalionui, 1942 m. sausį ji buvo pasiųsta į Pskovo sritį sargybų tarnybon, gegužės mėn. įtraukta į 13-ojo bataliono sudėtį.) Birželio 3 d. batalionas puolė dviejuose kaimuose išvirtinčius partizanus, jo veiksmus rėmė 5 vokiečių vidutiniai tankai ir greitašaudės mažo kalibro patrankos. 1942 m. rudenį batalionas perkeltas į Novgorodo sritį, Staraja Rusos apylinkes, ten kasė apkasus, statė įtvirtinimus, saugojo tiltus, kovojo su partizanais, vykdė baudžiamąsias akcijas. Nuo 1943 m. žiemos iki 1944 m. birželio batalionas veikė Pskovo srityje (Loknios, Aševo miestelio apylinkėse, Opočkos rajone). Iš daugelio 13-ojo bataliono karinių susidūrimų su sovietiniais partizanais paminėtinas bataliono 3-iosios (P. Mikelsko vadovaujamos) kuopos dalyvavimas kartu su vokiečių daliniais 1943 m. kovo 14–27 d. didelėje antpartizaninėje operacijoje Dedovičių, Požerevičių ir Bežanicų rajonuose. Vykdamas šią operaciją vienas iš susidūrimų su sovietiniais partizanais truko 4 valandas, partizanai buvo priversti trauktis, palikę 23 žuvusiuosius. 1944 m. sausio mėn. buvo sužeisti 7 bataliono „jagdkomandos“ nariai. 13-asis batalionas dalyvavo ir kovoje su sovietiniais Baltarusijos partizanais: 1944 m. birželio 1–10 d. kartu su kitais įvairių tautybių batalionais jis vykdė didelę antpartizaninę operaciją Dysnos–Drisos rajone. 1944 m. liepą iš Pskovo srities batalionas traukėsi į Latvijos teritoriją⁹⁴.

Yra tvirtinimų, kad 1942–1944 m. Rusijoje buvo sužeista apie 60 vien 1-osios kuopos kareivių ir karininkų, žuvo 39 bataliono kariai. Didelių nuostolių traukdamasis batalionas patyrė

⁹⁴ Ten pat, p. 32–38; St. Knezys, Kauno karo komendantūros Tautinio darbo batalionas 1941 m., Genocidas ir rezistencija, Nr. 1(7), 2000, p. 143–144.

Latvijoje. 1944 m. rugpjūčio pradžioje batalionas buvo pasiųstas į frontą stabdyti frontą prie Gulbenės (Latvija) pralaužusių raudonarmiečių, čia žuvo daugiau kaip 100 bataliono kareivių⁹⁵.

Šie batalionų nuostolius liudijantys skaičiai yra apytiksliai, juos patikrinti dėl dokumentų stokos neįmanoma. Netiesiogiai apie didelius 13-ojo bataliono nuostolius byloja raudonarmiečių ir sovietinių partizanų mūšiuose paimtų savisaugos batalionų karių laiškų gausa. (Jie saugomi LYA, LPJŠ fonde, kai kurie laišakai publikuoti.) Tarp jų daugiausia laiškų, pažymėtų FP 12951 (tai – 13-ojo bataliono karo lauko pašto numeris). Apskritai galima daryti išvadą, kad 13-asis batalionas patyrė pačius didžiausius nuostolius. Jie labai išsiskiria iš visų kitų lietuvių savisaugos batalionų patirtų nuostolių. Toliau pateikiamame žuvusių (mirusių) karių sąrašė įrašyta daugiau kaip 90 šio bataliono karių pavardžių.

Šiaurės fronte veikusio 5-ojo savisaugos bataliono veiklos pobūdis ir nuostoliai jau buvo šiek tiek aptarti kalbant apie „fronto“ batalionų nuostolius. Iš šio bataliono padalinių išsiskiria 2-osios kuopos nuostoliai. 1942 m. vasario mėn. Novgorodo srityje vyko atkaklios kovos dėl Cholmo miesto. Cholmą vasario 18 d. puolė ir jo dalį trumpam užėmė sovietiniai partizanai⁹⁶. Mūšiuose prie Cholmo dalyvavusi 2-oji kuopa saugojė Loknios–Cholmo kelio ruožą, 1942 m. sausio pabaigoje kuopa gavo įsakymą užimti svarbų kaimą, kurį prieš tai nesėkmingai puolė vokiečių kuopa. 2-oji kuopa sėkmingai įvykdė užduotį, vėliau ji buvo perkelta į kaimą prie Lovatės, čia vokiečiams ir lietuviams teko atremti smarkų sovietų puolimą⁹⁷. Kokie buvo 2-osios kuopos nuostoliai mūšiuose prie Cholmo? A. Bubnys daro išvadą, kad mūšiuose prie Cholmo (ir apskritai) bataliono nuostoliai buvo gana menki, žuvo mažiau kaip 10, sužeista ir dezertyravo keliolika kareivių⁹⁸.

⁹⁵ A. Bubnys, Lietuvių policijos batalionai Pskovo srityje ir Kurše, p. 37; A. Martinionis, Rytų fronte – atkaklūs mūšiai, p. 40–41.

⁹⁶ Великая Отечественная война 1941–1945: Словарь-справочник, Москва, 1985, с. 456.

⁹⁷ A. Bubnys, Penktasis lietuvių policijos batalionas, p. 45–46.

⁹⁸ Ten pat, p. 47.

Daug lietuvių karių, žuvusių Šiaurės fronte ir jo užnugaryje, buvo palaidota vokiečių karių kapuose Dedovičiuose (Pskovo sr., 25 km į pietryčius nuo Porchovo miesto)

Vis dėlto 5-ojo bataliono nuostoliai, matyt, buvo šiek tiek didesni. Buvę 5-ojo bataliono 2-osios kuopos vadai lt. J. Balčiūnas ir V. Draugelis 1944 m. vasario 27 d. Cholmo kautynių pabaigos antrųjų metų proga apsilankė Kaune, Karo muziejuje, padėjo vainikus žuvusiems prie Cholmo savo kovos draugams atminti, muziejaus lankytojų knygoje surašė vasario 2–26 d. žuvusių karių pavardes, nurodė tikslias jų žūties datas. Iš viso žuvusiųjų sąrašė užfiksuotos 16 žuvusių karių pavardės⁹⁹.

1943 m. pabaigoje, sovietiniams partizanams užpuolus 5-ojo bataliono saugomą geležinkelio tiltą, žuvo 2–3 partizanai, 6–7 bataliono kariai ir vokiečiai¹⁰⁰.

Sovietams pralaužus Leningrado blokadą, 5-asis batalionas, trumpai pailsėjęs Lietuvoje, vėl išvyko į Rytus, iki 1944 m. gegužės mėn. saugojo geležinkelius Ostrovo rajone (Pskovo sr.). Liepos pabaigoje batalionas pradėjo saugoti Baltijos jūros pakrantę tarp Ventspilio ir Paviluostos Latvijoje. 1944 m. pabaigoje ar 1945 m. pradžioje vokiečiai batalioną nuginklavo.

5-ojo bataliono veiklos pabaigą lydėjo tragiški įvykiai, batalionas, deja, patyrė ir nekovinių nuostolių. Saugodami Baltijos pakrantę bataliono kariai leido latviams kateriais išplaukti į Švediją. Vokiečių karo lauko teismas 7 karius nuteisė mirties bausme. Jie sušaudyti bataliono akivaizdoje, egzekuciją priversti įvykdyti atrinkti 1-osios kuopos kareiviai¹⁰¹. Yra liudijimų, kad po egzekucijos per sušaudytųjų kapą pagal komandą peržygiavo visas batalionas¹⁰². Jei visa tai tiesa, okupantai vokiečiai skaudžiai pasityčiojo ir pažemino 5-ojo bataliono karius, bataliono, kuris jiems buvo nemažai nusipelnęs nuo 1941 m. pabaigos kovodamas Šiaurės fronto užnugaryje.

Šiaurės fronto pafrontėje nuo 1943 m. balandžio veikęs 10(256)-asis batalionas didesnių nuostolių nepatyrė. Apskritai šis batalionas, į kurį buvo atrenkami rasiniu požiūriu rinktiniai vyrai – „mėlynakiai blondinai“, iš kitų batalionų ir

⁹⁹Kauno Karo muziejaus lankytojų parašai ir užrašai, LYA. F. 16895, ap. 1, b. 54, l. 186.

¹⁰⁰Pr. Ambraziūno 1950 m. spalio 30 d. parodymai, LYA, f. 3377, ap. 55, b.54, l. 166.

¹⁰¹J. Laucė, Penktasis savisaugos batalionas, Vilnius, 1998, p. 60–63.

¹⁰²J. Semaškaitė, Jonas Semaška-Liepa ir bendražygiai, Vilnius, 2000, p. 156.

lietuvių policininkų formuočių Rytuose neišsiskyrė, niekuo nepasižymėjo. Minėtame 1944 m. kovo mėn. dokumente, kuriame pateikti apibendrinti duomenys apie savisaugos batalionų nuostolius, nurodyta, kad batalionas buvo netekęs 13 žmonių¹⁰³. Lietuvių nacionalinio pagrindžio šaltiniuose buvo rašoma, kad šis batalionas buvo dislokuotas prie Volchovo upės, ties Grigorjevsku. Iš 1943 m. kovo 27 d. išvykusių papildyti batalioną 380 policininkų belikę 138. Kai kurie jų pabėgo, daug jų neva žuvo. Novgorodo pilyje per bombardavimą žuvo per 15 iš Kauno į bunkerius vykusių karių. Bataliono bunkeriai (įtvirtinimai) buvo apšaudyti iš „katiušų“. 1943 m. birželio 3–4 d. sovietai šaudė dujiniais sviediniais. Nuo dujų mirė 3, per 10 karių apsinuodijo. Iš bataliono daug karių dezertyravo¹⁰⁴. (Šie visi duomenys, matyt, yra ne visai tikslūs ir patikimi.) 1945 m. paskutinius du karo mėnesius batalionas dalyvavo mūšiuose su puolančiais sovietų daliniais Kurše, tačiau duomenų apie bataliono nuostolius nėra.

Iš visų lietuvių savisaugos batalionų vokiečių Šiaurės fronto užnugaryje veikė 13-asis ir 256-asis batalionai buvo vieningi, išsilaikę iki pat Vokietijos ir SSRS karo pabaigos.

Batalionų nuostoliai Ukrainoje ir Pietų Rusijoje. Čia, vokiečių Pietų fronto užnugaryje, veikė 4-asis, 7-asis, 8-asis, 11-asis lietuvių savisaugos batalionai. Apie jų bendrus nuostolius spręsti sunku, daugiausia nuostolių galbūt patyrė 7-asis batalionas. Kaip minėta, spaudos (oficialiosios ir pogrindinės) duomenimis, jo nuostoliai galėjo siekti nuo 10 iki 50–60 vyrų.

7-asis (iš pradžių 4-asis) batalionas buvo suformuotas Kaune, 1942 m. kovą išsiųstas į Lvovą (Lembergą), iš čia balandžio pradžioje perkeltas į Vinicos sritį ir dislokuotas atskiromis kuopomis Proskurove, Nemirove, Litine, Gaisine, vėliau kuopos išskirstytos į dar mažesnes grupes. Bataliono padaliniai saugojo prie strateginės reikšmės kelio iš Rumunijos į Stalingradą (vadinamosios 4-osios Berlyno autostrados) tiesimo darbų dirbusius karo belaisvius ir žydus (bata-

¹⁰³ LYA, f. 3377, ap. 58, b. 265, l. 110.

¹⁰⁴ Ten pat, Dokumentų rinkinys, Nr. 167, p. 11.

liono kareiviai dalyvavo juos šaudant). Kai 1942 m. lapkritį Raudonoji armija apsupo vokiečių armijas prie Stalingrado, 7-asis batalionas buvo surinktas į vieną vietą, apie mėnesį mokytas kariauti ir gruodžio pabaigoje pasiūstas į Ostrogožską, esantį netoli Korotojako miesto, Voronežo srityje.

1943 m. sausį Raudonoji armija pradėjo prie Stalingrado apsuptos vokiečių grupuotės likvidavimą, kartu buvo puolama ir sparnuose, siekiant atstumti nepapuolusias į Stalingrado katilą vokiečių armijas nuo apsupties žiedo. Raudonoji armija puolė ir Voronežo placdarmą: prie Korotojako pralaužtas vengrų armijos, o toliau į pietus, prie Novaja Kalitva, italų armijos frontas. Vengrų daliniai, Raudonosios armijos spaudžiami, traukėsi į vakarus ir šiaurę. Atsiuntus pastiprinimą, vokiečiams pavyko kuriam laikui stabilizuoti frontą¹⁰⁵. Kartu su vengrų ir vokiečių daliniais, gresiant prasiveržusių Raudonosios armijos dalinių apsupčiai, iš Ostrogožsko traukėsi ir 7-asis lietuvių savisaugos batalionas, bet tai nebuvo traukimas iš apsupties prie Stalingrado. Menkai ginkluotas, kariu požiūriu blogai parengtas batalionas traukdamasis pakriko, išsisklaidė į atskiras grupes, vėliau ilgai rinkosi iš anksto numatytoje susirinkimo vietoje Charkove.

Taigi 7-ojo bataliono vaidmens minėtuose mūšiuose ir jo patirtų nuostolių, matyt, nereiktų pervertinti. Įdomu, kad ir minėtas Vl. Šlapelis, rašydamas apie lietuvių savisaugos batalionus, kaip „žymesnį“ lietuvių savisaugos batalionų istorijos „faktą“ išskyrė 7-ąjį batalioną, tačiau akcentavo ne jo nuostolius, o tai, kad batalionas buvo „išblaškytas“: jo kariai grįžo į Lietuvą mažesnėmis ar didesnėmis grupėmis, Kaune į telkimosi vietą neatvyko daugiau kaip 100 žmonių, jie pasiliko slapstytis namuose¹⁰⁶. Kad ir kaip ten būtų, 7-ojo lietuvių savisaugos bataliono neištiko R. J. Misiūno ir R. Taageperos minimo estų 36-ojo bataliono likimas, kai iš šio bataliono 450 vyrų, pasiūstų į Stalingradą, grįžo tik 72¹⁰⁷.

¹⁰⁵ К. Типпельскирх, История Второй мировой войны, Москва, 1956, с. 265–266.

¹⁰⁶ Vl. Šlapelis, Lietuvių karių pabėgimas iš lietuvių batalionų, LYA, f. 1, ap. 1, b. 53, l. 63.

¹⁰⁷ R. J. Misiūnas, R. Taagepera, Baltijos valstybės:priklausomybės metai 1940–1980, p. 62–63.

1943 m. žiemą į Lietuvą grįžusio 7-ojo bataliono 3 kuopos buvo pasiūstos į Vilniaus kraštą kovoti su partizanais, o 4-oji kuopa saugojo karo belaisvių stovyklą Alytuje¹⁰⁸. 1944 m. batalionas buvo išformuotas.

4-asis savisaugos batalionas, suformuotas Vilniuje, saugojo karo belaisvių stovyklą Naujojoje Vilnioje. 1942 m. išsiūstas į Lvovą eiti sargybos prie belaisvių stovyklų, tačiau pakeliui į Ukrainą buvo gautas įsakymas vykti į Stalino miestą (nuo 1961 m. – Doneckas). Bataliono padaliniai buvo plačiai išmėtyti Ukrainoje ir Pietų Rusijoje – Rostove (prie Azovo jūros), Taganroge ir kitur. 1943 m. spalio 29 d. Ukrainoje kovoje su partizanais žuvęs J. Dičiūnas buvo pirmoji 4-ojo bataliono auka¹⁰⁹. Yra duomenų, kad 4-asis batalionas, panašiai kaip ir 7-asis batalionas, buvo išblaškytas ir patyrė nuostolių 1943 m. Raudonajai armijai puolant iš Stalingrado placdarmo, tačiau konkretesnių žinių apie bataliono patirtus nuostolius nėra. 1943 m. pabaigoje batalionas buvo sugrąžintas į Vilnių. Minėtame 1944 m. kovo 17 d. dokumente „Savisaugos daliniai“ apie 4-ąjį batalioną rašoma, kad iš jo sudaryta sunkiųjų priemonių (kulkosvaidžių? – R. Z.) kuopa, leitenantas Černius su 22 kariais patekęs į nelaisvę, leitenantas Krištopaitis (Z. Krištaponis? – R. Z.) su 12 savo žmonių žuvo; iš viso žuvusiųjų toje kuopoje apie 30¹¹⁰. Taigi 4-ojo bataliono karių nuostoliai gali būti ne mažesni, o gal net ir didesni už 7-ojo bataliono nuostolius.

11-asis lietuvių savisaugos batalionas (buvęs Kauno apygardos 3-iasis batalionas) iš Kauno į Ukrainą išvyko 1942 m. balandžio 28 d. Jis buvo mišrios sudėties, be lietuvių, jame buvo ir vokiečių. Batalionas buvo dislokuotas Žitomire, Korostenyje ir kitose vietovėse (Pavlovgrade, Krivoj Roge, Kremenece), be sargybų tarnybų, dalyvavo rekvizuojant

¹⁰⁸ L. Juciaus 1950 m. sausio 20 d. parodymai, LYA, f. 3377, ap. 55, b. 53, l. 275-276.

¹⁰⁹ A. Ivanauskas, Netekome dviejų kovos draugų, Karys, 1943, gruodžio 4.

¹¹⁰ A. A. artilerijos majoras Leonardas Jurkšas, Karys, 1958, balandis, Nr. 168 (L. Jurkšas buvo šio bataliono vadas); Henry L. Gaidis, A history of the Lithuanian military forces in World war II 1939–1945, p. 135; Savisaugos daliniai, /1944m./, kovo 17 d., LYA, f. 3377, ap. 58, b. 265, l. 110.

iš gyventojų grūdus, kovojo su sovietiniais partizanais, turėjo užduotį slopinti partizaninį judėjimą Korostenio apylinkėse, kartu su vokiečių, slovakų, latvių daliniais kovojo ir su ukrainiečių partizanais¹¹¹.

Pogrindžio spaudoje ir pokariniuose jų karių parodymuose galima rasti nemažai prieštaringų faktų apie 11-ojo bataliono veiklą. Pogrindžio spaudoje rašyta, kad šis batalionas neva buvo „išskirstytas“ už nelegalios lietuviškos spaudos platinimą, ginklų į Lietuvą gabenimą, nusistatymą prieš vokiečius ir ryšius su partizanais. Iš bataliono į Lietuvą dezertyravo daugiau kaip 120 karių. 1944 m. pavasarį bataliono likučiai gražinti į Kauną, kareiviai ėjo sargybą, priartėjus Raudonajai armijai, batalionas pakriko¹¹². Galima daryti prielaidą, kad batalionas nebuvo kovingas dalinys ir nepatyrė didelių nuostolių.

Apie 11-ojo bataliono karių nuostolius yra įdomus KGB dokumentas. LSSR KGB vyr. tardytojas Akuratovas 1952 m. kovo mėn. apžiūrėjo ir aprašė Korostenio miesto centre (senosiose miesto kapinėse) 7 lietuvių karių, žuvusių kovose su partizanais, kapus ir ant jų pastatytus paminklus. Visi paminklai 1952 m. jau buvo išvartyti ir išmėtyti 7–8 m spinduliu, 4 iš jų gulėjo užrašais į viršų, kiti 3 buvo išalę į gruntą užrašais į apačią (1 paminklo saugumietis nepajėgė atversti). Apžiūros protokole jis užfiksavo (neaišku, ar tiksliai) 5 žuvusių karių pavardes, jų gimimo ir žūties datas: tai buvo eil. K. Anukštis, ltn. A. Kemeklis, R. Markevičius, psk. P. Krištaponis, eil. Z. Šidlauskas (kiti 2 žuvę kariai dėl minėtos priežasties liko neįvardyti)¹¹³.

Iš lietuvių karių žūties datų galima daryti išvadą, kad nuo 1942 m. pabaigos iki 1943 m. vidurio Korostenio apylinkėse žuvo 7 šio bataliono kariai.

---

¹¹¹ E. Žukausko 1944 m. gruodžio 10–11 d. parodymai, J. Jackūno (bataliono vado) 1952 m. kovo 20 d. parodymai, LYA, f. 3377, ap. 55, b. 53, l. 286–291, 294, 304–305.

¹¹² Į laisvę (pogrindžio laikraštis), 1943, spalio 30, p. 3; E. Žukausko 1944 m. gruodžio 10 d. parodymai, LYA, f. 3377, ap. 55, b. 53, l. 289–290; J. Paškausko 1961 m. liepos 14 d. parodymai, ten pat, b. 137, l. 63–64.

¹¹³ KGB 1952 m. kovo 22 d. apžiūros protokolas, LYA, ap. 55, b. 53, l. 315.

Lietuvių karių kapinių Korostenyje (Ukrainoje) fragmentas

1942 m. balandžio mėn. į Ukrainą buvo išsiųstas Kaune suformuotas 8-asis lietuvių savisaugos batalionas. Batalionas buvo dislokuotas Kirovograde, čia ėjo sargybu tarnybas, saugojo karo belaisvių stovyklą, karinius sandėlius, patruliavo, vėliau panašias funkcijas vykdė Kijeve. Sovietinių partizanų šaltinių duomenimis, 1943 m. rudenį Šiaurės Vakarų Ukrainoje batalionas dalyvavo kovos veiksmuose prieš partizanus. 1944 m. pavasarį bataliono likučiams Lvove vadovavo leitenantas Šernas¹¹⁴.

---

¹¹⁴ A. Pesacko 1951 m. balandžio 24 d. parodymai, ten pat, b. 59, l. 18; St. Šereivos 1945 m. gruodžio 30 d. parodymai, ten pat, b. 154, l.54–55; Centrinio partizaninio judėjimo štabo (CPJŠ) Žvalgybos skyriaus viršininko plk. S. Anisimovo 1943 m. raštas Lietuvos partizaninio judėjimo štabo (LPJŠ) Žvalgybos skyriaus viršininkui B. Baranauskui, ten pat, f. 1, ap. 1, b. 18, l. 191; Į laisvę (pogrindžio laikraštis), 1944, kovo 27.

Batalionų nuostoliai Lietuvoje

Kaip minėta, frontui greitai nutolus į Rytus, Lietuva tapo tolimu ir ramiu vokiečių fronto užnugariu. Dėl to pačioje Lietuvoje lietuvių savisaugos batalionų nuostoliai buvo menki. Visų pirma sovietinis ginkluotas pagrindis kariuomenės požiūriu buvo silpnas ir negalėjo kelti batalionams didesnės grėsmės. Politiniu požiūriu jo silpnumą lėmė tai, kad jis neturėjo didesnės krašto gyventojų paramos. Kalbant apie partizanų veiklą, kaip svarbiausią batalionų nuostolius lėmusį veiksnį, reikia išskirti Rytų Lietuvą, kur nuo 1943 m. rudens ėmė stiprėti sovietiniai partizanai, ypač lenkų (Armija Krajova), ir padažnėjo jų veiksmai.

Per visą nacių okupacijos laikotarpį iš Lietuvos nebuvo išsiųsti 1-asis, 6-asis, 9-asis, 10-asis (trumpai veikęs), 14-asis, už Lietuvos generalinės srities (su prijungtomis baltarusiškomis teritorijomis) ribų – ir 253-iasis, 254-asis, 257-asis, okupacijos pabaigoje suformuoti 258-asis, 259-asis batalionai, iš Vokietijoje atsidūrusių lietuvių suformuotas batalionas „Lietuva“ (galbūt išskyrus pavienius šių batalionų padalinius). Batalionų siuntimą už Lietuvos ribų pristabdė pačioje Lietuvoje sustiprėjusi partizanų veiklos grėsmė, blogėjanti Vokietijos bendra karinė padėtis fronte. 1943 m. vasarą po pralaimėto Kursko mūšio Vokietija galutinai prarado strateginę iniciatyvą, nuo tol vokiečiai tik traukėsi ir gynėsi, o Raudonoji armija puolė visu frontu.

1943 m. rudenį imtasi priemonių, kad būtų sutrukdytas sovietinių partizanų desantinių grupių ir baltarusių partizanų skverbimasis į Lietuvą, sustiprinta rytinės Lietuvos sienos apsauga. Tam tikslui čia buvo sutelkti 2-ojo, 7-ojo, 253-iojo, 254-ojo, 257-ojo batalionų, veikusių Vakarų Baltarusijoje ir Rytų Lietuvoje, padaliniai. Nuo Bogino ežero (Vileikos sr.) Drisviatos–Medzialkos upių pakrantėmis iki Pastovio lietuviai kariai kasė apkasus, rengė įtvirtinimų liniją. 1943 m. rugsėjo 5 d. prie Bogino ežero M. Šumausko vadovaujami sovietiniai partizanai susišaudė su, jo žodžiais tariant, „broliais lietuviais“, šie pradėjo

šaudyti iš minosvaidžių į mišką, kuriame telkėsi partizanai. Rugsėjo 22 d. Bogino ežero apylinkėse lietuvių karių pasaloje žuvo 2 sovietiniai partizanai lietuviai¹¹⁵. 1943 m. rugsėjo pabaigoje vokiečiai surengė didelę Vakarų Baltarusijos miškų (Naručio, Kazėnų ir kt.) valymo operaciją. Jos metu buvo gaudomi ne tik partizanai, bet ir žmonės darbams į Vokietiją, deginami kaimai, konfiskuojamas gyventojų turtas. Operacijoje dalyvavo ir lietuvių batalionų daliniai. Sovietiniai partizanai patyrė daug nuostolių, nemažai jų žuvo, partizanų pajėgos buvo išblaškytos, suardyti su gyventojais užmegzti ryšiai ir kt. Apskritai savišaugos batalionų telkimas Rytų Lietuvoje labai apsunkino ir pristabdė sovietinių partizanų skverbimąsi į Lietuvą¹¹⁶, jų, taip pat ir lenkų partizanų veiklą.

Savaime suprantama, ir iki 1943 m. rudens Lietuvoje būta batalionų karių įvairių pavienių, atsitiktinių žūčių, Rytuose sužeistų ir į Lietuvą sugrąžintų karių mirties atvejų. Vienas iš tokių atsitiktinių, masiškesnių karių žūties Lietuvoje atvejų buvo 1942 m. kovo mėn. pabaigoje. „Karyje“ ir kitoje Lietuvos spaudoje rašyta, kad „eidami tarnybos pareigas“ žuvo 8 Vilniaus apygardos savišaugos dalinių kariai, jie iškilmingai palaidoti Vilniaus Antakalnio kapinėse¹¹⁷. Karių žūties datos ir aplinkybių oficialioji spauda nenurodė, tačiau neabejotina, jog žuvę kariai buvo sovietinės aviacijos bombardavimo Vilniuje aukos. Apie šį bombardavimą savo atsiminimuose rašė vilnietis žurnalistas, Štuthofio koncentracijos stovyklos kalinys R. Mackonis: Vilniuje 1942 m. kovo 24 d. [turėtų būti kovo 23 d. – R. Z.] apie 21 val. pasigirdo lėktuvų ūžesys, ant miesto pasipylė bombos, labiausiai nukentėjo kareivinės prie Jėzuitų g., savišaugos daliniai. Čia bomba pataikė į kareivines, jų geroka dalis nugriauta, keliolika lietuvių karių žuvo vietoje, daugumas sužeista. Šio bombardavimo metu žuvo kun. K. Čibi-

¹¹⁵ M. Šumausko (Kazimiero) 1943 m. rugsėjo 25 d. radiograma A. Sniečkui, LYA, f.1, ap.1, b. 409, l. 71; M. Šumausko 1943 m. laiškas A. Sniečkui, ten pat, b. 6, l. 26–27.

¹¹⁶ M. Šumausko 1943 m. laiškas A. Sniečkui, ten pat, b. 31, l. 43; b.438, l. 77.

¹¹⁷ Žuvo tarnybos pareigas eidami, Karys, 1942, balandžio 4; Sovietinė Lietuvos gyvenimo apžvalga, Tėviškė, 1942, balandžio 10; Naujoji Lietuva, 1942, kovo 31; Žemaičių žemė, 1942, balandžio 11.

ras, arkivyskupas M. Reinys, kun. Taškūnas buvo sužeisti. Tai buvo pirmasis nuo karo pradžios bolševikų lėktuvų pasirodymas virš Vilniaus¹¹⁸. Galima spėti, jog žuvusieji priklausė 2-ajam savisaugos batalionui.

1941–1942 m. Lietuvoje įvyko ir vienas kitas savisaugos batalionų karių ginkluotas susidūrimas valant miškus ir gyvenamąsias vietas nuo užsilikusiu karo belaisvių. Antai 1942 m. sausio 26 d. puskarininkio Umbraso vadovaujami Trakuose dislokuoto dalinio 4 vyrai susišaudė su 4 rusų kareiviais, kurie slapstėsi Žydiškių kaime pas ūkininką Klepikovą: 1 rusas nušautas, kitas sužeistas, o kiti 2 su Klepikovu suimti¹¹⁹. Savisaugos dalinio vyrai nuostolių neturėjo.

Nors sovietinis partizaninis judėjimas šiek tiek plėtėsi ir stiprėjo, savisaugos dalinių susirėmimai su sovietiniais partizanais (išskyrus Rytų Lietuvą) buvo reti, ginkluotų konfliktų nuostoliai – menki. Antai 1942 m. pabaigoje buvo nustatyta, kad Dusetų valsčiuje laikosi apie 30 „rusų banditų“. Policija, būdama negausi ir blogai ginkluota, pasikvietė lietuvių savisaugos kuopą, kad ji likviduotų banditus. 1943 m. vasario 14 d. vykdant operaciją buvo pastebėta bėganti apie 25 ginkluotų žmonių grupė. Kariai mėgino juos apšaudyti, tačiau banditai neatsišaudydami dingo miško tankmėje¹²⁰.

1943 m. birželio pradžioje 7-ojo bataliono 2-ajai kuopai šukuojant mišką Rokiškio apskrityje, Kamajų valsčiuje, jos priekinis patrulis susidūrė su sovietiniais partizanais, esą žuvo 5 kariai (policininkai)¹²¹.

Sovietinių partizanų K. Kalinausko būrio ataskaitoje tvirtinama, kad 1943 m. naktį į rugsėjo 16 d. būrio partizanų buvo užpulata Kazitiškių įgula („garnizonas“). Žuvo 1 polici-

¹¹⁸ R. Mackonis, Amžiaus liudininko užrašai: atsiminimai, Vilnius, 2001, p. 321. Autorius suklydo nurodydamas bombardavimo ir kun. K. Čibiro žūties datą: Apie Vilniaus bombardavimą žr.: Ūkininko patarėjas, 1942, balandžio 3; Lietuvių enciklopedija, t. 4, South Boston. 1954, p. 179; P. Matekūnas, Okupacijų metai Vilniuje, Karys, 1989, Nr. 9, p. 396.

¹¹⁹ Lietuvos liaudis Didžiajame Tėvynės kare: Dokumentų ir medžiagos rinkinys, Vilnius, 1982, p. 51.

¹²⁰ Pogrindinio laikraščio „Į laisvę“ redakcijos rankraštis, LYA, f. 3377, ap.58, b. 263, l. 202.

¹²¹ L. Juciaus 1950 m. sausio 20 d. parodymai, LYA. F.3377, ap. 55, b. 53, l. 278.

ninkas. Po to įgula išsikraustė. Rugsėjo 23 d. 20 sovietinių partizanų būrys puolė Astraviškių kaime buvusių lietuvių kareivių štabą ir neva nukovė 23 kareivius ir 1 karininką¹²². Šie sovietinių šaltinių duomenys labai abejotini.

1943 m. lapkričio pradžioje 2-ojo, 7-ojo batalionų padaliniai, iš Kauno atvykusi reprezentacinė kuopa, lietuvių policija, vokiečiai valė Rokiškio, Utenos, Panevėžio, Biržų apskričių miškus. Lapkričio 6 d. vokiečių ir lietuvių daliniams valant Žaliosios girią (Panevėžio aps.) nukauti 6 banditai, per susišaudymą žuvo ir 2 vokiečiai (Hofbauer ir Meyer), vienas vokietis karys sunkiai sužeistas. Žuvusieji palaidoti Panevėžio karių kapinėse¹²³, apie lietuvių nuostolius duomenų nėra.

1943 m. lapkričio 24 d. Viešintų valsčiuje 11 sovietinių partizanų susikovė su savisaugos dalinių komanda. 3 partizanai nukauti, kiti pasislėpė miške¹²⁴.

Lapkričio 28 d. Švenčionių aps., Adučiškio vls., Paužupio kaime, vokiečių ir lietuvių kareiviai apsupo 6 sovietinius partizanus. Žuvo 2 partizanai, vienas iš jų Ražas (tikroji pavardė – J. Noreika) žuvo neva giedodamas internacionalą¹²⁵.

1943 m. gruodžio 11 d. Rokiškio aps. Miliūnų kaimo laukuose susekti 5 ginkluoti „banditai“. Per susišaudymą su savisaugos dalinio kariais 1 banditas nukautas, kiti pabėgo. Panašus savisaugos dalinio ir banditų susidūrimas įvyko 1944 m. sausio 10 d. Panevėžio aps., Viešintų vls., Žlobiškių kaime: iš 4 ginkluotų banditų 1 nukautas, kiti 3 pabėgo¹²⁶.

Tokių smulkių savisaugos batalionų padalinių susidūrimų su sovietiniais partizanais pavyzdžių galima pateikti nemažai, tačiau juose batalionų patirti nuostoliai buvo menki, karių žūtys – retos, ginkluotuose susirėmimuose dažniausiai žūdavo tik sovietiniai partizanai.

¹²² K. Kalinausko būrio ataskaita. LYA, f. 1, ap. 1, b. 438, l. 215.; D. Rociaus (Baškio) 1943 m. rugsėjo 29 d. radiograma A. Sniečkui, ten pat, b. 409, l. 111.

¹²³ Dviejų kritusių kovoje prieš bolševizmą karžygių laidotuvs, Panevėžio apygardos balsas, 1943, lapkričio 27.

¹²⁴ Policijos pranešimas, LYA, f. 3377, ap. 58, b. 266, l. 8.

¹²⁵ LYA, f. 1771, ap. 7, b. 270, l. 6.

¹²⁶ Policijos pranešimai, LYA. F. 3377, ap. 58, b. 266, l. 17, 35.

Sovietinių partizanų šaltiniuose užfiksuota bene vienintelė didelė „sėkminga“, skaudžių pasekmių priešui turėjusi pasala, surengta kažkur tarp Ignalinos ir Švenčionių Pastovio kavalerijos eskadrono raiteliams. Apie jos rezultatus A. Sniečkų Maskvoje informavęs S. Apyvala rašė, jog „Vilniaus“ būrio grupė 1944 m. gegužės 19 d. iš pasalų nukovė 18 žmonių, tarp jų 1 leitenantą, ir sužeidė 5 lietuvius raitelius iš kavalerijos mokyklos Pastovyje. Sovietinis partizanas St. Andriukaitis savo atsiminimuose gyrėsi, kad tada iššaudė „visus iki vieno“ 25 „plechavičiukų kavaleristus“. Esą „pasisėkė“ pabėgti tik vienam arkliui su negyvu raiteliu, sovietiniai partizanai surinkę daug balnų ir ginklų¹²⁷. Yra duomenų, kad tarp sovietinių partizanų, susidorojusių su savisaugos eskadrono kavaleristais, buvo ir Vl. Šlapelis, buvęs savisaugos batalionų karininkas. (Taigi didele savo buvusių bendražygių kraujo kaina buvusiam savisaugos batalionų karininkui teko pelnyti sovietinių partizanų vadų pasitikėjimą.)

Sovietinių partizanų pasala kavalerijos eskadrono raiteliams ir jos skaudūs rezultatai atsispindi ir savisaugos dalinių karių atsiminimuose. Partizanams apšaudžius neilgą kavaleristų koloną iš kulkosvaidžių ir automatų, kavaleristai šoko nuo arklių į pakelės griovius ir bandė gintis. Žuvo 11 karių (jie palaidoti Adutiškio kapinėse). Grandiniui K. įstrigo pentinai balno kilpoje ir arklys išvilko jį gyvą per sovietinių partizanų ugnį¹²⁸.

Kovodami su sovietiniais ir lenkų partizanais lietuvių savisaugos batalionai didžiausius nuostolius patyrė Rytų Lietuvoje ir Vakarų Baltarusijos rajonuose, vokiečių priskirtuose Lietuvos generalinei sričiai. Čia, kaip niekur kitur Lietuvoje, nuo 1943 m. rudens ši kova darėsi nepalyginamai intensyvesnė, nuožmesnė, su didesniais žmonių nuostoliais. Apskritai batalionų santykiai su sovietiniais partizanais sky-

---

¹²⁷ S. Apyvalos (Griko) 1944 m. gegužės 24 d. radiograma, IYA, f. 1, ap. 1, b. 412, l. 287; St. Andriukaitis, Žalgirio partizanų būrio veikla 1943–1944 m., IYA, f. 3377, ap. 22, b. 9, l. 22.

¹²⁸ H. C. Kudreikis, Adutiškio batalionas, Karys, 1989, Nr. 4, p. 170; A. Martinionis, Rytų fronte – atkaklūs mūšiai, p. 63.

rėsi nuo jų santykių su lenkų partizanais, turėjo nemažai išskirtinių, specifinių bruožų.

Rytų Lietuvoje nuo 1943 m. intensyviausiose partizanų veiklos vietose (panašiai kaip Baltarusijoje) veikė savisaugos batalionų ir lietuvių policijos atsparos punktai (kitur Lietuvoje jų nebuvo). Šių punktų uždavinys buvo kontroliuoti teritoriją, trukdyti „banditams“ judėti, kovoti su mažesnėmis jų grupėmis, atlikti žvalgybą, rengti pasalas partizanams ir kt. Antai 253-iojo savisaugos bataliono padaliniai 1944 m. pradžioje buvo išdėstyti „puskuopėmis“ (ne mažiau kaip po 40 karių kiekvienoje) didelėje Pietryčių Lietuvos teritorijoje (Jašiūnuose, Valkininkuose, Rūdiškėse, Rakliškėse ir kitur)¹²⁹ ir dar smulkesniais padaliniais atsparos punktuose įvairiems ūkiniams objektams saugoti.

Kariniu požiūriu nei sovietiniai, nei lenkų partizanai, veikę Rytų Lietuvoje, nebuvo pajėgūs pulti ir likviduoti didesnių, gerai įtvirtintų savisaugos batalionų atsparos punktų. Antai 1944 m. kovo pradžioje 253-iojo savisaugos bataliono Rakliškių atsparos punkte buvo 16 karių, ginkluotų 1 sunkiuoju, 3 lengvaisiais kulkosvaidžiais, šautuvais, Baltininkų atsparos punkte – 42 kariai, ginkluoti 2 sunkiaisiais, 4 lengvaisiais kulkosvaidžiais, šautuvais¹³⁰. Tokių atsparos punktų užimti partizanai neįstengdavo.

Partizanai nebuvo pajėgūs kautis su savisaugos batalionų neblogai parengtais, nuolat aprūpinamais ginklais ir šaudmenimis padaliniais ir atvirose kautynėse.

Bėda buvo ta, kad plečiantis partizaninei veiklai reikėjo ginti vis daugiau objektų, o jėgų neužteko. Antai 253-iojo bataliono 4-osios kuopos vadas lt. M. Cieminis 1944 m. sausio 4 d. raporte bataliono vadui prašė Gaidžiūniškių dvaro apsaugą padidinti bent iki 13 žmonių. Anot jo, apsaugos dydį nustatė „ne specialistai, bet turbūt civiliai“, kurie vie-

---

¹²⁹ 253-iojo bataliono vado 1944 m. sausio 13 d. operatyvinis įsakymas Nr. 1, LCVA, f. R-666, ap. 1, b. 4, l. 247.

¹³⁰ 253-iojo bataliono 4-osios kuopos vado 1944 m. kovo 3 d. raportas bataliono vadui, ten pat, b.7, l. 168.

tos sąlygų nežino ir nesupranta, kad kažkur miške esančio dvaro nuo 100 banditų puolimo negali apsaugoti 6 žmonės, turintys 1 lengvąjį kulkosvaidį, be reikalo esą tik rizikuojama žmonių gyvybėmis¹³¹.

Partizanai puldinėjo tik nedidelius, atokesnius atsparos punktus, mažesnes karių grupes. 253-iojo bataliono 5-osios kuopos vadas kpt. V. Asipauskas raporte bataliono vadui pažymėjo, kad „pavienių asmenų iš atramos punktų išvykimas beveik kiekvienu atveju pasibaigia žuvimu“¹³².

Sovietinių ir lenkų partizanų kovos su lietuvių savišaugos batalionų padaliniais taktika turėjo ryškių skirtumų, skyrėsi ir pats karinio konflikto pobūdis. Rytų Lietuvoje veikusių batalionų kariniai susidūrimai su sovietiniais partizanais buvo kur kas įnirtingesni, atkaklesni, be kompromisų. Sovietiniai partizanai veikė nepaisydami aukų, nesiskaitydami su atsakomosiomis represinėmis priemonėmis, gresiančiomis vietos gyventojams. Ypač tai buvo būdinga sovietiniams baltarusių partizanams.

Bene didžiausias 253-iojo bataliono ir sovietinių baltarusių partizanų karinis susirėmimas įvyko 1943 m. lapkričio mėn., naktį iš 19 d. į 20 d., Kamajuose (Svyrių aps.). Tą naktį Kamajų mokykloje išikūrusią šio bataliono 5-ąją kuopą užpuolė apie 300 partizanų. Žiedinei gynybai pasirengusių lietuvių karių susišaudymas su sovietiniais partizanais truko 20–25 minutes, per jį žuvo 22–23 partizanai, buvo sužeisti 5 lietuviai kariai. Kitais duomenimis, buvo nukautas 31 „banditas“, 1 paimtas gyvas, sudegė 51 miestelio pastatas ir Kamajų dvaras¹³³.

1944 m. sausio 23 d. 253-iojo bataliono 5-oji kuopa gavo pranešimą, kad sovietiniai partizanai plėšia Moškinėlių kaimą (netoli Parčevo dvaro). Nuvykus karių grupei, partizanai pradėjo bėgti iš kaimo, 1 partizanas nukautas, 1 paimtas gyvas. Vasario 24 d. apie 60 sovietinių partizanų plėšika-

¹³¹ Lt. M. Cieminio 1944 m. sausio 4 d. raportas bataliono vadui, LCVA, f. R-666, ap. 1, b. 5, l.94.

¹³² Lt. V. Asipausko 1944 m. sausio 4 d. raportas bataliono vadui, ten pat, l. 100.

¹³³ A. Bubnys, 253-iasis lietuvių policijos batalionas (1943–1944), Genocidas ir rezistencija, 1998, Nr. 2 (4), p. 108; Lietuvių policijos pranešimų santrauka, IYA, f. 3377, ap. 58, b. 266, l. 6.

vo Degsnių kaime (Rūdiškių vls.). Iš Valkininkų išvyko 42 karių grupė sutrukdyti plėsti kaimą. Partizanai atsišaudydami pabėgo. Vasario 25 d. sovietiniai partizanai užpuolė Kucukų kaimą (netoli Konstantinovo), šautuvų buožėmis mušė kaimiečius. Iš atsparos punkto šaudant virš trobesių, partizanai grupėmis iš kaimo pasitraukė¹³⁴.

1944 m. birželio mėn., naktį iš 2 d. į 3 d., 253-iojo bataliono 22 karių būrys ties Mostų kaimu susikovė su 30 sovietinių partizanų. Sovietinių partizanų nuostoliai – 2 nukauti, maždaug 5 partizanai sužeisti. Lietuviai kariai nuostolių neturėjo¹³⁵.

Tokių faktų apie savisaugos batalionų padalinių ir sovietinių partizanų susidūrimus galima pateikti daug. Iš jų matyti, kad per juos nukentėdavo daugiausia tik sovietiniai partizanai, batalionų padalinių nuostoliai buvo nedideli.

253-iojo bataliono kovos veiksmų dienoraštyje 1944 m. pradžioje rašyta: „Mūsų vyrai, ar tai puldami, ar būdami užpulti, visuomet išeina nugalėtojais, ir neretai prieš daug gausesnę priešą. Tačiau banditai yra tiek įkyrūs, kad į tai visai neatsižvelgia ir savo plėšimo ekspedicijas vykdo toliau, todėl mūsų vyrams visada tenka būti budriems. Tai ne tik neatbaido mūsų vyrų, bet dar labiau užgrūdina jų kovos dvasią bei kovingumą“¹³⁶.

Pažymėtina, kad kariniai susidūrimai vyko daugiausia su sovietiniais baltarusių partizanais. Vadinamųjų lietuvių sovietinių partizanų buvo palyginti nedaug, net ir Rytų Lietuvoje jų nerėmė vietos gyventojai (nei lenkai, nei lietuviai), kariniu požiūriu jie buvo silpni, ginkluotės iš sovietinio užnugario jie pradėjo gauti tik nuo 1944 m. pavasario ir kt. Nelengva jų padėtis ir įvairios politinės aplinkybės vertė juos siekti kompromisų ir laikinų paliaubų. M. Šumausko vadovaujama sovietinių partizanų vadovybė Lietuvoje nuo 1944 m. vasario mėn. užmezgė ir iki pat vokiečių okupacijos pabaigos palaikė ryšius su nacionalinio lietuvių pogrindžio, lietuvių savivaldos administracijos pareigūnais. Palaikant šiuos ryšius dalyvavo ir savisaugos bata-

¹³⁴ LCVA, f. R-666, ap. 1, b. 7, l. 237, 183, 175.

¹³⁵ Lt. V. Asipauskio raportas 253-iojo bataliono vadui, LCVA, f. R-666, ap. 1, b. 7, l. 36.

¹³⁶ 253-iojo bataliono kovos veiksmų dienoraštis, 1944 m. sausio 20 d. įrašas, ten pat, b. 8, l. 87.

lionų, ir lietuvių policijos kai kurie vadai. Už vokiečių nugarų taktiniais sumetimais susitarta tarpusavyje nekariauti, nelieti „lietuviško kraujo“, netgi drauge kovoti su vokiečiais bei lenkų „imperialistiniu pogrindžiu, siekiančiu atplėšti nuo Lietuvos Vilnių“, ir kt.¹³⁷ Visa tai švelnino ginkluotus konfliktus, kartu ir savisaugos batalionų karių nuostolius.

Lenkų partizanai (Armija Krajova) Rytų Lietuvoje buvo daug gausesnis, pavojingesnis, remiamas vietos gyventojų lenkų priešas. Tačiau ir lenkų partizanai kariniu požiūriu dažnai nesugebėdavo sėkmingai kovoti su lietuvių savisaugos batalionų padaliniais.

Antai lenkų partizanų dalinys 1944 m. kovo 8 d. 253-iojo bataliono Rakliškių atsparos punkto įgulai įteikė ultimatumą, kuriame grėsmingai reikalavo pasiduoti (per 5 minutes), su ginklais pereiti į jų pusę. Lietuviams kariams žadėta didelė pasirinkimo laisvė – būti paleistiems namo, galimybė įstoti į kuriamą lenkų armiją, kurioje esą bus ir lietuvių dalinių, kovosiančių dėl Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės, ir kt. Nors ir buvo daromas karinis ir propagandinis „spaudimas“, Rakliškių atsparos punkto įgula atmetė ultimatumą. Pasibaigus jo terminui, lenkai iš lengvojo minosvaidžio į atsparos punktą iššovė 2 kartus. Į tai atsparos punkto kariai atsakė sunkiojo kulkosvaidžio ir lengvųjų kulkosvaidžių bei šautuvų ugnimi¹³⁸. Lenkų partizanams nebeliko nieko kita, tik pasitraukti.

Laikiniai ejęs 253-iojo bataliono vado pareigas kpt. Vl. Židžiūnas 1944 m. raporte, apibendrindamas bataliono kovų su lenkų partizanais patirtį, rašė, kad lenkų partizanai ginkluoti daugiausia šautuvais, nors turi ir automatinių pistolečių, ir kulkosvaidžių. Prieš vieną bataliono atsparos lizdą (Rakliškėse – R. Z.) buvo panaudoję ir granatsvaidį, iš kurio iššovė 2 granatas. Apskritai atrodo, – padarė išvadą bataliono vadas, – kad jiems trūksta šaudmenų, jie nesileidžia įtraukiami

¹³⁷ R. Zizas, Vietinė savisauga (savigyna) Lietuvoje nacių Vokietijos okupacijos metais (1941–1944), Genocidas ir rezistencija, Nr. 1(11), Vilnius, 2002, p. 83.

¹³⁸ 253-iojo bataliono 4-osios kuopos vado ltn. M. Cieminio 1943 m. kovo 9 d. raportas bataliono vadui kpt. Vl. Žibui ir kt., LCVA, f. R-666, ap. 1, b. 7, l. 162; b. 4, l. 142; b. 8, l. 75-76.

į kautynes, traukiasi atsišaudydami iš didelių atstumų, atsparos punktu energingai pasipriešinus, tuoj pasitraukia. Normalaus tiekimo nėra. Lenkai užpuldinėja mažesnes karių grupes, mažesnių atsparos punktų igulas, pirma pateikę ultimatumus atiduoti ginklus ir išpėję apsaugą, kad nėra prasmės priešintis. Skaičius, rodančius igulų dydį, išpučia iki „neįtikimų ribų“, tačiau jų veikla to nepatvirtina. Tokiu būdu jiems yra pasisekę nuginkluoti keletą policijos atsparos punktų. Be to, norėdami nuo vokiečių nuslėpti, „užtušuoti“, savo veiklą, dažnai veikia bolševikų vardu¹³⁹.

253-iojo savisaugos bataliono kituose dokumentuose pažymima, kad lenkų partizanų būriuose dažnai matyti neginkluotų partizanų. Taip pat daryta išvada, jog partizanai didelio palaikymo kaimuose, kaip esą jie dažnai giriasi, neturi. Lenkų partizanų palaikymas dvaruose esąs suprantamas: jų organizatoriai yra dvarų savininkai ar valdytojai – lenkų armijos karininkai, prisidengę tarnyba vokiečiams¹⁴⁰.

Nors lenkų partizanai laikė save antinacinės koalicijos nariais ir turėjo tikslą kovoti su okupantais vokiečiais, jie Rytų Lietuvoje dėl susidariusių politinių ir karinių aplinkybių bei taktiniais sumetimais ir bendradarbiavo su jais. Vokiečiai mėgino lenkų partizanus palenkti į savo pusę, juos apginkluoti ir pasiūsti kovoti su sovietiniais partizanais, ypač tokios jų pastangos buvo ryškios 1944 m. pradžioje.

Savaime suprantama, kad vokiečių ir lenkų vienokie ar kitokie tarpusavio santykiai veikė ir lietuvių savisaugos batalionų ir lenkų partizanų santykius. Vilniaus apygardos komisaro H. Wulfo 1943 m. sausio 18 d. pranešime „Dėl baltųjų lenkų gaujų“ minima besiformuojanti prie Svyrių lenkų partizanų „gauja“. Ji buvo susidūrusi su lietuvių policijos batalionu, tačiau mūšis neįvyko, nes esą iki tol dar nebuvo įsakymo šaudyti į šią „gaują“. Šis faktas, anot H. Wulfo, „savaime su-

---

¹³⁹ 253-iojo bataliono vado 1944 m. raportas apie banditus, esančius bataliono veiksmų rajone, LCVA, f. R-666, ap. 1, b. 5, l. 207–208,184.

¹⁴⁰ 253-iojo bataliono 3-iosios kuopos vado kpt. Vl. Patašiaus 1944 m. kovo 3 d. raportas bataliono vadui kpt. Vl. Žibui, ten pat, b.7, l. 127.

prantama, turėjo sukelti tam tikrų abejonų to bataliono lietuvių karininkams“. 1944 m. vasario mėn., naktį iš 19 d. į 20 d., lenkų partizanai užpuolė dvarą netoli Turgelių, sumušė jo valdytoją, pagrobė 4 kiaules. Saugoję dvarą 253-iojo bataliono lietuviai kariai iš vakaro buvo gavę įsakymą į „baltuosius“ lenkus nešaudyti. Šio bataliono viršila A. Liesis su tam tikru liūdesiu bataliono vadui pranešė: „Išvada tokia, kad Turgeliai palieka be nieko. Viršaitis ir [lietuvių] policija išvažiuoja“¹⁴¹.

Taigi lietuvių savisaugos batalionai buvo verčiami likti seniai rusenushio lietuvių ir lenkų konflikto nuošalyje, vokiečiai, savaime aišku, dėl savų interesų varžė jų ginkluotos kovos su lenkų partizanais veiksmus. Šie nuo 1943 m. pabaigos puldinėjo Vilnijos krašto miestelius, degino lietuvių policijos punktus, valsčių būstines, plėšė kooperatyvus, terorizavo lietuvių savivaldos administracijos pareigūnus, o batalionų įgulos tik saugojo ir gynė atskirus karinius ir ūkinius objektus, daugiausia dvarus, jiems drausta pulti lenkų partizanus.

1944 m. kovo pabaigoje, kai vokiečių ir lenkų partizanų Vilniaus apygardos vadovybės derybos jau buvo žlugusios, 253-iojo bataliono kovos veiksmų dienoraštyje rašyta: batalionas gavo užduotį kovoti su lenkų partizanais Maišiagalos apylinkėse, kur jų daugiausia telkiasi. Iki šiol lenkų partizanų puolimai buvo tik atmušinėjami, juos pulti ir naikinti nebuvo įsakymo. Dabar esą išūliai siaučiantys ir terorizuojantys lietuvius gyventojus lenkų partizanai bus pradėti naikinti „be pasigailėjimo“. Esą visų vyrų ūpas pakilo ir nuotaika puiki, kad dalyvaujama „kare su mūsų amžinuoju priešu lenku“¹⁴². Taigi susidarė palankios (kartu ir pavojingos) aplinkybės išipliekti lietuvių savisaugos batalionų ir lenkų partizanų kariniam konfliktui.

253-iojo bataliono 1-oji kuopa 1944 m. balandžio pabaigoje gavo užduotį pulti Sužionių miestelio apylinkėse susitelkusius lenkų partizanus. Ši bataliono vykdyta karinė baudžiamoji akcija įdomi daugeliu, pirmiausia kariniu, požiūriu.

¹⁴¹ 253-iojo bataliono viršilos A. Liesio 1944 m. vasario 20 d. raportas bataliono vadui, ten pat, b. 7, l. 206.

¹⁴² Ten pat, b.8, l. 71.

Iš „nuolatinių agentų“ gautomis žvalgybinėmis žiniomis, Sužionių apylinkėse veikė didelės lenkų partizanų pajėgos, buvo išikūrus jų štabas, apmokomi lenkų partizanai, jie ruošėsi šventinti savo vėliavas, duoti priesaiką ir kt. Be to, balandžio 9 d. lenkai buvo suėmę ir išsivežę Eitminiškių kleboną lietuvį A. Jakavonį (jis lenkų partizanų buvo nužudytas – R. Z.), todėl „reikėjo“ paimti įkaitais „aršius lenkų veikėjus“, partizanų globėjus – Sužionių kleboną ir naująjį Eitminiškių kleboną.

Balandžio 23 d. vakare iš Paberžės buvo pasiųstas 253-iojo bataliono 1-osios kuopos 40 karių ir Paberžės 11 lietuvių policininkų (taigi iš viso 51 vyras) būrys, vadovaujamas viršilos Striūpaičio. Būrys buvo ginkluotas 5 rusiškais lengvaisiais kulkosvaidžiais, rusiškais ir vokiškais šautuvais, 3 automatiniais pistoletais, 102 vokiškomis granatomis. Sužionių puolimas buvo pradėtas kitos dienos 4 val. ryto. Lenkų partizanų miestelyje buvo apie 60–70. Jie veikė atskiromis grupėmis, buvo ginkluoti šautuvais, automatiniais pistoletais, turėjo 1 lengvąjį kulkosvaidį. Sužionių prieigose 2 lenkai partizanai buvo paimti į nelaisvę, kiti iš miestelio pasitraukė. Iki 8 val. miestelyje buvo atliekamos kratos, suimtas Sužionių klebonas, klebonijoje rasta lenkų partizanų vėliava, o rūsijoje – pasislėpęs zakristijono sūnus. Iš Sužionių į pietus, Nemėnčinės link, išžygiavęs būrys 3 kartus susikovė su lenkų partizanais, tačiau jie šaudė iš didelio atstumo. Apšaudomam būriui pradėjus šaudyti lenkų partizanai pasitraukdavo. Per vieną iš susišaudymų buvo nukautas (ar sužeistas?) raitas lenkų partizanų vadas. Jo pabalnotas arklys pasielgė „išdavikiškai“ – parbėgo namo. „Vietiniams gyventojams“ patvirtinus, kad tai lenkų partizanų vado sodyba, ji buvo suderinta apšaudžius padegamosiomis kulkomis. Eitminiškėse įkaitais paimti klebonas ir vargonininkas (pastarojo sūnūs buvo išėję pas partizanus). Vykdydamas operaciją būrys jokių nuostolių nepatyrė, tuo tarpu keli lenkų partizanai buvo paimti į nelaisvę, spėta, kad tarp jų buvo sužeistų ir nukautų. Apibendrinamas jos rezultatus 253-iojo bataliono 1-osios kuopos vadas padarė išvadą, kad lenkų partizanai į aktyvias

kautynes vengia veltis, veikia iš pasalų ir kt.¹⁴³

Rytų Lietuvoje veikę gausūs lenkų partizanų būriai vengė atvirų kautynių, Sužionių apylinkėse (ir kitur) nepajėgė pasipriešinti, nes buvo blogiau ginkluoti ir aprūpinti, negalėjo atsilaikyti net ir prieš palyginti nedidelius, bet mobilius, išmokytus kovos su partizanais metodu, žymiai geriau apginkluotus ir aprūpintus savisaugos batalionų padalinius. Lietuvos sąlygomis batalionų pajėgos vis dėlto buvo didelė karinė jėga, su kuria teko skaitytis. Batalionų dokumentuose dažnai buvo pažymima, kad „banditai“ turėjo trauktis neatlaikę į juos nukreiptos ugnies. Kariniu požiūriu, kaip jau buvo minėta, tarp savisaugos ir „tikrosios“ policijos padalinių buvo skirtumų. Šie skirtumai kovoje su partizanais reiškėsi ir gerokai didesniais policijos padalinių nuostoliais. Antai 1944 m. sausio 8 d. Ašmenos apskrities policijos 76 vyrų būrys, vadovaujamas vokiečių žandarmerijos leitenanto Shnabelio, Turgelių valsčiuje susidūrė su 200 lenkų partizanų būriu. Kautynėse žuvo 19 lietuvių policininkų, 6 vokiečių žandarai ir ltn. Shnabelis, 4 policininkai ir 1 žandarmerijos pareigūnas buvo sužeisti, 2 baltarusiai policininkai dingo be žinios¹⁴⁴. Savisaugos batalionų Rytų Lietuvoje veiklos istorijoje tokių didelių nuostolių atvejų nežinoma.

Dėl daugelio aplinkybių savisaugos batalionai Rytų Lietuvoje kur kas sėkmingiau kovojo su lenkų partizanais negu čia 1944 m. pavasarį dislokuoti Lietuvos vietinės rinktinės daliniai.

Lietuvių savisaugos batalionų karių ir lenkų partizanų ginkluoti konfliktai ir susidūrimai apskritai buvo ir sudėtingų, įtemptų dviejų tautų santykių, kovos dėl Vilniaus krašto valstybinės priklausomybės išraiška, jos sudedamoji dalis. Tačiau jie nepasiekė nežaboto, nekontroliuojamo antagonizmo, nebuvo ir tarpusavio kovos masinių kruvinių akcijų. Lietuviai kariai, patekę į lenkų partizanų nelaisvę, toli gražu ne visada buvo sušaudomi – tik nuginkluojami, išrengiami

¹⁴³ 253-iojo bataliono 1-osios kuopos vado raportai bataliono vadui, ten pat, b.7, l. 58–60; 253-iojo bataliono kovos veiksmų dienoraštis, ten pat, b. 8, l. 64.

¹⁴⁴ Armija Krajoja Lietuvoje, Antra dalis, Vilnius-Kaunas, 1999, p. 271.

iki baltinių, sumušami, švelnesnio elgesio susilaukdavo mokantys lenkų kalbą¹⁴⁵. Kartais lenkai nuginkluotus lietuvius netgi palydėdavo iki atsparos punktų ir kitų saugių vietų: esą kad jų neužpultų „raudonieji banditai“. Taip, pavyzdžiui, atsitiko su 1944 m. sausio 28 d. lenkų partizanų nuginkluotais Polianų (Palionių) (Ašmenos aps.) atsparos punkto kariais: jie buvo nurengti iki baltinių, aprengti lenkų partizanų drabužiais, palydėti iki Dudų kaimo. Jiems liepta nuvykti į Kiemeliškes ir pranešti policijai, kad vasario 4 d. Kiemeliškės bus lenkų puolamos. Lenkų partizanų išrengtų lietuvių karių išvaizda, kaip užfiksuota bataliono dienoraštyje, buvo nekokia: jie buvo aprengti „tikrais skarmalais“, sutikęs juos, taip apsirengusius, tikrai palaikytum „banditais“¹⁴⁶. Tačiau jie liko gyvi.

Savisaugos batalionų karių nacionalistines, radikalias antilenkiškas nuotaikas ir ginkluotus veiksmus, be abejo, varžė lietuvių nacionalinis antinacinis pagrindis, batalionuose turėjęs nemažą įtaką. Apie kompromisines tendencijas batalionų kareivių ir lenkų partizanų santykiuose byloja toks faktas. 253-iojo bataliono vadas per Maišiagalos lietuvių policijos punkto vedėją Rinkevičių 1944 m. balandžio mėn. gavo tokio turinio laišką: „Ponas Viršininke, 1944 m. balandžio 16 d. buvome jūsų miestelyje, atlikome tikrus savo reikalus. Matėme jūsų patrulį, kuris 2–4 žingsnių atstumu praėjo pro mus 4 kartus. Dėl to, kad nelabai mums ir mūsų šeimoms darote ypatingos žalos, neturime [ir] mes į jus ypatingos žalos, bet jeigu susitiksime su mumis, tai gerai būtų leisti nuginkluojamiems“¹⁴⁷.

Be abejo, lenkų partizanų kompromisinius, tolerantiškus veiksmus lėmė ne tik abstrakčios humaniškos idėjos, bet ir pavojus susilaukti savisaugos batalionų represijų, lenkų gyventojų juntama keršto akcijų už lenkų partizanų įvykdytus įvairius antilietuviškus veiksmus baimė. Deja, būta ir tokių atvejų. Antai, kai 1944 m. naktį iš 19 d. į 20 d. Glitiškių apylin-

¹⁴⁵ 253-iojo bataliono 5-osios kuopos vado lt. V. Asipaško 1944 m. sausio 25 d. raportas bataliono vadui, ten pat, b. 7, l. 245.

¹⁴⁶ 253-iojo savisaugos bataliono dienoraštis, ten pat, b. 8, l. 84–85.

¹⁴⁷ Lenkų partizanų 6-osios brigados „Žaibo“ būrio vado laiškas, LCVA, f. R-666, ap. 1, b. 7, l. 72. Tuometinis vertimas iš lenkų k.

kėse lenkų partizanai kai kurių vietos gyventojų lenkų padėdami surado ir žiauriai nužudė (subadė peiliais) 4 sužeistus 258-ojo bataliono karius¹⁴⁸, keršydami šio bataliono kareiviai sušaudė 39 Glitiškių apylinkių gyventojus lenkus¹⁴⁹. (Vėliau lenkų AK daliniai įvykdė atsakomąją keršto akciją – Dubingių apylinkėse ir kitur nužudė apie 90 lietuvių.)

Savisaugos batalionų karių nuostolius ir žūtis „atsparos punktuose“ saugant įvairius ūkinius objektus mažino ir tai, kad jie nebuvo ginami „iš paskutiniųjų“: iškilus realiam pavojui ir nesant galimybių juos sustiprinti ir apginti, atsparos punktai ir ginami objektai buvo paliekami.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad lietuvių batalionų karių nuostoliai Rytų Lietuvoje kovojant su sovietų ir lenkų partizanais apskritai nebuvo dideli, nedaug buvo masinių žūčių atvejų. Tai matyti ir iš tokio pavyzdžio: 1944 m. vasario 5 d. prie Novosiolkų kaimo, Ašmenos apylinkėse, į partizanų pasalą pateko ir buvo nušauti keturi 253-iojo bataliono 3-iosios kuopos kariai. Po šio įvykio bataliono dienoraštyje buvo rašoma: „Tai vienas skaudžiausių smūgių mūsų bataliono gyvenime, kada vienu kartu žūva tiek vyrų. Jie jau buvo užsigrūdinę kovose ir daug kartų pasižymėję kautynėse su banditais“¹⁵⁰. Duomenų apie šio bataliono, aktyviai kovojusio su partizanais Rytų Lietuvoje beveik iki pat vokiečių okupacijos pabaigos, karių masinės žūties atvejus nėra ir vėlesniuose bataliono dokumentuose.

Minint 1944 m. Vasario 16-ąją 253-iojo bataliono dienoraštyje rašyta apie Vilniuje, Antakalnio karių kapinėse, palaidotus keliasdešimt „jaunų lietuvių“, padėjusių galvas „už mūsų geresnę ateitį“, apie „žuvusiųjų už Tėvynę“ pagerbimą Svyriuose¹⁵¹. Matyt, turėta galvoje visų šiame regione veikusiu batalionų karių aukos.

¹⁴⁸ Armija Krajova Lietuvoje, Vilnius-Kaunas, 1995, p. 78; Armija Krajova Lietuvoje, Antra dalis, Vilnius-Kaunas, p. 259.

¹⁴⁹ Europa nie prowincjonalna: Przemiany na ziemiach wschodnich dawnej Rzeczypospolitej (Białorus, Litwa, Lotwa, Ukraina, wschodnie pogranicze III Rzeczypospolitej Polskiej) w latach 1772–1999, Warszawa-Londyn, 1999, s. 857.

¹⁵⁰ LCVA, f. R-666, ap. 1, b. 5, l. 9–10.

¹⁵¹ Ten pat, b. 8, l. 80.

Karių kapai Adutiškio kapinėse: čia laidoti žuvę savisaugos batalionų kariai

Svyrių apylinkėse kovoje su sovietiniais partizanais žuvusio 257-ojo savisaugos bataliono viršilos M. Januševičiaus laidotuvės Biržuose 1944 m. gegužės 4 d. Lietuviška trispalve uždengtą karstą neša Lietuvos vietinės rinktinės Biržų aps. komendantūros kariai

Lietuvių karių kovos įprasminimas 1944 m. propagandiniame piešinyje, skirtame Didvyrių dienai (Heldentag) paminėti. Tą dieną Vokietijoje (ir jos okupuotuose kraštuose) buvo pageriami už Vokietiją žuvę kariai. 1944 m. ji paminėta kovo 12 d. (sekmadienį)

Lietuvių savisaugos batalionų nuostoliai Lietuvoje galėjo būti dideli, jeigu Raudonajai armijai 1944 m. vasarą artėjant prie Lietuvos vokiečiai būtų sugebėję prie jos sienų stabilizuoti frontą, jų karius telkti Lietuvoje, pasinaudoti jų patriotinėmis nuotaikomis ir pasiryžimu gintis nuo puolančių raudonarmiečių. 1944 m. liepą Lenkijoje buvusio 252-ojo savisaugos bataliono kariai „turėjo vienintelį norą – grįžti į Lietuvą savo Tėvynės ginti“. Tikėtasi, kad vokiečių vadovybė visus lietuvių batalionus gražins į Lietuvą, nes „tik ten laukia mūsų visų tikroji pareiga“. 252-ojo bataliono vadas 1944 m. liepos 7 d. raštu kreipėsi į vokiečių Tvarkos policijos vadą Lietuvoje, prašydamas batalioną gražinti į Lietuvą¹⁵². Tačiau batalionas į Lietuvą nebuvo gražintas.

Savisaugos batalionų kariai patys savavališkai stengėsi bėgti į Lietuvą. Iš Lenkijos į Lietuvą pavyko prasiskverbti kai kuriems 252-ojo bataliono kariams. 1944 m. liepą į vakarus besitraukiančio 13-ojo bataliono 2-oji kuopa Latvijoje buvo atkirsta nuo bataliono, didesnė jos dalis dezertyravo, kiti kuopos kareiviai organizuotai traukėsi Telšių kryptimi¹⁵³.

Tačiau Raudonajai armijai 1944 m. birželio pabaigoje Baltarusijoje pralaužus vokiečių frontą, jos puolimas į vakarus buvo veržlus ir spartus, vokiečiai nespėjo įsitvirtinti net prie Nemuno – paskutinės gynybai tinkamos didesnės gamtinės kliūtis Lietuvoje, kartu sužlugo ir tam tikros visuomenės dalies planai kartu su vokiečiais ginti Lietuvos sienas, mėginimai steigti naujas lietuviškas karines formuotes kaip būsimos Lietuvos kariuomenės branduolį. (Kaip žinoma, 1944 m. pavasarį nesėkmingai bandyta steigti Lietuvos vietinę rinktinę, vėliau – Tėvynės apsaugos rinktinę.) Fronto linija Lietuvoje kuriam laikui (nuo 1944 m. rugpjūčio iki spalio pradžios) stabilizavosi tik Šakių – Raseinių – Kuršėnų – Mažeikių atkarpoje.

¹⁵² Savisaugos dalinių kelias (252-ojo bataliono metraštis), Jono Rimašausko dokumentų kolekcija, St. Balzekas, Museum of Lithuanian Culture, Chicago, IL (metraščio lapai nenumuoti). Už šio rankraščio kopiją autorius dėkoja Lietuvos Respublikos ambasadoriui Izraelyje, istorikui, prof., habil. dr. Alfonsui Eidintui.

¹⁵³ A. Bubnys, Lietuvių policijos batalionai Pskovo srityje ir Kurše: 13-asis ir 10-asis batalionai (1942–1945), p. 36.

Lietuvoje veikę batalionai (1-asis, 2-asis, 6-asis, 9-asis, 253-iasis, 257-asis) traukėsi į Vakarų, iš jų 1944 m. liepos viduryje sudarytas 1-asis Lietuvos policijos pulkas. Batalionai statė gynybinius įtvirtinimus, dalyvavo mūšiuose. Nuo Raudonosios armijos šarvuotųjų dalinių „smarkiai nukentėjo“ 2-asis ir 257-asis batalionai¹⁵⁴. Tikslesnių duomenų apie batalionų nuostolius Lietuvoje nėra, tačiau, atsižvelgiant į tai, kad jie buvo demoralizuoti ir pakrikę, jų kovingumas buvo menkas, jie dalyvavo kovos veiksmuose epizodiškai, nuostoliai (karių netektys) neturėjo būti dideli. Batalionai prie Lietuvos–Vokietijos sienos (Tilžėje ir kitur) buvo nuginkluoti ir išformuoti, jų eiliniai ir puskarininkiai išsiųsti į vokiečių priešlėktuvinius dalinius, darbo batalionus, karininkai – į Dresdeną.

252-ojo savisaugos bataliono nuostoliai Lenkijoje

Išsiųsti iš Lietuvos savisaugos batalionai veikė ir patyrė nuostolių ne tik Rusijoje, Baltarusijoje, Ukrainoje. Jie veikė ir jų kariai žuvo ir kituose Vokietijos okupuotuose kraštuose.

1942 m. gruodžio 19 d. į Lenkiją, Liublino apylinkes, saugoti Maidaneko koncentracijos stovyklos atvyko tų pačių metų pavasarį Kaune, Šančiuose, suformuotas jau minėtas 252-asis savisaugos batalionas (jis pakeitė nuo 1941 m. pabaigos čia tas pačias funkcijas atlikusį 2-ąjį savisaugos batalioną).

252-ojo bataliono kareiviai Liublino apylinkėse, be Maidaneko koncentracijos stovyklos, dar saugojo batų fabriką, kareivines, konvojavo stovyklos kalinius, siunčiamus į žemės ūkio darbus, taip pat į Maidaneką vežusį kalinius transportą. Šios jų atliekamos pareigos, žmonių masinio naikinimo akcijos neigiamai veikė kareivių moralę. 1943 m. birželį už įvairius tarnybinius nusizengimus bataliono 22 kareiviai buvo perduoti SS ir policijos teismui, 2 kareiviai nusižudė¹⁵⁵. Taigi šio bataliono pirmieji nuostoliai nebuvo kovos veiksmų rezultatas.

¹⁵⁴ P. Stankeras, Lietuvos policija 1941–1944 metais, p. 178.

¹⁵⁵ A. Bubnys, Lietuvių policijos 2-asis ir 252-asis batalionai (1941–1944), p. 51.

Maidaneko koncentracijos stovyklos vadovybė 1943 m. rugsėjo pabaigoje nutarė atsisakyti 252-ojo bataliono paslaugų. Stovyklos sargybos tarnyboms palikta 100 kareivių, 1944 m. birželio pabaigoje dėl areštų, ligų ir dezertyravimo jų beliko tik 36¹⁵⁶.

1943 m. rudenį bataliono štabas ir didesnė dalis kareivių buvo perkelti į netoli Pulavų miesto (Liublino sr.) esantį Volka Profecką saugoti geležinkelio bei kitų karinės ir ūkinės paskirties objektų nuo čia veikiančių lenkų komunistų ir sovietinių partizanų. 1944 m. birželio pradžioje Liublino vadovijos miškuose jų buvo susitelkę apie 3 tūkst.¹⁵⁷

Matyt, nuo šių partizanų veiksmų 1944 m. balandį 252-ajam batalionui teko skaudžiai nukentėti. 1944 m. balandžio 21 d. vokiečių dalinio, dislokuoto Dlugi–Kał vietovėje, vadovybė sudarė mišrią vokiečių ir lietuvių karių grupę iš 27 vyrų. Jai buvo duota užduotis nuvykti vežimais į Brzezini ir Gorecka–Koscielne vietoves (jų pavadinimai gali būti netikslūs – R. Z.), mobilizuoti civilinius gyventojus darbams lentpjūvėje ir rekvizuoti pastotes miško medžiagai vežti. Karių grupė užduoties vykdyti išvyko ginkluota 4 kulkosvaidžiais, 17 šautuvų, 3 automatiniais pistoletais, 28 rankinėmis granatomis. Atvykus į Brzezini vietovę, čia buvo palikti 8 vyrai, kiti 19 vyko toliau Gorecka–Koscielne link. Įvažiavus gurguolių vorai į mišką, staiga iš visų pusių pasipylė ugnis, pasaloje būta daug ir gerai ginkluotų „banditų“. Iš viso žuvo 10 grupės kareivių, iš jų 9 lietuviai, 1 (eilinis J. Ambrazas) buvo sužeistas. Žuvusieji rasti labai sužaloti, peršautomis galvomis, matyt, pribaugti gyvi. Tai buvo pirmoji didelė 252-ojo bataliono „auka kovojant prieš bolševizmą“¹⁵⁸.

1944 m. liepą batalionas gavo įsakymą persikelti į kitą (kairįjį) Vyslos krantą ir gintis „iki paskutinio žmogaus“¹⁵⁹.

---

¹⁵⁶ Ten pat.

¹⁵⁷ А. Ю. Попов, А. И. Цветков, Русский диверсант Илья Старинов, Санкт Петербург, 2003, с. 172.

¹⁵⁸ Savisaugos dalinių kelias (rankraštis).

¹⁵⁹ Ten pat.

Priešakinėse fronto pozicijose 252-asis batalionas išbuvo apie porą mėnesių, paskui buvo perkeltas į Radomą. Vėliau dalis bataliono karių pasiekė Lietuvą, kitus suėmė sovietai, bataliono branduolys buvo įtrauktas į vokiečių policijos 19-ąjį pulką, kovojo su partizanais Šiaurės Jugoslavijoje.

Įdomu pažymėti, kad apie 2 mėnesius kovodamas priešakinėse fronto pozicijose Lenkijoje batalionas patyrė palyginti nedaug nuostolių: žuvo kpt. A. Petrulis ir dar keliolika karių (žr. priedą). Iš to netiesiogiai galima daryti išvadą, kad ir kitų lietuvių savisaugos batalionų (apie kuriuos nėra patikimų šaltinių) „frontiniai nuostoliai“ 1944 m. vasarą ir vėliau (iki jų išformavimo) už Lietuvos ribų nebuvo labai dideli.

Apibendrinant visą pateiktą medžiagą bent apytikriai pasakyti, kokie buvo lietuvių savisaugos batalionų nuostoliai (kiek žuvo karių) 1941–1945 metais, deja, sunku. Bendram vaizdui atskleisti trūksta duomenų, reikalingi tolesni kruopštūs šaltinių tyrimai Lietuvos ir užsienio archyvuose. Siekiant apibendrinti nuostolių duomenis, kaip orientaciniu tenka remtis ne kartą minėtu lietuvių antinacinio pogrindžio 1944 m. kovo mėn. šaltiniu ir jame užfiksuotu žuvusiųjų skaičiumi – 451. Kitais duomenimis, nuostoliai buvo dar mažesni – iki 1944 m. liepos mėn. žuvo apie 400 vyrų. Šių skaičių nepažeigtų ir oficialių šaltinių pateikti skaičiai: iki 1943 m. spalio 1 d. lietuvių policijos (jai priskirti ir savisaugos batalionai) nuostoliai buvo 262 žmonės, iš jų kovoje su kriminaliniais elementais ir banditais žuvo 137, mirė 41, 194 policijos batalionų kariai žuvo ne savo tėvynėje¹⁶⁰.

Atsižvelgiant į straipsnyje aptartas lietuvių savisaugos batalionų veiklos aplinkybes, iki Antrojo pasaulinio karo pabaigos žuvusiųjų batalionuose nuostoliai galėjo būti daugiau kaip 600 žmonių. Šio straipsnio priede pateikiami duomenys apie savisaugos batalionų 498 karių žūtį.

Istoriografijoje, deja, nepavyko aptikti lyginamųjų duomenų apie latvių ir estų analogiškų batalionų patirtus

¹⁶⁰ P. Stankas, Lietuvos policija 1941–1944 metais, p. 180.

žmonių nuostolius. Rusų autorių duomenimis, per karą buvo suformuoti 45 latvių policijos (apsaugos) batalionai, kuriuose vidutiniškai buvo po 300–700 vyrų, ir 26 estų batalionai, kuriuose vidutiniškai tarnavo po 500 vyrų¹⁶¹ (neskaičiuojant abiejų tautų suformuotų SS kariuomenės nacionalinių junginių: SS latvių 15-osios ir 19-osios divizijų, SS estų 20-osios divizijos).

Nors kiekvieno žmogaus (kario) mirtis yra didelė, sunkiai su kuo nors palyginama netektis, lietuvių savisaugos batalionų karių nuostolius 1941–1945 m. apskritai galima vertinti kaip nežymius, menkus, simbolinius. Netenka kalbėti apie masines aukas, ypač atsižvelgiant į tai, kad žūtubūtinėje kovoje Rytų fronte abiejose pusėse žuvo milijonai žmonių. Be jokios abejonės, lietuvių batalionų nuostoliai buvo žymiai mažesni už latvių ir estų batalionų patirtus nuostolius.

Per Antrąjį pasaulinį karą vokiečių ir suomių armijoje žuvo 14600 estų, vokiečių armijoje – apie 50 tūkst. latvių.

Svarbiausias veiksnys, lėmęs menkus lietuvių karių nuostolius, buvo tai, kad savisaugos (apsaugos) batalionai ir jų veikla neturėjo tolesnės „logiškos“ organizacinės ir idėjinės sąsajos, aukštesnės „pakopos“. Tokia pakopa turėjo būti SS lietuvių kariuomenės formuotės, fronto, elitiniai daliniai. Tačiau dėl visuotinio lietuvių tautos pasipriešinimo okupantų vokiečių bandymai 1943 m. pradžioje organizuoti SS lietuvių legioną gėdingai sužlugo. Lietuvių savisaugos (apsaugos) batalionams iki pat karo pabaigos buvo lemta išlikti „aukščiausia“ karinio bendradarbiavimo su okupantais forma, kuri karine prasme buvo tik pagalbinė, mažai reikšminga, šalutinė (antraeilė). Apie tai išspūdingai byloja batalionų patirti nuostoliai.

Dalyvavimas kare nacistinės Vokietijos pusėje lietuvių savisaugos batalionams lėmė ne tik didelius žmonių (karių) nuostolius, bet ir su niekuo nepalyginamą patirtą moralinę žalą – buvo suteršta lietuvių kario, kartu ir lietuvių tautos, garbė, pažemintas orumas.

---

¹⁶¹ В.Н. Шунков, Солдаты разрушения: Организация, подготовка, вооружение, униформа ваффен СС, Минск, 2003, с. 100, 112.

Išvados

1. Lietuva kaip valstybė Vokietijos ir SSRS kare neda-lyvavo. 1940 m. ji buvo okupuota ir aneksuota, Lietuvos kariuomenė įtraukta į Raudonosios armijos sudėtį. Prasidėjus Vokietijos ir SSRS karui, masiškai nuo Raudonosios armijos „atsipalaidavę“ lietuviai kariai bandė telktis į sovietų likvi-duotos Lietuvos kariuomenės dalinius.

2. Okupantai vokiečiai netoleravo bent dalinio Lie-tuvos suverenumo atkūrimo siekių, neleido atsikurti ir Lie-tuvos kariuomenei. „Žaibo kare“ su SSRS okupuotų Rytų Europos kraštų karinė pagalba jiems atrodė nereikalinga. Politine prasme okupantai nenorėjo suvaržyti savo veiks-mų sprendžiant lietuvių ir kitų Rytų Europos tautų pokari-nio sutvarkymo ir valstybingumo klausimus. Lietuvos ka-riuomenės likučiai buvo pavadinti „lietuvių savisaugos da-liniais“, jiems skirtas pagalbinis vaidmuo vokiečių kariuo-menės užnugaryje.

3. Nacių Vokietijos okupacijos metais Lietuvoje buvo suformuoti 26 savisaugos (vok. *Schutzmannschaft*, nuo 1944 m. balandžio – policijos) batalionai, juose iš viso tarnavo 12–13 tūkst. vyrų. 1943 m. lietuvių tautai boikotavus idėją steig-ti SS lietuvių legioną, savisaugos (apsaugos) batalionai iki pat karo pabaigos buvo gausiausia, pastoviausia lietuviška karinė-policinė formuotė, dalyvavusi ginkluotoje kovoje su sovietų partizanais ir Raudonąja armija.

4. Vokietijos ir SSRS karo frontui greitai nutolus į Ry-tus, Lietuvai tapus palyginti ramiu okupantų vokiečių už-nugariu, dauguma batalionų buvo išsiųsti į Rytus, į vokie-čių Šiaurės, Centro ir Pietų frontų užnugarį.

5. Lietuvių nacionalinis antinacinis pagrindis propa-gandinėmis priemonėmis siekė, kad okupantai vokiečiai ne-įtrauktų okupuotos Lietuvos žmonių į lietuvių tautos politi-nių interesų požiūriu beprasmį karą Vokietijos pusėje, ypač – kad formuojami batalionai nebūtų siunčiami į Rytus, kėlė jų nuostolių problemą leistoje pagrindinėje spaudoje. 1944 m. kovo mėn. buvo paskelbta apie maždaug 450 batalionų

karių žūtį. Šis batalionų bendrus nuostolius apibūdinantis skaičius vertintinas kaip apytikslis.

6. Lietuvių savisaugos batalionuose žuvusiųjų nuostoliai dėl daugelio aplinkybių buvo palyginti nedideli. Lietuvių batalionai buvo ne fronto, kovinės paskirties kariniai daliniai, o užnugario formuotės, vykdžiusios daugiausia užnugario valymo, sargybų, komunikacijų, karinių ir ūkinių objektų apsaugos funkcijas.

7. Didžiausius nuostolius lietuvių batalionai patyrė vokiečių okupuotoje SSRS teritorijoje kovodami su sovietiniais partizanais, kurių veikla sustiprėjo nuo 1942 m. Palyginti didžiausi nuostoliai kovojant su partizanais patirti Baltarusijoje, Rusijos Pskovo ir Novgorodo srityse, Ukrainoje. 1942 m. pavasarį sovietinių partizanų pasaloje Kopylio apylinkėse (Baltarusijoje) žuvo 3-iojo bataliono 17 karių, 1943 m. pavasarį – 2-ojo bataliono 12 karių ir kt. Vokiečių Šiaurės fronto užnugaryje, Pskovo ir Novgorodo srityse, kovodami su partizanais, nemažus nuostolius patyrė 13-asis ir 5-asis lietuvių savisaugos batalionai. Iš visų lietuvių batalionų palyginti didžiausius nuostolius 1942–1945 m. kovodamas su partizanais ir puolančiais Raudonosios armijos daliniais patyrė 13-asis batalionas. 5-asis batalionas didesnius nuostolius patyrė 1942 m. žiemą mūšiuose prie Cholmo (Novgorodo sr.). Iš Ukrainoje ir Pietų Rusijoje veikusių lietuvių batalionų palyginti nemažus nuostolius patyrė 7-asis batalionas, 1943 m. pradžioje vos nepatekęs į apsuptį prie Stalingrado.

8. Batalionų nuostoliai Lietuvoje 1943–1944 m. kovojant su sovietų ir lenkų partizanais buvo nežymūs.

9. Iš viso lietuvių savisaugos batalionų karių nuostoliai 1941–1945 m. pradžioje galėjo būti daugiau kaip 600 žmonių. Šie nuostoliai liudija, kad batalionai ir apskritai visa lietuvių tauta mažai dalyvavo kare, ginkluotoje kovoje nacistinės Vokietijos pusėje, karinis bendradarbiavimas su okupantais buvo visiškai menkas, simbolinis. Gerokai didesni ir skaudesni, sunkiai apibūdinami buvo lietuvių savisaugos batalionų, dalyvavusių holokausto (žydų žudynių) ir kitose represinėse, nusikalstamosiose okupantų akcijose, veiklos padariniai.

Résumé

Les pertes des soldats des bataillons de défense lituaniens pendant la guerre l'Allemagne – l' U.R.S.S. (1941 – 1945)

Dr. Rimantas Zizas, l'institut de l'histoire de la Lituanie

La Lituanie n'a pas participé comme l'Etat à la guerre entre l'Allemagne et l' U.R.S.S., en 1940 elle a été occupée et annexée par les soviets, l'armée de la Lituanie a été insérée dans l'Armée Rouge. Au début de la guerre entre l'Allemagne et l'U.R.S.S., le gouvernement provisoire de la Lituanie, les soldats lituaniens qui se sont retirés de l'Armée Rouge et qui se sont rendus en masse aux allemands, ils ont essayé de rétablir l'armée liquidée de la Lituanie.

Les occupants allemands n'ont pas toléré l'aspiration au rétablissement de la souveraineté, même partielle, de la Lituanie et ils n'ont pas permis de rétablir l'armée lituanienne. L'aide des pays de l'Europe de l'Est, occupés pendant la guerre avec l'U.R.S.S., ne les a pas intéressés. Au point de vue politique, les occupants ont voulu laisser leurs mains libres dans les questions de l'avenir, su statut après la guerre et de la souveraineté du peuple lituanien et d'autres peuples de l'Europe de l'Est. Les restes de l'armée de la Lituanie ont été nommés «les unités lituaniennes de défense», leur fonction était aider la police.

Pendant l'occupation Allemagne, 26 unités de défense (all. Schutzmannschaft, et depuis 1944 – de police) ont été formées, 12-13 mille d'hommes y servait. La résistance antiallemande augmente, en 1943 les lituaniens ont boycotté la tentative d'organiser la légion lituanienne SS (les formations de l'armée SS) et les unités lituaniennes de défense ont resté les formations militaires de police uniques qui participaient dans la lutte armée contre les partisans soviétiques et l'Armée Rouge.

Quand le front de la guerre d'Allemagne et d'U.R.S.S.

s'est éloigné vers l'Est, et la Lituanie est devenue l'arrière – front tranquille des occupants allemands.

La clandestinité nationale antinazie a lutté aux moyens propagandistes que les occupants allemands n'arriveraient pas à faire participer la nation lituanienne dans la guerre d'Allemagne, qui était inutile pour les intérêts politiques de la Lituanie, surtout que les formations de défense lituaniennes ne seraient pas envoyées dans l'Est, analysait le problème des pertes dans la presse propagandiste. En mars 1944, la mort de 450 unités de soldats a été annoncée. Ce chiffre était approximatif.

Les pertes des soldats des unités n'étaient pas si grandes, et on peut dire qu'ils sont symboliques. Les unités lituaniennes n'étaient pas les formations de front, mais les formations d'arrière – front dont les fonctions étaient le refoulement de l'arrière, la défense des objets de garde, de communication, militaires et économiques.

Les unités lituaniennes ont subi les plus grandes pertes dans le territoire de l'U.R.S.S., occupé par les allemands pendant les luttes contre les partisans soviétiques, qui sont devenus plus actifs depuis 1942. Les unités ont subi de grandes pertes dans la Biélorussie, dans les régions de Pskov et de Novgorod en Russie, dans l'Ukraine. Il y avait quelques morts en masse pendant les embuscades des partisans. Au début du mois de mai 1942, dix sept soldats de l'unité 3 ont été tués pendant l'embuscade des partisans dans les environnements de Kopylis (la Biélorussie). A l'arrière – front du front du nord allemand, dans les environnements de Pskov et de Novgorod, les unités de défense 13 et 5 ont subi de grandes pertes dans les luttes avec les partisans. Dans les luttes avec les partisans et les formations de l'Armée Rouge en 1942-1945, l'unité 13 a subi de terribles pertes. L'unité 5 a subi des pertes dans les batailles près de Cholm (la région de Novgorod) en hiver 1942. L'unité 7 a subi les pertes en Ukraine et en Russie du Sud.

Les pertes, subies en 1943-1944 dans les luttes avec les

partisans soviets et polonais, des unités en Lituanie n'étaient pas importantes.

Pendant la période de 1941 à 1945, le nombre des soldats lituaniens morts peut être plus que 600. Les chiffres témoignent que les unités de défense et la nation lituanienne n'ont pas pris de part actif dans la lutte armée du côté d'Allemagne, la collaboration militaire avec les occupants était insignifiante. Les résultats de l'activité de la participation des unités de défense dans les opérations criminelles des occupants comme celle du Holocauste (l'extermination des Juifs) et d'autres répressions étaient plus compliqués, plus pénibles et difficiles à expliquer.

L'annexe publiée près de l'article contient la liste des soldats morts des unités lituaniens de défense en 1941-1945, il y a 502 noms, les dates, les lieux, les circonstances de la mort, il y a les renvois dans les sources.

Priedas: lietuvių savisaugos (apsaugos) batalionų 1941–1945 m. žuvusių karių sąrašas

Kaip straipsnio priedas skelbiamas autoriaus sudarytas 1941–1945 m. lietuvių savisaugos (apsaugos) batalionų žuvusių (mirusių) karių sąrašas. Jame įrašytos 498 pavardės. Jos išdėstytos abėcėlės tvarka, pateikiami kiti žinomi trumpi duomenys: bataliono numeris, žuvusiojo karinis laipsnis, žūties (mirties) data, aplinkybės, nurodomi šaltiniai, iš kurių paimti duomenys. Deja, apie žuvusiuosius (mirusiuosius) pateikiami duomenys labai nevienodi informatyvumo požiūriu, apie kai kuriuos žuvusius karius nerasta konkretesnių faktų. Labai nedaug pateikiama duomenų apie batalionų karių gimimo vietas ir datas, šių duomenų specialiai neieškota, jų pateikiama tiek, kiek jų rasta šaltiniuose apie karių žūtį (mirtį).

Sąrašas sudarytas remiantis vokiečių okupacijos metais oficialiojoje spaudoje, daugiausia savaitraštyje „Karys“, taip pat svarbiausiuose laikraščiuose „Ateitis“, „Į laisvę“, „Naujoji Lietuva“, „Naujosios Biržų žinios“, „Panevėžio apygardos balsas“, „Tėviškė“, „Žemaičių žemė“ skelbta informacija, įvairių archyvinių šaltinių (LCVA, LYA) duomenimis. Autorius laikėsi nuostatos, kad iš spaudos paimti duomenys yra patikimi (kartais net patikimesni už prieštarungus archyvinių šaltinių duomenis). Tačiau kai kuriais aspektais spaudos duomenys, deja, nėra informatyvūs. Saugant karines paslaptis nebuvo nurodomi batalionų numeriai, tikslios karių žūties aplinkybės, vietovės ir kt. Tokios rūšies kai kurie duomenys tikslinti archyviniuose šaltiniuose, skelbtuose dokumentuose ir kitų autorių darbuose. Iš archyvinių šaltinių kaip svarbiausia paminėtina LCVA byla, kurioje saugomos kortelės su duomenimis apie Vokietijos pusėje žuvusius lietuvius karius, policininkus, karo talkininkus¹⁶². Deja, jos duomenys labai neišsamūs, padriki, neatspindi batalionų karių nuostolių mastų, tikrojo vaizdo.

¹⁶² LCVA, f. R-1018, ap. 1, b. 147. – 177 l.

Nepavykus išsiaiškinti konkrečių žūties aplinkybių, jos nenurodomos, palikta spaudoje pateikta ar oficialaus dokumento formuluotė, pvz., „žuvo Rytuose“, „kovoje su bolševikais“ ir kt. Pažymėtina, kad šios sampratos labai plačios: „Rytai“ galėjo būti ir Vakarų Baltarusija, ir vietovės prie Azovo jūros, žūtį „kovoje su bolševikais“ galėjo reikšti žūtis ne tik kovoje su sovietiniais partizanais, bet ir su lenkų, ukrainiečių partizanais (ne komunistais). Tokių priešų įvardijimą lėmė okupantų vokiečių interesai.

Išaiškintas karių žūties vietas stengtasi pateikti pagal dabartinę šalių administracinę teritorinę paskirstymą. Nustatant jas yra daug painiavos, galimi įvairūs netikslumai, iškreipti kaimų pavadinimai. Pavyzdžiui, iki karo dabartinės Pskovo srities šiaurinė dalis ir Novgorodo sritis priklausė Leningrado sričiai, Pskovo srities pietinė dalis – Kalinino sričiai. Be abejo, sąrašė gali pasitaikyti įvairių kitų netikslumų. Kai kurie nevisiškai aiškūs (tikslūs) atvejai pažymėti klausukais. Pažymėtina, kad į sąrašą galėjo patekti ir ne savisaugos batalionų žuvusių karių. Už visas galimas klaidas ir netikslumus autorius atsiprašo. Nereikia pamiršti, kad konkrečių duomenų apie savisaugos batalionų karių žūtį ir mirtį, išskyrus galbūt tik vokiečių okupacijos laikotarpį, niekas nerinko ir neskelbė.

Sudarant žuvusių (mirusių) karių išplėstinį sąrašą stengtasi nustatyti, kokiame batalione jie tarnavo. Tai svarbu atskirų batalionų veiklai ir istorijai pažinti. Iš apie 500 žuvusių (mirusių) karių daugiau kaip 70 proc. atvejų nustatyta jų priklausomybė vienam ar kitam batalionui. Nustatyta, kad tarp žuvusiųjų (mirusiųjų) 13-ojo bataliono karių – daugiau kaip 90, 2-ojo – apie 40, 5-ojo – 35, 12-ojo – 25, 3-iojo – daugiau kaip 20, 252-ojo – apie 20, 15-ojo ir 255-ojo batalionų – po 15 karių ir t.t.

Skelbiamas žuvusių karių sąrašas, be abejo, neišsamus, tačiau kiek (koku laipsniu), tiksliau pasakyti sunku. Ypač trūksta duomenų iš 1944–1945 m. laikotarpio. Autoriaus įsitikinimu, sąrašė trūksta apie 100 žuvusių savisaugos batalionų karių pavardžių.

Iš archyvinių šaltinių matyti, kad būta atvejų, kai batalionų žuvę kovotojai buvo palaidoti kaip nežinomi kariai¹⁶³.

Pabandyti sudaryti publikuojamą sąrašą autorių paskatino 1995 m. pasirodžiusi knyga „16-osios lietuviškosios divizijos žuvusiųjų karių atmintis“ (Vilnius: „Vilius“, 336 p.). Šioje knygoje pateiktos Raudonosios armijos 16-osios šaulių divizijos 9 350 žuvusių karių pavardės ir kiti duomenys (toli gražu ne visi jie buvo Lietuvos gyventojai). Knygos sudarytojų nuomone, Raudonojoje armijoje žuvo 40 tūkst. Lietuvos vyrų.

Nors ir nevisiškai tikslūs, šie duomenys dėl savo masių yra tragiški. Natūraliai kyla klausimas: kiek Lietuvos gyventojų žuvo kovodami kito okupanto – nacistinės Vokietijos – pusėje? Į tokį klausimą leistų atsakyti duomenys apie lietuvių savisaugos batalionų karių nuostolius, nes, kaip minėta, lietuvių tautai boikotavus sumanymą sudaryti SS lietuvių legioną, šiems batalionas buvo lemta tapti svarbiausia lietuvių karine formuote, su ginklu kovojusia okupantų vokiečių karinėse ir policijos pajėgose.

Paskelbti turimą žuvusių (mirusių) savisaugos batalionų karių sąrašą autorių paskatino ir plk. dr. St. Knezio paskelbtas po karo suimtų 13-ojo bataliono represuotų karių sąrašas¹⁶⁴. Tai buvusių savisaugos batalionų karių, mirusių (žuvusių) po karo, sąrašų pradžia, tokius sąrašus reikia tęsti. Daugelis batalionų karių sovietinės valdžios buvo nuteisti sušaudyti, dalis – iligus metus kalėti.

Batalionų žuvusių (mirusių) karių Vokietijos ir SSRS karo metais sąrašo paskelbimas neturėtų būti suprantamas kaip mėginimas kaip nors pagerbti, išaukštinti, įamžinti savisaugos batalionus ir jų karius ar sakralizuoti jų žūtį. Autorius gerai suvokia batalionų veiklos ir istorijos kontroversiškumą, tai, kad ne visi jų žuvę kariai su partizanais ar Raudonąja armija kovojo vien tik garbingai ir garbingai šioje kovoje žuvo, kad tarp žuvusiųjų yra ir nusikaltėlių, susikompro-

¹⁶³ Ten pat, l. 36–40, 48–49, 80–81 ir kt.

¹⁶⁴ Žr.: Genocidas ir rezistencija, Nr.1(7), 2000, p. 159–163.

mitavusių, suteršusių lietuvių kario garbę asmenų. Apskritai lietuvių karių žūtis Pskovo, Novgorodo ar Voronežo žemėje su svetimais vėliava už tautų priešais – nacistinės Vokietijos – interesus vargu ar galėjo būti herojiška ir prasminga. Tačiau turime žinoti ir blaiviai vertinti ne tik iškilus savo tautos istorijos įvykius ir faktus, bet ir aukas, sudėtas dėl svetimųjų interesų, Lietuvos žmonių likimus Antrojo pasaulinio karo metais. Šis sąrašas skelbiamas siekiant išsamiau, konkrečiau atskleisti sudėtingą, prieštarinę, skaudžią, bet autentišką istorijos tikrovę.

Sutrumpinimų sąrašas

ap. – apyrašas

aps. – apskritis

b. – byla

bn. – batalionas

f. – fondas

jaun. – jaunesnysis

k. – kaimas

kp. – kuopa

LCVA – Lietuvos centrinis valstybės archyvas

LYA – Lietuvos ypatingasis archyvas

l. – lapas

pr. – pradžioje

sr. – sritis

vls. – valsčius

Pavardė, vardas, batalionas, karinis laipsnis	Gimimo data, vieta	Žūties (mirties) data, aplinkybės, vieta	Šaltiniai
1	2	3	4
Adomavičius Vytautas, eilinis	Mažeikių aps., Tirkšliuose	1944 03 03 kovoje su partizanais	Karys, 1944 03 25
Akromas Česlovas, 253 bn., 5 kp., eilinis		1943 11 01 mirė peršautas vokiečio civilinės administracijos pareigūno Švenčionių aps., Tverečiuje	LVCA, f. R-666, ap. 1, b. 6, l. 118; b. 8, l.106; Karys, 1943 11 27
Albrechtas Vytautas, grandinis		1942 Rytuose	Į laisvę, 1942 08 11
Alilionis Vytautas, 256 bn., eilinis	1922 01 06 Panevėžyje	1943 09 04 fronte Rusijoje (Novgorodo sr.)	Karys, 1943 09 25; 10 02; LCVA, f. R-1018, ap.1, b. 147, l. 142
Ališauskas Adomas, 13 bn., eilinis		1944 sužeistas kautynėse su Raudonąja armija Latvijoje, mirė karo ligoninėje	LYA, f. 3377, ap. 55, b. 155, l. 52
Ališauskas /Jonas?/, 7 bn?, eilinis		1942 mirė nuo šiltinės	Į laisvę, 1942 11 07
Aliukonis Adomas, 3 bn., 1 kp., eilinis		1942 05 09 sovietinių partizanų pasaloje Baltarusijoje (Minsko sr., Kopylio apylinkėse)	Tėviškė, 1942 06 12

1	2	3	4
Antanynas Albinas, 3 bn., 2 kp., eilinis	1918 09 17 Marijampolės aps., Sasnavoje	1942 06 16 susirėmime su sovietiniais partizanais Baltarusijoje (Minsko sr., Kopylio apylinkėse)	LCVA, f. R- 1018, ap. 1, b. 147, l. 175
Anukštis Kazys, 11 bn., eilinis	1920 10 29	1943 02 16 kovoje su sovietiniais partizanais Ukrainoje (Korostenio apylinkėse)	LYA, f. 3377, ap. 55, b. 53, l. 315
Apulskis Pranas, grandinis	1918 02 22 Mažeikių aps., Ylakių vls., Stripinių k.	1944 06 09 Rytuose	Karys, 1944 07 01
Arlinskas Pranas, 253 bn., 5 kp., eilinis		1944 01 01 nušautas Rytų Lietuvoje išėjęs iš atsparos punkto į kaimą	LCVA, f. R- 660, ap. 2, b. 249, l. 2; f. R- 666, ap.1, b. 4, l. 31; b. 8, l. 92
Arštikis Pranas, 13 bn., jaun. puskarininkis		1944 kovoje su Raudonąja armija Latvijoje	
Asipauskas Albinas, 253 bn., 1 kp., jaun. kareivis		1943 09 15 sužeistas kautynėse su partizanais Eišiškių aps., kitą dieną mirė Butrimonyse	Naujoji Lietuva, 1943 09 19; LCVA, f. R-666, ap.1, b. 6, l.25; b.8, l.117; f. R-660, ap.2, b. 249, l. 2

1	2	3	4
Augustinavičius Jonas		1942 Rytuose	Į laisvę, 1942 05 22
Baciuška Vladas, 5 bn., jaun. puskarininkis		1942 02 26 kautynėse Rusijoje (Novgorodo sr., Cholmo apylinkėse)	Karys, 1942 03 14; 05 01; LYA, f.16895, ap.1, b. 54, l. 186
Bagdonavičius Domas, eilinis		1944 04 21 nukautas pasaloje Rytuose	Karys, 1944 06 24
Bakanauskas Antanas, 15 bn., eilinis		1941 09 02 naktį patrulio nušautas per klaidą Baltarusijoje	Karys, 1942 05 30
Bakanauskas Zigmas, 2 bn., eilinis		1944 05 sovietinių partizanų žiauriai nužudytas Švenčionių aps., Adutiškio apylinkėse	Karys, 1944 06 17; Karys, 1995, Nr. 2, p. 27
Bakas Liudas, 4 bn.?, eilinis		1944 03 03 kautynėse Rytuose	Karys, 1944 04 15
Balčiūnas Karolis, puskarininkis		1944 02 04 kautynėse su bolševikais	Karys, 1944 04 01
Bartkus Bronius, 6 bn., eilinis	1918 07 22 Raseiniuose	1944 01 08 nukautas partizanų Lietuvoje	Karys, 1944 01 15; LCVA, f. R-660, ap. 2, b. 249, l. 2

1	2	3	4
Bašinskas Jonas, 5 bn., 1 kp., eilinis		1944 12 vokiečių karo lauko teismo nuosprendžiu sušaudytas Latvijoje (Paviluostoje)	LYA, f. 3377, ap. 55, b. 124, l. 96; A. Bubnys, Genocidas ir rezistencija, 2001, Nr. 1(9), p. 49
Batakys Kazys, 3 bn., 1 kp., eilinis		1942 05 09 sovietinių partizanų pasaloje Baltarusijoje (Minsko sr., Kopylio apylinkėse)	Tėviškė, 1942 06 12
Bendoraitis Jonas, eilinis		1941 08 14 nušautas Vilniuje neatsargiai elgiantis su ginklu	
Bernotas Povilas, eilinis		1942 06 09 sovietinių partizanų pasaloje Baltarusijoje (prie Nalibokų)	LCVA, f. R- 1018, ap. 1, b. 147, l. 65
Berušaitis Juozas, puskarininkis		1944 03 03 veržiantis iš apsupties Rytuose	Karys, 1944 04 08; 04 22
Beržanskis Dionizas, eilinis	1918	1943 05 10 Baltarusijoje	LCVA
Bielinis Kazys		1944	Karys, 1944 01 29

1	2	3	4
Byla, puskarininkis		1944 02 nušautas geležinkelio sargyboje Naujojoje Vilnioje	LYA, f. 337, ap. 58, b. 266, l. 50
Bingelis Vladas, 13 bn., eilinis	1918 10 19	1942 06 03 kautynėse su sovietiniais partizanis Rusijoje (Pskovo sr., Dedovičių apylinkėse)	LCVA, f. R- 1018, ap. 1, b. 147, l. 176
Blonskis Liudas, 3 bn., 1 kp., eilinis		1942 05 09 sovietinių partizanų pasaloje Baltarusijoje (Minsko sr., Kopylio apylinkėse)	Tėviškė, 1942 06 12
Brazauskas Antanas, 2 bn., eilinis		1944 04 21 sovietinių partizanų pasaloje Rytuose (Baltarusijoje)	Karys, 1944 07 01
Brazdauskas Eduardas, grandinis		1944 03 10 Rytuose žvalgyboje sunkiai sužeistas, mirė nuo žaidų	Karys, 1944 04 22
Brazys Eduardas, 5 bn., leitenantas	1916 11 29 Šiaulių aps., Pašvitinio vls., Moniūnų k.	1944 nušautas sovietinių partizanų Latvijoje (Paviluostos apylinkėse)	A. Bubnys, Genocidas ir rezistencija, 2001, Nr. 1(9), p. 48

1	2	3	4
Brusokas Jurgis, bn.? (FP 03603), majoras	1899 04 28 Marijampolės aps., Makrickų k.	1942 02 14 Rusijoje (Smolensko sr., Viazmos apylinkėse)	Karys, 1942 04 04; 05 01; LCVA, f. R-1018, ap.1, b. 97, l. 13-14
Bruzga Antanas, 15 bn.	1918 03 09	1943 11 02 mirė karo ligoninėje Minske	LCVA, f. R-1018, ap. 1, b. 147, l. 56
Budreika Bronius, 13 bn.[?], puskarininkis		1943 08 Rusijoje	Karys, 1943 09 18
Buivydas Stasys, 3 bn., 1 kp., eilinis		1942 05 09 sovietinių partizanų pasaloje Baltarusijoje (Minsko sr., Kopylio apylinkėse)	Karys, 1942 07 11; Tėviškė, 1942 06 12
Bunevičius Jonas, grandinis		1944 03 21 mirė sunkiai sužeistas kautynėse su partizanais Rytuose	Karys, 1944 04 22
Buožys, 13 bn.		1942 kautynėse Rusijoje (Novgorodo sr., Cholmo apylinkėse)	A. Martinionis, Rytų fronte...,p. 36
Burbulas Jonas, 15 bn., eilinis		1941 08 01 Baltarusijoje mirė nuo saulės smūgio, gauto konvojuojant sovietinius karo belaisvius	Karys, 1942 05 30

1	2	3	4
Butyrius		1942 Rytuose	Tėviškė, 1942 03 13
Butkus Albertas, eilinis	Mažeikių aps., Akmenės vls., Klykolių k.	1942 05 10 Rytuose netyčia susišprogdino	Karys, 1942 05 30
Butkus Antanas, eilinis		1944 04 02 Rytuose	Karys, 1944 07 01
Butkus Bronius, 3 bn., 1 kp., eilinis	1918 12 29 Telšių aps., Rietavo vls., Vatušių k.	1942 05 09 sovietinių partizanų pasaloje Baltarusijoje (Minsko sr., Kopylio apylinkėse)	Karys, 1942 09 05; Tėviškė, 1942 06 12
Butkus Petras, 12 bn., grandinis		1943 kovoje su partizanais Baltarusijoje	Karys, 1943 08 07
Chmieliauskas Jonas, 259 bn., 1 kp., jaun. Puskarininkis		1944 06 20 kovoje su sovietiniais partizanais	LCVA, f. R- 1018, ap. 1, b. 106, l. 35, 50, 67
Čepkauskas Povilas, 13 bn., 3 kp., grandinis	1917 12 30 Kaune	1942 04 29 kautynėse su sovietiniais partizanais Rusijoje (Pskovo sr., Dedovičių apylinkėse prie Bugoro)	Savaitė, 1942 10 31, p. 389; LCVA, f. R-1018, ap. 1, b. 97, l. 13-14; b. 147, l. 124

1	2	3	4
Čerskus Jurgis, 2 bn., eilinis		1942 06 12 nušautas per neatsargumą Lenkijoje, Liubline	Į laisvę, 1942 06 25; LCVA, f. R- 1018, ap. 1, b. 97, l.15-16
Čičirka Antanas, puskarininkis		1942 06 09 sovietinių partizanų pasaloje Baltarusijoje (prie Nalibokų)	LCVA, f. R- 1018, ap.1, b. 147, l. 161
Čigas Vincas, eilinis		1944 01 17 kovoje su partizanais	Karys, 1944 02 26
Čipkus Antanas, techninės pagalbos kp. (prie 9 bn.), eilinis		1944 02 14 kovoje su bolševikais	Karys, 1944 03 25
Čivas Antanas		1944 03 25 mirė po sunkios operacijos Vilniuje grįžęs sužeistas iš Rusijos (nuo Ilmenio ežero)	Naujoji Lietuva, 1944 03 29
Dagilis Kostas, 5 bn., eilinis		1943 12 10 Lietuvoje gindamas savo giminių turtą nuo užpuolimo sovietinio karo belaisvio	Ateitis, 1943 12 14
Dagys Vilius, 5 bn., puskarininkis	1915 05 20	1942 06 11 kautynėse su sovietiniais partizanais Rusijoje (Pskovo sr., Dedovičių apylinkėse)	LYA, f. 3377, ap. 55, b. 124, l. 98; LCVA, f. R- 1018, ap.1, b.97, l. 13-14; b. 147, l. 164

1	2	3	4
Dambrauskas Balys, 15 bn., 3 kp., eilinis	1918 10 01 Raudondvaryje	1942 07 17 kautynėse su sovietiniais partizanais Baltarusijoje (Slonimo apylinkėse)	LCVA, f. R- 1018, ap. 1, b.97, l. 13-14; b. 147, l. 123
Dambrauskas Jonas, 2 bn., eilinis		1944 04 09 Rytuose	Karys, 1944 05 06; A. Martinionis, Rytų fronte..., p. 59
Daubaris Vincas, 253 bn., 5 kp., eilinis		1944 01 pradžioje nužudytas Baltarusijoje (Varanavo apylinkėse), išėjęs kaimą iš atsparos punkto Dubnikuose	LVCA, f. R- 666, ap.1, b. 4, l.31; b. 8, l. 91- 92; f. R- 660, ap. 2, b. 249, l. 2
Daučiūnas Bronius, 253 bn., 3 kp., jaun. puskarininkis	1917 10 10 Panevėžio aps., Ramygalos vls., Gudelių k.	1944 02 05 susirėmime su lenkų partizanais Baltarusijoje (Ašmenos aps., prie Novosiolkų)	Karys, 1944 02 19; LCVA, f. R- 666, ap. 1, b. 5, l. 9
Daugirdas Vincas, 5 bn., grandinis		1942 02 11 kautynėse Rusijoje (Novgorodo sr., Cholmo apylinkėse)	Karys, 1942 03 14; 05 01, LYA, f. 16895, ap. 1, b. 54, l. 186

1	2	3	4
Daunaravičius Juozas, eilinis		1942 06 29 sovietinių partizanų pasaloje Baltarusijoje (prie Nalibokų)	LCVA, f. R- 1018, ap.1, b. 147, l. 47
Daunys Edvardas, 13 bn., eilinis	1913 12 12	1942 08 06 kautynėse su sovietiniais partizanais Rusijoje (Pskovo sr., Dedovičių apylinkėse, Trožki k.)	Į laisvę, 1942 09 19; LCVA, f. R-1018, ap. 1, b. 97, l. 13- 14; b. 147, l. 42
Dičiūnas Jonas, 4 bn., eilinis	Zarasų aps., Antalieptės vls., Snygarių (?) k.	1943 10 29 kovoje su partizanais Ukrainoje	Karys, 1943 12 04; LCVA, f. R- 660, ap. 2, b. 249, l. 1
Didrūškaitis, 12 bn.	Kauno aps., Vilkijoje	kovoje su sovietiniais partizanais Baltarusijoje	Z. Ignonis, Praeitis kalba, p. 211
Didžiulevičius Balys, eilinis		1944 kovoje su partizanais	Karys, 1944 04 29
Dmukauskas		Rytuose	P. Narutis, Tautos sukilimas 1941 m., p. 61, 121

1	2	3	4
Domanskas Juozas, 2 bn., eilinis		1944 02 21 kovoje su sovietiniais partizanais Baltarusijoje (Vydžių apylinkėse)	Karys, 1944 03 18; A. Martinionis, Rytų fronte..., p. 60
Dominas Bronius, 1 bn., 1 kp., eilinis	1922 05 14 Utenos aps., Anykščių vls., Piktagalio k.	1943 12 26 iš pasalų nušautas partizanų Rytų Lietuvoje	Karys, 1944 01 08; 01 15; LCVA, f. R-660, ap. 2, b. 249, l. 2; f. R-661, ap. 1, b. 10, l. 34
Dragūnas Julius, 13 bn., eilinis	1911 11 12	1942 04 07 kautynėse su sovietiniais partizanais Rusijoje (Pskovo sr., Dedovičių apylinkėse, Krasnyje Noviki k.)	Karys, 1942 04 25; LCVA, f. R- 1018, ap.1, b. 97, l. 13-14; b. 147, l. 173
Driskius Valentinas, 2 bn., jaun. kareivis		1942 03 23 per sovietinės aviacijos bombardavimą Vilniuje	Karys, 1942 04 04
Družiliauskas Eduardas, 252 bn., jaun. puskarininkis		1944 05 22 Lenkijoje eidamas sargybą persišovė petį, kitą dieną mirė	St. Balzeko lietuvių kultūros muziejaus archyvas (Čikaga), J. Rimašausko fondas

1	2	3	4
Dūda Stasys, 12 bn., eilinis		1943 kovoje su partizanais Baltarusijoje	Karys, 1943 08 07
Dudonis Jurgis, 255 bn.	1922 01 20	1943 09 27 sušaudytas sovietinių partizanų Baltarusijoje (Mogiliovo sr., Lagodovoje)	LCVA, f. R- 1018, ap.1, b. 147, l. 28
Dulieka Edvardas, eilinis		1943 Rytuose	Karys, 1943 12 11
Dzindaleta (Dzindzelaitis) Petras, 3 bn., eilinis	1918 02 01	1942 03 28 per sovietinės aviacijos bombardavimą Baltarusijoje (Minsko apylinkėse)	Karys, 1942 04 18; LCVA, f. R- 1018, ap. 1, b. 97, l. 13-14; b. 147, l. 26
Einoris Napoleonas, 13 bn., eilinis	1915 12 13 Biržų aps., Papilio vls., Žvagičių k.	1942 05 20 kautynėse su sovietiniais partizanais Rusijoje (Pskovo sr., Dedovičių apylinkėse)	Naujosios Biržų žinios, 1942 07 11; LCVA, f. R- 1018, ap.1, b. 147, l. 27
Eitutis Kazys, 5 bn., puskarininkis	1917 12 18 Šiaulių aps., Šaukėnų vls., Kalniškių k.	1943 pab.? kautynėse su sovietiniais partizanais Rusijoje	Karys, 1944 01 15

1	2	3	4
Ēringis Kazimieras, eilinis	Panevėžio aps., Smilgių vls.	1943 12 14 mirė Radviliškio karo ligoninėje po sunkaus sužeidimo Rytuose	Ateitis, 1944 01 03
Frankas Juozas, eilinis		1944 kovoje su bolševikais	Karys, 1944 04 22
Galkontas, 15 bn., puskarininkis		1943 02 23 sunkiai sužeistas kovoje su partizanais, mirė nukraujavęs	A. Martinionis, Rytų fronte..., p. 45
Garbsas (Garbšys) Jurgis, 258 bn., eilinis		1944 06 20 nužudytas lenkų partizanų Vilniaus aps., Glitiškėse	Naujoji Lietuva, 1944 06 25
Garelis Stasys, 5 bn., grandinis		1942 02 26 kautynėse Rusijoje (Novgorodo sr., Cholmo apylinkėse)	Karys, 1942 03 14; 05 01; LYA, f. 16895, ap. 1, b. 54, l. 186
Garsanovas Nesteris, 15 bn., eilinis		1943 ? kovoje su bolševikais (partizanais) Baltarusijoje	LCVA, f. R-660, ap. 2, b. 249, l. 2
Garšva Stasys, grandinis		1944? mirė nuo plaučių uždegimo Rytuose	Karys, 1944 02 12

1	2	3	4
Garunkštis Motiejus, 13 bn., viršila, (Lietuvos kariuomenės karo lakūnas)	1915 02 24, Utenos aps., Vyžuonų vls., Vilkabrukių k.	1942 05 20 kautynėse su sovietiniais partizanais Rusijoje (Pskovo sr., Dedovičių apylinkėse)	Karys, 1942 07 11; Savaitė, 1942 10 31, Nr. 20, p. 389; Ateitis, 1942 07 06; LCVA, f. R-1018, ap. 1, b. 147, l. 25
Gavrilovas Stasys, 253 bn., eilinis		1943 05 29 nušautas Lietuvoje bandant suimti kaip dezertyrą	LCVA, f. R- 666, ap. 1, b. 6, l. 127
Gečas Juozas, 1 bn., 3 kp., jaun. puskarininkis		1944 01 pr. mirė karo ligoninėje Vilniuje po sunkaus sužeidimo	Karys, 1944 01 15; LCVA, f. R-661, ap. 1, b. 10, l. 34
Gedvilas Ferdinandas, 253 bn., 1 kp. vadas, kapitonas	1907 08 16 Tauragės aps., Laukuvos vls., Paežerio k.	1943 09 12 lenkų partizanų pasaloje Eišiškių aps., Liubartų k. (prie atsparos punkto Rakliškių dvare)	Karys, 1943 09 18; Žemaičių žemė, 1943 09 25; LCVA, f. R-666, ap. 1, b. 6, l. 125
Gelumbauskas Antanas, eilinis		1943	Karys, 1943 03 13
Genaitis (Ginaitis) Jonas, 4 bn., puskarininkis	1915 02 17 Ukmergės aps., Balninkų vls., Plastakos k.	1943 12 02 kovoje su bolševikais Rytuose (Ukrainoje)	Karys, 1943 12 23; 1944 01 15; LCVA, f. R- 660, ap. 2, b. 249, l. 1

1	2	3	4
Germanavičius Petras, 12 bn., grandinis	1906 06 27	1943 09 26 kovoje su partizanais Baltarusijoje	Karys, 1943 10 16; 1944 02 19; LCVA, f. R- 1018, ap. 1, b. 147, l. 21
Gilys Romualdas, eilinis		1944 02 04 kovoje su bolševikais	Karys, 1944 04 08; Naujoji Lietuva, 1944 03 05
Greskus Vladas, 13 bn., eilinis		Kautynėse su Raudonąja armija (prie Liepojos)	
Grigaliūnas Bronius, 252 bn., viršila		1944 04 21 partizanų pasaloje Lenkijoje (Liublino sr.)	Karys, 1944 06 13; St. Balzeko lietuvių kultūros muziejaus archyvas (Čikaga), J. Rimašausko fondas
Grigas Juozas, 2 bn., eilinis		1944 04 21 sovietinių partizanų pasaloje Rytuose (Baltarusijoje)	Karys, 1944 07 01; A. Martinionis, Rytų fronte..., p. 60

1	2	3	4
Grigorovas Vasilijus, 13 bn.		1942 07 05 kovoje su sovietiniais partizanais Rusijoje (Pskovo sr., Dno apylinkėse)	LCVA, f. R- 1018, ap.1, b. 147, l. 15
Grimaila Alfonsas, 13 bn., 1 kp., grandinis	1918 12 24	1942 06 03 kautynėse su sovietiniais partizanais Rusijoje (Pskovo sr., Parli k.)	LCVA f. R- 1018, ap. 1, b. 147, l. 14
Grimas Antanas, eilinis	1903 09 17	1943 02 03 kautynėse su sovietiniais partizanais Baltarusijoje	LCVA, f. R- 1018, ap.1, b. 147, l. 13
Grumblys Vincas, puskarininkis		1944 kovoje su partizanais	Karys, 1944 06 10
Gubertas Vytautas, 2 bn., eilinis		1944 04 21 sovietinių partizanų pasaloje Rytuose (Baltarusijoje)	Karys, 1944 07 01
Gudaitis Stasys, 252 bn., eilinis	1921 07 13 Marijampolėje	1943 10 31 Lenkijoje (Liublino apylinkėse)	LCVA, f. R- 1018, ap.1, b. 147, l. 34
Guokas Aleksas, 12 bn., eilinis		1943 kovoje su partizanais Baltarusijoje	Karys, 1943 08 07

1	2	3	4
Gustaitis Juozas, 3 bn., eilinis	1918 11 07 Kaune	1942 06 24 kautynėse su sovietiniais partizanais Baltarusijoje (prie Cimkovičių)	LCVA, f. R- 1018, ap. 1, b. 97, l. 13-14; b. 147, l. 126
Gutauskas Andrius, 255 bn., grandinis	Marijampolės aps., Šunskų vls., Grybinės k.	1944 04 14 kautynėse su bolševikais Rytuose (Baltarusijoje)	Karys, 1944 05 06; A. Martinionis, Rytų fronte..., p 75
Ilinskis Alfonsas, eilinis		1942 06 09 sovietinių partizanų pasaloje Baltarusijoje (prie Nalibokų)	LCVA, f. R- 1018, ap. 1, b.147, l. 16
Išganaitis Jurgis, 4 bn., grandinis	1918 02 28	1943 03 07 Ukrainoje (Stalino m. apylinkėse)	LCVA, f. R- 1018, ap. 1, b.147, l. 17
Jackūnas Jonas, 4 bn., 4 kp., eilinis	1923 02 20	1943 05 11 Ukrainoje (Stalino m. apylinkėse)	LCVA, f. R- 1018, ap. 1, b. 147, l. 71
Jakštas Jonas, 257 bn., jaun. puskarininkis	1916 Kretingos aps., Platelių vls., Žarėnų k.	1944 01 23 susirėmime su sovietiniais partizanais Baltarusijoje (Svyrių apylinkėse)	Karys, 1944 02 12; LYA, f. 60, ap.1, b.1, l. 45

1	2	3	4
Jakubauskas Juozas, 3 bn., 1 kp., eilinis		1942 05 09 sovietinių partizanų pasaloje Baltarusijoje (Minsko sr., Kopylio apylinkėse)	Tėviškė, 1942 06 12
Janavičius Tadas, eilinis (Lietuvos kariuomenės savanoris kūrėjas)	1898 11 25 Šiaulių aps., Užventyje	1943 08 30 kovoje su partizanais	Karys, 1943 09 25
Janickas Povilas, 4 bn.?, jaun. puskarininkis		1944 03 03 kautynėse su bolševikais	Karys, 1944 04 15
Jankauskas Edmundas, 258 bn., grandinis		1944 06 20 nužudytas lenkų partizanų Vilniaus aps., Glitiškėse	Naujoji Lietuva, 1944 06 25
Jankūnas Balys, 3 bn., eilinis		1942 06 27 kautynėse su sovietiniais partizanais Baltarusijoje	LCVA, f. R- 1018, ap. 1, b. 97, l. 13-14
Jankus Kazys, 12 bn., eilinis		1943 09 26? kovoje su partizanais Baltarusijoje	Karys, 1943 10 16
Jankus Mykolas, 6 bn., eilinis	Baltarusijoje, Gervėčių vls.	1943 12 13 iš pasalų nužudytas Eišiškių aps., Jašiūnų vls., ūkininko lenko, pas kurį buvo užėjęs	Karys, 1943 12 18; Naujoji Lietuva, 1943 12 22

1	2	3	4
Janušas Petras, 12 bn., puskarininkis	1911 06 07	1942 06 28 nukautas sovietinių partizanų Baltarusijoje (Plisoje)	LCVA, f. R- 1018, ap. 1, b. 97, l.13-14; b. 147, l. 72
Janušauskas		nušautas vokiečių per kivirčą atostogų metu Radviliškio apylinkėse	LYA, f. 3377, ap.53, b. 285, l. 40-41
Januševičius Mykolas, 257 bn., viršila	1911 11 10 Rusijoje (Piatigorske)	1944 04 27? kovoje su sovietiniais partizanais Baltarusijoje (Svyrių apylinkėse)	Karys, 1944 06 10
Januška Antanas		1945 Latvijoje	
Jasikevičius Juozas, 13 bn., grandinis		1943 12 25 Rusijoje	Ateitis, 1944 01 14
Jaškus, 2 bn., puskarininkis		kovoje su sovietiniais partizanais	A. Martinionis, Rytų fronte..., p. 59
Jonika Vincas, 13 bn., grandinis	1917 05 17	1942 05 17 kovoje su sovietiniais partizanais Rusijoje (Pskovo sr.)	Į laisvę, 1942 06 04; Naujoji Lietuva, 1942 06 06; LCVA, f. R-1018, ap.1, b. 147, l. 69

1	2	3	4
Jonys Petras, 9 bn., eilinis		1944 01 06 kovoje su sovietiniais partizanais Švenčionių aps., Adutiškio apylinkėse	Karys, 1944 01 22; 02 05; LCVA, f. R-660, ap. 2, b. 249, l. 2
Jonušas Ferdinandas, puskarininkis		1943 pab.	Tėviškė, 1943 12 03
Jonušas Stasys, eilinis		1944 kovoje su bolševikais	Karys, 1944 04 22
Jucaitis Jonas, 13 bn., 3 kp.	1918 04 03 Šakių aps., Gelgaudiškyje	1944 07 17 mirė karo ligoninėje Vokietijoje, Kenigsberge	LCVA, f. R-1018, ap.1, b. 147, l. 152
Jurgelaitis Alfonsas, 259 bn., grandinis		1944 07 15 mirė nuo žaizdų	LCVA, f. R-1018, ap.1, b. 106
Jurkevičius Liudas, 8 bn., eilinis		1942 02 28 kovoje su partizanais Rytuose (Ukrainoje?)	LCVA, f. R-1018, ap.1, b. 97, l. 13-14
Jurkonis Antanas, grandinis	Jiezne	1942 06 23 Švenčionių aps., Pažeimenėje	Į laisvę, 1942 08 14
Kabalskis, jaun. puskarininkis		1943 sunkiai sužeistas kautynėse su partizanais, vengdamas nelaisvės susisprogdino granata	Karys, 1943 08 07

1	2	3	4
Kadelskis Rapolas, 258 bn., eilinis		1944 06 20 nužudytas lenkų partizanų Vilniaus aps., Glitiškėse	Naujoji Lietuva, 1944 06 25
Kairys Stasys, 7 bn.		1943	LYA, baudž. b. 3446/3, l. 40
Kalinauskas Antanas, 2 bn., eilinis		1942 03 23 per sovietinės aviacijos bombardavimą Vilniuje	Karys, 1942 04 04
Kalinka Juozas, 13 bn.		1944 ar 1945 kovoje su Raudonąja armija Latvijoje	
Kamarauskas Jonas, 13 bn.		Rusijoje	
Kamičaitis Juozas, jaun. leitenantas		1944 rudenį kautynėse su Raudonąja armija Latvijoje	J. Abraitis, Gedimino pulko likimas, Kaunas, 1994, p. 63
Kapacinskas Viktoras, 5 bn., 1 kp., eilinis	1918 11 08 Kauno aps., Juragiuose	1943 12 21 Rusijoje (Pskovo sr., Dedovičių apylinkėse)	LCVA, f. R- 1018, ap. 1, b. 147, l. 133a

1	2	3	4
Karaliūnas Leonas, techninės pagalbos kp. (prie 9 bn.), eilinis		1944 02 14 kovoje su bolševikais	Karys, 1944 03 25
Karanauskas Klemensas, 13 bn., puskarininkis		1942 05 27 sunkiai sužeistas kautynėse su sovietiniais partizanais Rusijoje (mirė Pskovo sr., Porchove)	Į laisvę, 1942 06 18; LCVA, f. R- 1018, ap. 1, b. 97, l. 13-14
Karnauskas Julius		1944 kovoje su bolševikais Rytuose	Karys, 1944 03 04
Karniauskas Jonas, eilinis		1944 02 04 kovoje su bolševikais	Karys, 1944 04 08
Kartanas Domininkas		1944	Karys, 1944 01 29
Kasperavičius Antanas, 5 bn., eilinis		1942 02 11 kautynėse su sovietiniais partizanais Rusijoje (Novgorodo sr. , prie Skorujevo)	Karys, 1942 03 14; 05 01; LYA, f. R- 16895, ap.1, b. 54, l. 186; LCVA, f. R- 1018, ap. 1, b. 97, l. 15-16
Kaukaris Jonas, 13 bn., grandinis		1942 02 12 kautynėse su sovietiniais partizanais Rusijoje (Pskovo sr.)	LCVA, f. R- 1018, ap. 1, b. 147, l. 10

1	2	3	4
Kaunas Pranas, 13 bn., puskarininkis		1944 08 kautynėse su Raudonąja armija Latvijoje (prie Gulbenės)	
Kazlauskas Jonas, 253 bn., 1 kp., jaun. kareivis		1943 08 25 sužeistas Rytų Lietuvoje, mirė pakeliui į ligoninę	LCVA, f. R-666, ap.1, b. 6, l.74
Kazlauskas Viktoras, 13 bn.	Mažeikiuose	kovoje su sovietiniais partizanais	A. Martinionis, Rytų fronte..., p. 41
Kazraģis Jonas, grandinis		1944 04 21 pasaloje Rytuose	Karys, 1944 06 24
Kelenis, 13 bn.		1942 05 28 sunkiai sužeistas, mirė	LYA, f.16895, ap. 2, b.186, l. 127; f. 1771, ap. 5, b.138, l.1
Kelpša Augustinas, 12 bn., eilinis	Mažeikių aps.	1943 07 26 kautynėse su sovietiniais partizanais Baltarusijoje	Karys, 1943 08 28
Kemeklis Aleksandras, 11 bn., leitenantas	1914 10 02 Tbilisyje	1942 12 23 kautynėse su sovietiniais partizanais Ukrainoje	Karys, 1943 02 13; 20; 02 06; 05 08; Ateitis, 1943 01 20; LYA, f. 3377, ap.55, b.53, l. 315

1	2	3	4
Keršys Vaclovas, eilinis	1922 06 01 Trakų aps., Valkininkų vls., Pamerkių k.	1944 02 03 mirė po ligos	Karys, 1944 02 12
Kevelis Petras, eilinis		1944 04 19 nukautas partizanų	Karys, 1944 06 17
Kiaušas Albinas, 7 bn., grandinis			LYA, baudž. b. 34466/3, l. 40
Kimavičius Juozas, eilinis		1944 05 01 Rytuose	Karys, 1944 06 17
Kirkila Bronius, 13 bn., kapitonas, kp. vadas	1902 06 15	1941 07 13 nusišovė savo bute Kaune	Į laisvę, 1941 07 22; LYA, f. 3377, ap. 55, b. 53, l. 200-201
Kirtiklis Jurgis, 13 bn., viršila	1917 04 02 Panevėžyje	1942 11 26 Rusijoje (Pskovo sr., Dno apylinkėse)	Naujoji Lietuva, 1943 01 23; LCVA, f. R- 1018, ap. 1, b. 147, l. 4
Kisielius Antanas, jaun. puskarininkis		1944 04 21 pasaloje Rytuose	Karys, 1944 06 24
Kisielius Zigmas, 253 bn., 2 kp., eilinis)		1944 05 28 per atostogas nušautas vokiečių Vilniuje	LCVA, f. R- 666, ap.1, b. 5, l. 69; b. 8, l. 47

1	2	3	4
Kiznys Petras, eilinis		1944 kovoje su partizanais	Karys, 1944 03 25
Kyžas, 7 bn., eilinis		1943 01 puolant Raudonajai armijai dingo be žinios Rusijoje (Voronežo sr., prie Ostrogožsko)	LYA, baudž. b. 34466/3, l. 40
Klanauskas Albinas, 2 bn., eilinis		1942 rudenį vokiečių nušautas Lenkijoje (kareivinėse Liubline)	V. Kubertavičiaus atsiminimai (rankraštis)
Klebopašovas (Kleopašalas, Kleopavičius) Leonas, 9 bn., eilinis		1944 01 06 kovoje su partizanais	Karys, 1944 01 22; 02 05; LCVA, f. R- 660, ap. 2, b. 249, l. 2
Kleemeyeris Jonas		1941 12 09	Į laisvę, 1942 12 08
Kleiva Stasys, eilinis	1918 05 29 Šiaulių aps., Šiaulėnų vls., Butkių k.	1943 07 12 nušautas sargyboje Baltarusijoje	Karys, 1943 08 28
Klimavičius, kapitonas		1944 07 nušautas Vilkaviškyje traukiantis į Vakarų	J. Klimas, Paskutinio kariūno odisėja, Karys, 1987, Nr. 8, p. 350

1	2	3	4
Klimavičius Juozas, 13 bn., 1 kp., eilinis	1916 07 23	1942 04 04 kautynėse su sovietiniais partizanais Rusijoje (Pskovo sr., prie Sevastino)	Karys, 1942 04 25; LCVA, f. R-1018, ap. 1, b. 97, l. 15-16; LYA, f. 16895, ap. 2, b. 186, l. 98
Kliukas Mikas, 13 bn., eilinis	1913 05 26	1942 05 28 sunkiai sužeistas Rusijoje (Pskovo sr., prie Dno), mirė 05 30	LYA, f.1771, ap.5, b.138, l. 24; LCVA, f. R-1018, ap. 1, b. 147, l. 89
Kolesa Jonas, 4 bn.?		1943 02 12 Ukrainoje (Stalino m.)	LCVA, f. R-1018, ap. 1, b. 147, l. 3
Kondratavičius Juozas, 2 bn., jaun. puskarininkis		1943 kovoje su partizanais Rytuose (Rusijoje, Pskovo sr.?)	Naujoji Lietuva, 1943 04 24; A. Martinionis, Rytų fronte..., p. 59
Kondrotas Vincas, 13 bn., eilinis	1914 04 06	1942 04 21 kautynėse su sovietiniais partizanais Rusijoje (Pskovo sr., Dedovičių apylinkėse)	LCVA, f.R-1018, ap. 1, b. 147, l. 158

1	2	3	4
Korzunas (Korzonas) Eduardas, 13 bn., eilinis		1942 04 21 kautynėse su sovietiniais partizanais Rusijoje (Pskovo sr., Lemtichove)	Savaitė, 1942 10 31, p. 389; Ateitis, 1943 04 20; LCVA, f. R- 1018, ap.1, b.97, l.13-14
Krasauskas, 5 bn., 1 kp., eilinis		1944 12 sušaudytas vokiečių karo lauko teismo nuosprendžiu Latvijoje, Paviluostoje	LYA, f. 3377, ap.55, b.124, l. 96; A. Bubnys, Genocidas ir rezistencija, 2001, Nr. 1(9), p. 49
Krasauskas, 13 bn.		1944 08 kautynėse su Raudonąja armija Latvijoje (prie Gulbenės)	A. Martinionis, Rytų fronte..., p. 36
Krasauskas Juozas, 15 bn., 3 kp., eilinis	1919 09 26 Mažeikių aps., Plateliuose	1942 11 20 mirė Baltarusijoje (Baranovičiuose)	LCVA, f. R- 1018, ap. 1, b. 147, l. 67
Krasinskas Jonas, 12 bn., 1 kp., eilinis	1911 09 13 Šiaulių aps., Klovainiuose	1942 10 18 kautynėse su sovietiniais partizanais Baltarusijoje (Minsko sr., Kopylio apylinkėse)	Į laisvę, 1942 11 04; Karys, 1942 11 07; LCVA, f. R- 1018, ap. 1, b. 97, l.15-16

1	2	3	4
Krasnodomskis Jonas, 13 bn., puskarininkis		Rusijoje	
Kriažius Petras, 7 bn., 4 kp., sanitaras		1942 mirė susirgęs	LYA, baudž. b. 34466/3, l. 40-49
Krikščeliūnas Kazys	Panevėžyje	1942 11 19 Rytuose	Panevėžio apygardos balsas, 1942 12 19
Krištaponis Adolfas, 11 bn., 1 kp., jaun. puskarininkis	Ukmergės aps., Taujėnų vls., Žilvičiupio k.	1942 06 13 kovoje su partizanais Rytuose (Ukrainoje)	Į laisvę, 1942 07 20; Karys, 1943 07 10
Krištaponis Petras, 11 bn., puskarininkis	1916 06 15	1943 06 16 ar 18 Ukrainoje	LYA, f.3377, ap.55, b. 53, l. 315
Krištaponis Zigmas, leitenantas	1914 08 04 Rusijoje	1944 03 03 veržiantis iš apsupties Rytuose (Ukrainoje)	Karys, 1944 04 08; J. Abraitis, Karys, 1978, Nr. 5, p. 188
Krutulis Bronius, 5 bn., sanitarijos puskarininkis		1942 02 06 kautynėse Rusijoje (Novgorodo sr., Cholmo apylinkėse)	Karys, 1942 03 14; 05 01; LYA, f.16895, ap.1, b. 54, l.186

1	2	3	4
Kučinskas Juozas, 5 bn., jaun. puskarininkis		1942 02 23 kautynėse Rusijoje (Novgorodo sr., Cholmo apylinkėse)	Karys, 1942 03 14; 05 01; LYA, f.16895, ap.1, b. 54, l.186;
Kuliešius Vincas, eilinis		1943 Rytuose	Karys, 1943 07 31
Kumštis Antanas, 254 bn., eilinis	Panevėžio aps., Subačiaus vls., Radziūnų k.	1943 pab. paimtas į nelaisvę ir neaiškiais aplinkybėmis nušautas sovietinių baltarusių partizanų	LYA, f.1, ap. 1, b. 36, l. 22
Kuncė Antanas, grandinis	1913 Panevėžio aps., Subačiaus vls., Ramanavos k.	1942 01 19 Rytuose	Karys, 1942 03 14; 05 01; Panevėžio apygardos balsas, 1942 04 12; 04 03
Kundrotas Vincas, 13 bn., 2 kp., eilinis	1914 04 06 Jiezne	1942 04 04 kautynėse su sovietiniais partizanais Rusijoje (Pskovo sr., Dedovičių apylinkėse, Lemtichove)	Karys, 1942 04 25; LYA, f.1771, ap. 5, b.138, l. 24; LCVA, f. R- 1018, ap.1, b. 97, l. 15-16
Kuprijonas Bronius, 13 bn., jaun. puskarininkis	1920 12 10 Vilkaviškio aps., Pilviškiuose	1942 03 30 mirė susirgęs Rusijoje (Pskovo sr., Porchove)	Karys, 1942 04 25; LCVA, f. R-1018 ap.1, b. 147, l. 99

1	2	3	4
Kuraitis Jonas, 7 bn., puskarininkis	1916 07 04 Šiaulių aps.	1942 06 17 Ukrainoje (Proskurove)	LCVA, f. R-1018, ap. 1, b. 147, l. 140
Kuras Bronius, 252 bn., eilinis		1944 04 21 partizanų pasaloje Lenkijoje (Liublino sr.)	Karys, 1944 06 10; St. Balzeko lietuvių kultūros muziejaus archyvas (Čikaga), J. Rimašausko fondas
Kušeliauskas Juozas, 3 bn., 1 kp., eilinis		1942 05 09 sovietinių partizanų pasaloje Baltarusijoje (Minsko sr., Kopylio apylinkėse)	Tėviškė, 1942 06 12
Kuzmickas Zenonas, 2 bn., eilinis		1943 02 11 vokiečių Kaune nuteistas ir sušaudytas už dezertyravimą ir nepaklusnumą	A. Bubnys, Genocidas ir rezistencija, 2000, Nr. 2(8), p. 47
Kvedaravičius Kazys, 12 bn., jaun. puskarininkis		1943 kovoje su partizanais Baltarusijoje	Karys, 1943 08 07

1	2	3	4
Kvederis Kazys, 252 bn., eilinis		1944 04 21 partizanų pasaloje Lenkijoje (Liublino sr.)	Karys, 1944 06 03; St. Balzeko lietuvių kultūros muziejaus archyvas (Čikaga), J. Rimašausko fondas
Labanauskas Feliksas, 13 bn., 1 kp., grandinis	1909 08 31 Telšių aps., Alsėdžiuose	1942 04 10 mirė nuo šiltinės Rusijoje (Pskovo sr., Porchove)	LCVA, f. R- 1018, ap.1, b. 97, l. 13-14; b. 147, l. 8
Labunskas Vladas, 13 bn., grandinis		1942 07 01 kautynėse su sovietiniais partizanais Rusijoje (Pskovo sr., Korujeve)	LYA, f. 3377, ap.55, b.155, l. 27; LCVA, f. R- 1018, ap.1, b. 97, l. 13-14
Lakickas Jonas, 13 bn., grandinis	1915 09 20 Marijampolės aps., Liudvinavo vls.	1942 04 05 kautynėse su sovietiniais partizanais Rusijoje (Pskovo sr., Dedovičių apylinkėse, Kipine)	Karys, 1942 04 25; LCVA, f. R- 1018, ap. 1, b. 147, l. 7
Launikonis Antanas, puskarininkis		1944 05 23 kovoje su partizanais	Karys, 1944 06 17
Laurinaitis Juozas, 13 bn., 1 kp., eilinis	1918 02 03	1942 05 20 kautynėse su sovietiniais partizanais Rusijoje (Pskovo sr., prie Dno)	LCVA, f. R- 1018, ap. 1, b. 97, l.13-14; b. 147, l. 6

1	2	3	4
Laurinavičius Juozas, 2 bn., eilinis		nukankintas sovietinių partizanų	A. Martinionis, Rytų fronte..., p. 60
Lebednikas Viktoras, 6 bn., eilinis		1943 vasarą Lietuvoje	Karys, 1943 08 14
Legučinskas Valerijonas, 5 bn., grandinis		1942 02 10 kautynėse Rusijoje (Novgorodo sr., Cholmo apylinkėse)	Karys, 1942 03 14; 05 01; LYA, f.16895, ap.1, b.54, l.186
Leliokas Jonas, 2 bn., grandinis		1942 03 23 per sovietinės aviacijos bombardavimą Vilniuje	Karys, 1942 04 04; LCVA, f. R-1018, ap. 1, b. 97, l. 13-14
Leonas Bronius, 255 bn.	1916 11 08	1943 07 30 Baltarusijoje (Mogiliovo apylinkėse)	LCVA, f. R-1018, ap.1, b. 147, l. 5
Leonas Simonas, 12 bn., 1 kp., eilinis	1920 06 17	1943 07 26 Baltarusijoje	LCVA, f. R-1018, ap. 1, b. 147, l. 1
Levinskas Napoleonas, 13 bn., eilinis		1943 rudenį Rusijoje	Karys, 1943 11 13; LVCA, f. R-660, ap. 2, b. 249, l. 2

1	2	3	4
Liepa Vytautas, 14 bn., 4 kp., eilinis		1943 pab.	Panevėžio apygardos balsas, 1943 12 24
Liepavičius Vladas, 2 bn., jaun. kareivis		1942 03 23 per sovietinės aviacijos bombardavimą Vilniuje	Karys, 1942 04 04
Lietuvninkas Antanas, 13 bn.?, grandinis	Marijampolės aps., Gudelių vls.	1942 04 04 Rytuose (Rusijoje)	Karys, 1942 04 25
Lietuvninkas Bronius, eilinis	1918 Vilkaviškio aps., Kybartų vls., Vaidotų k.	1944 01 14 kautynėse Rytuose	Karys, 1944 02 19; 02 26
Litvinas Vincas, 12 bn., jaun. puskarininkis		Baltarusijoje	LYA, baudž. b.
Liutkus Albertas, 13 bn., 3 kp., eilinis	1917 01 19 Kėdainių aps., Grinkiškio vls., Būdų k.	1942 04 29 kautynėse su sovietiniais partizanais Rusijoje (Pskovo sr., Plokobogo k.)	LYA, f.16895, ap.2, b.186, l. 97, 127; LCVA, f. R- 1018, ap. 1, b. 147, l. 11
Liutkus Jonas, 13 bn.		Rusijoje	

1	2	3	4
Lobikis Antanas, puskarininkis		1943 kovoje su sovietiniais partizanais Baltarusijoje (Minsko sr., Uzdos apylinkėse)	Z. Ignonis, Praeitis kalba, p.133- 134
Lukauskas Stasys, 13 bn., eilinis	1918 06 28	1942 06 03 Rusijoje (Pskovo sr., Dedovičių apylinkėse)	LCVA, f. R- 1018, ap. 1, b.147, l. 89
Lukoševičius Valentas, 254 bn., viršila	1913 11 24 Šiaulių aps., Šeduvos vls., Pavartyčiuose	1943 02 27 Baltarusijoje (Drujoje)	Karys, 1943 03 06; 03 20; LCVA, f. R-1018, ap.1, b. 147, l. 60
Lukošius Vladas, 6 bn.?, karininkas- kandidatas	1916 09 09 Rytų Prūsijoje (1937 m. atvyko į Lietuvą, tarnavo Lietuvos kariuomenėje)	1944 02 18 sovietinių partizanų sunkiai sužeistas, 03 02 mirė ligoninėje Vilniuje	Karys, 1944 03 18, 25; Naujoji Lietuva, 1944 03 05
Macijauskas, 5 bn., 1 kp., viršila		1944 12 sušaudytas vokiečių karo lauko teismo nuosprendžiu Latvijoje, Paviluostoje	LYA, f.3377, ap. 55, b.124, l. 96; A. Bubnys, Genocidas ir rezistencija, 2001, Nr. 1(9), p. 49
Maciukevičius Stasys		1944 kovoje su bolševikais Rytuose	Karys, 1944 03 04

1	2	3	4
Maciulevičius Balys, grandinis		1944 04 21 pasaloje Rytuose	Karys, 1944 06 24
Mackevičius Antanas, eilinis		1944 02 28 kovoje su bolševikais Rytuose	Karys, 1944 03 18
Mackus Antanas, 13 bn.		1942 Rusijoje	LYA, f.16895, ap. 2, b.186, l.127
Mačiulis Kazys, eilinis		1944 02 04 kovoje su bolševikais	Karys, 1944 04 08
Malakauskas Antanas, eilinis		1943 Rytuose	Karys, 1943 10 09
Malasauskas (?) Vladas, 12 bn.	1912 05 17 Trakų aps., Žiežmarių vls., Bačkonyse	1941 12 28 Baltarusijoje, Minske	LCVA, f. R- 1018, ap.1 b. 147, l. 61
Malickas Juozas, 6 bn., eilinis		1944 06 12 Lietuvoje	Naujoji Lietuva, 1944 06 17
Malinauskas Alfonsas, 13 bn., eilinis	1920 06 06	1942 06 03 Rusijoje (Pskovo sr., Dedovičių apylinkėse)	LCVA, f. R- 1018, ap.1, b. 147, l. 172
Malinauskas Jonas, 3 bn.?, viršila		1942 kautynėse Rytuose (Baltarusijoje?)	Į laisvę, 1942 08 14; Karys, 1942 09 19
Mardosas Petras, eilinis		1942 06 09 sovietinių partizanų pasaloje Baltarusijoje (prie Nalibokų)	LCVA, f. R- 1018, ap. 1, b. 147, l. 2

1	2	3	4
Markaitis Vincas, eilinis		1944 04 09 „eidamas tarnybos pareigas“	Karys, 1944 04 29
Markevičius Petras (Rapolas?), 11 bn., 3 kp., jaun.puskarininkis	1914 04 28	1942 11 18 (ar 11 20 ?) kovoje su partizanais Ukrainoje	Į laisvę, 1942 12 03; LYA, f. 3377, ap. 55, b. 53, l. 315
Masaitis Antanas, 12 bn., grandinis	1913 06 13	1943 09 26 kovoje su partizanais Baltarusijoje	Karys, 1943 10 16; LCVA, f. R- 1018, ap. 1, b. 147, l. 75
Mašidlauskas Aleksas, eilinis		1942 12 12	Ateitis, 1943 01 29
Mateika Aleksas, puskarininkis		1944 02 04 kautynėse su bolševikais	Karys, 1944 04 01
Matusevičius Albinas, 13 bn., grandinis	1909 03 14	1942 04 05 kautynėse su sovietiniais partizanais Rusijoje (Pskovo sr., Kipine)	Karys, 1942 04 25; LCVA, f. R- 1018, ap.1, b. 147, l. 74
Matusevičius Jonas, 3 bn., 1 kp., grandinis		1942 05 09 sovietinių partizanų pasaloje Baltarusijoje (Minsko sr., Kopylio apylinkėse)	Tėviškė, 1942 06 12

1	2	3	4
Matutis Vincas, 12 bn., eilinis	1919 03 16	1943 09 26 kovoje su partizanais Baltarusijoje	Karys, 1943 10 16; LCVA, f. R-1018, ap. 1, b. 147, l. 73
Meginis Juozas, 8 bn., eilinis	1917 06 06 Rokiškyje	1943 10 17 mirė po ligos Ukrainoje	Karys, 1942 11 14; 1943 02 06; LCVA, f. R-1018, ap. 1, b. 147, l. 112
Menčinskas (Mečinskas) Kostas, eilinis		1942 01 19 Rytuose	Karys, 1942 03 14; 05 01; Panevėžio apygardos balsas, 1942 03 22
Meškauskas Antanas, 5 bn., leitenantas	Kėdainių aps., Grinkiškio vls.	1942 02 10 kautynėse su sovietiniais partizanais Rusijoje (Novgorodo sr., Skorujevo k.)	Karys, 1942 03 14; LYA, f. 16895, ap. 1, b. 54, l. 186; LCVA, f. R-1018, ap. 1, b. 97, l. 13-14
Meškauskas Bronius, 252 bn., puskarininkis		1944 04 21 partizanų pasaloje Lenkijoje (Liublino sr.)	Karys, 1944 05 13; St. Balzeko lietuvių kultūros muziejaus archyvas (Čikaga), J. Rimašausko fondas

1	2	3	4
Meškauskas Vladas, 5 bn., eilinis		1942 02 23 kautynėse Rusijoje (Novgorodo sr., Cholmo apylinkėse)	Karys, 1942 03 14; 05 01; LYA, f.16895, ap.1, b.54, l.186
Miciūnas Stasys, 6 bn., eilinis		1942 01 28 mirtinai sužeistas vietinių gyventojų Vilniaus aps., Kalabariškių k., mirė pakeliui į Šumsko ligoninę	Naujoji Lietuva, 1942 02 07; LCVA, f. R- 1018, ap.1, b. 97, l. 13-14
Mičiulevičius Juozas, TDA bn. jaun. kareivis		1941 07 30	
Mikelskas Juozas, 13 bn., eilinis	1916 06 15 Giedraičiuose	1942 02 27 Rusijoje (Pskovo sr., Porchove)	LCVA, f. R- 1018, ap.1, b.147, l. 23, 87
Mykolaitis Pranas, 13 bn., eilinis	1920 04 02	1942 06 03 Rusijoje (Pskovo sr., Dedovičių apylinkėse)	LCVA, f. R- 1018, ap. 1, b. 147, l. 80
Mikulskis Aleksas, 5 bn., eilinis	Mažeikių aps., Laižuvos vls., Purplių k.	1942 02 26 kautynėse Rusijoje (Novgorodo sr., Cholmo apylinkėse)	Karys, 1942 05 01; LYA, f.16895, ap.1, b. 54, l. 186
Mikušauskas Petras, 13 bn., jaun. puskarininkis		1942 04 04 kautynėse su sovietiniais partizanais Rusijoje (Pskovo sr., Sevastine)	Karys, 1942 04 25; Į laisvę, 1942 06 24; LCVA, f. R- 1018, ap. 1, b. 97, l. 13-14

1	2	3	4
Mikutis Kostas, eilinis		1944 04 18 kovoje su bolševikais Rytuose	Karys, 1944 05 13
Milašauskas Vladas, 12 bn., 3 kp., grandinis	1912 05 17	1942 01 12 mirė Baltarusijoje (Minske)	LCVA, f. R- 1018, ap.1, b. 147, l. 79
Milaševičius Vytautas, 253 bn., 3 kp., eilinis	1919 04 04 Panevėžio aps., Krekenavos vls., Kurgulų k.	1944 02 05 nušautas lenkų partizanų Baltarusijoje (Ašmenos aps. , prie Novosiolkų k.)	Karys, 1944 02 12; LCVA, f. R-666, ap.1, b. 5, l. 9; b. 7, l. 223; b. 8, l. 83
Mildažys Kazys, 255 bn., grandinis	1912 12 25 Marijampolės aps.	1943 05 10 Baltarusijoje (Mogiliovo apylinkėse)	LCVA, f. R- 1018, ap.1, b.147, l. 135
Misiulaitis Leonas, 2 bn., eilinis		1944 pr. kovoje su partizanais Baltarusijoje	LCVA, f. R-660, ap. 2, b. 249, l. 2
Misiūnas Klemensas, 2 bn., eilinis		1943 11 28 nušautas sovietinių partizanų atostogų metu Švenčionių aps., Mikalavo k.	LYA, f. 3377, ap. 58, b. 266, l. 10; f.1, ap.1, b.102, l.108; A. Martinionis, Rytų fronte..., p. 60

1	2	3	4
Mockaitis Jonas, 257 bn., eilinis		1944 pr. kovoje su partizanais Rytų Lietuvoje	Naujoji Lietuva, 1944 01 21; LCVA, f. R-660, ap. 2, b. 249, l. 2
Mockus Antanas, 13 bn., grandinis		1942 07 01 kautynėse su sovietiniais partizanais Rusijoje (Pskovo sr., Karujeve)	LCVA, f. R- 1018, ap. 1, b. 97, l. 13-14
Mockus Jonas, eilinis		1944 04 10 kovoje su bolševikais Rytuose	Karys, 1944 05 13
Moncevičius Mečys, 15 bn. ?, jaun. puskarininkis	1916 12 17 Kaune	1943 11 09 kovoje su partizanais Rytuose (Baltarusijoje?)	Karys, 1943 11 20; Naujoji Lietuva, 1943 11 16; 11 23
Monkus Povilas, 252 bn., jaun. puskarininkis		1944 08 11 kautynėse su Raudonąja armija Lenkijoje (nuo sovietinės artilėrijos ugnies)	St. Balzeko lietuvių kultūros muziejaus archyvas (Čikaga), J. Rimašausko fondas
Montvilas Alfonsas, 13 bn., eilinis	1918 06 06	1943 02 24 Rusijoje (Pskovo sr., Dno apylinkėse)	LCVA, f. R- 1018, ap 1, b. 147, l. 84

1	2	3	4
Morkevičius Povilas, puskarininkių mokyklos kursantas		1944 pr. kovoje su partizanais	Karys, 1944 02 19
Mulkis Bronius, reprezentacinė kp., eilinis		1943 02 09 kautynėse su sovietiniais partizanais Baltarusijoje (Svyrių aps., prie Naručio ežero)	Karys, 1943 02 20
Naujokas Juozas, 15 bn., eilinis		1941 09 23 per nelaimingą atsitikimą Baltarusijoje	Karys, 1942 05 30
Naumavičius Juozas, 4 bn.?, eilinis		1944 03 03 kautynėse su bolševikais	Karys, 1944 04 15
Navickas Alfonsas, eilinis		1942 02 14 kautynėse Rytuose	Karys, 1942 04 04
Navickas Antanas, 255 bn., 2 kp., eilinis		1943 09 05 kautynėse su sovietiniais partizanais Baltarusijoje (Mogiliovo apylinkėse)	Karys, 1943 10 02; A. Martinionis, Rytų fronte..., p. 75
Navikas Julius, 3 bn., eilinis		1942 04 20 kautynėse su sovietiniais partizanais Baltarusijoje (Starobino apylinkėse)	Karys, 1942 05 16; Tėviškė, 1942 06 12; LCVA, f. R-1018, ap. 1, b. 97, l.15-16

1	2	3	4
Navikas (Novikas) Povilas, 5 bn., grandinis		1942 02 23 kautynėse su sovietiniais partizanais Rusijoje (Pskovo sr., Skorujeve)	Karys, 1942 03 14; LYA, f. 16895, ap. 1, b. 54, l.186; LCVA, f. R- 1018, ap. 1, b. 97, l. 13-14
Nedzinskas Antanas, 5 bn., puskarininkis		1942 02 26 kautynėse Rusijoje (Novgorodo sr., Cholmo apylinkėse)	Karys, 1942 05 01; LYA, f. 16895, ap.1, b. 54, l.186
Neniškis Albinas, techninės pagalbos kp. (prie 9 bn.), jaun. puskarininkis		1944 02 14 kovoje su bolševikais (partizanais)	Karys, 1944 03 11
Nykštelė Antanas, 13 bn., eilinis	1910 10 17	1942 06 03 kautynėse su sovietiniais partizanais Rusijoje (Pskovo sr., Tarli k.)	LCVA, f. R- 1018, ap.1, b. 97 , l. 13-14; b. 147, l. 83
Norkus Bronius, 13 bn., leitenantas	1914 12 20 Latvijoje (Liepojoje)	1942 04 04 Rusijoje (Pskovo sr., Dedovičių apylinkėse; užsimušė nukritęs nuo arklio; 09 26 palaikai perkelti į Kauną, Petrašiūnų kapines)	Karys, 1942 04 25; Į laisvę, 1942 04 16; 09 28; LCVA, f. R-1018, ap. 1, b. 147, l. 88

1	2	3	4
Norkus Juozas, 13 bn., grandinis		1942 04 21 kautynėse su sovietiniais partizanais Rusijoje sužeistas, mirė karo ligoninėje (Pskovo sr., Porchove)	LCVA, f. R- 1018, ap. 1, b. 97, l. 13-14; b. 147, l. 82
Normantas Antanas, 13 bn., eilinis	1918 11 27	1942 06 03 Rusijoje (Pskovo sr.)	LCVA, f. R- 1018, ap. 1, b. 147, l. 87
Normantas Kostas, 13 bn.	1921 03 13	1942 07 21 Rusijoje (Pskovo sr., Dedovičių apylinkėse)	LCVA, f. R- 1018, ap. 1, b. 147, l. 86
Obelienius Juozas, 2 bn., puskarininkis		1944 02 21 kovoje su sovietiniais partizanais Baltarusijoje (Vydžių apylinkėse)	Karys, 1944 03 18; A. Martinionis, Rytų fronte..., p. 59
Orlickas Juozas, 253 bn., 3 kp., jaun. kareivis	1923 04 26 Panevėžio aps., Krekenavos vls., Rujūnų k.	1944 02 05 nušautas lenkų partizanų Baltarusijoje (Ašmenos aps. , prie Novosiolkų k.)	Karys, 1944 02 19; Naujoji Lietuva, 1944 02 12; LCVA, f. R-666, ap.1, b. 5, l. 9
Osipavičius Česlovas, 13 bn., eilinis		1942 09 mirė sužeistas Rusijoje	

1	2	3	4
Paberžis Adolfas, 8 bn., eilinis	1917 12 04 Biržų aps.	1943 06 05 per nelaimingą atsitikimą Ukrainoje	Karys, 1943 07 03; N. Biržų žinios, 1943 07 10; LCVA, f. R-1018, ap. 1, b. 147, l. 177
Paginskas Kazys, puskarininkis		1944	Žemaičių žemė, 1944 04 15
Palskys Juozas, 13 bn., puskarininkis	1917 07 17	1942 06 03 kautynėse su sovietiniais partizanais Rusijoje (Pskovo sr., Dedovičių apylinkėse)	Savaitė, 1942 10 31, Nr. 20, p. 389; LCVA, f. R- 1018, ap. 1, b. 147, l. 122
Parnavas Kazys, 2 bn., jaun. kareivis		1942 03 23 per sovietinės aviacijos bombardavimą Vilniuje	Karys, 1942 04 04
Paslauskas? Jonas, 253 bn., 1 kp., jaun. kareivis		1943 08 25 nušautas per nelaimingą atsitikimą Eišiškių aps. (Šalčininkų apylinkėse)	LCVA, f. R- 666, ap. 1, b. 8, l. 122
Paškevičius Stasys, 5 bn., grandinis	1916 03 25 Utenos aps., Driskiūose	1943 04 21 Rusijoje (Pskovo sr., Dedovičių apylinkėse, Negodicų k.)	LCVA, f. R- 1018, ap.1, b. 147, l. 30

1	2	3	4
Paškevičius Vincas, 13 bn., vėliau 253 bn., 4 kp., viršila, karininkas- kandidatas	1915 09 24 Šakių aps., Paežerėlių vls., Žuklijų k.	1944 01 01 kautynėse su lenkų partizanais Baltarusijoje (Ašmenos aps., Benekonių vls., Gaidžiūniškių atsparos punkte)	Karys, 1944 01 22, 29; LCVA, f. R-660, ap. 2, b. 249, l. 2; f. R-666, ap.1, b. 4, l. 20
Paulauskas, 2 bn., grandinis			A. Martinionis, Rytų fronte..., p. 59
Paulauskas Pranas, 13 bn., eilinis	1918 01 05	1942 05 28 kovoje su sovietiniais partizanais Rusijoje (Pskovo sr.)	LCVA, f. R- 1018, ap. 1, b. 147, l. 90
Pauliukonis Juozas, 255 bn., 2 kp., eilinis		1943 09 05 kautynėse su sovietiniais partizanais Baltarusijoje (Mogiliovo apylinkėse)	Karys, 1943 10 02
Paura Kazys, 1 bn., eilinis		1942 11 28 kovoje su sovietiniais partizanais	Karys, 1942 12 12
Pautienius Antanas, 4 bn.?, eilinis		1944 03 03 kautynėse su bolševikais	Karys, 1944 04 15

1	2	3	4
Pečiulis Edvardas, 3 bn., eilinis		1942 05 09 sovietinių partizanų pasaloje Baltarusijoje (Minsko sr., Kopylio apylinkėse)	Tėviškė, 1942 06 12
Peičius, 12 bn., puskarininkis		1944? nusišovė Baltarusijoje	Z. Ignonis, Praeitis kalba, p. 250
Peseckas K.		1943 Rytuose	Kauno aidas, 1991 06 24–07 01
Petkevičius Vladas, eilinis		1944 03 02 kovoje su partizanais	Naujoji Lietuva, 1944 03 09; Karys, 1944 03 25
Petrauskas Antanas, eilinis		1942? kovoje su bolševikais	Karys, 1942 08 29
Petrauskas Vladas, 12 bn., 1 kp., viršila	1902 07 27, Kauno aps., Čekiškės vls., Vozbutų k.	1942 10 18 kautynėse su sovietiniais partizanais Baltarusijoje (Minsko sr., Kopylio apylinkėse)	Į laisvę, 1942 11 04; Karys, 1942 11 07; LCVA, f. R- 1018, ap. 1, b. 97, l. 15-16
Petrulis Alfonsas, 252 bn., kp. vadas, kapitonas		1944 08 01 kautynėse su Raudonąja armija Lenkijoje (Pulavų apylinkėse)	St. Balzeko lietuvių kultūros muziejaus archyvas (Čikaga), J. Rimašausko fondas

1	2	3	4
Pileckas Danielius, eilinis		1942 01 19 Rusijoje (Pskovo sr., Sebeže)	Karys, 1942 03 14; LCVA, f. R-1018, ap.1, b.147, l. 151
Plevokas Petras, viršila		1942 02 14 Rusijoje (Smolensko sr., Viazmos apylinkėse)	Karys, 1942 04 04; Panevėžio apygardos balsas, 1942 03 22
Pliuškevičius Stasys, 3 bn., 1 kp., eilinis		1942 05 09 sovietinių partizanų pasaloje Baltarusijoje (Minsko sr., Kopylio apylinkėse)	Tėviškė, 1942 06 12
Poderžeckas Leonas, grandinis		1944 01 27 kautynėse su bolševikais	Karys, 1944 04 01
Polekauskas (Petras?), 258 bn., leitenantas		1944 SS ir policijos teismo nuteistas mirties bausme už civilinių gyventojų lenkų sušaudymą Vilniaus aps., Glitiškėse	Karinės ir politinės žinios, 1944 06 16-26
Poška Pranas, 252 bn., sanitarijos jaun. puskarininkis		1944 04 15 partizanų pasaloje Lenkijoje (Liublino sr.)	Karys, 1944 05 13; St. Balzeko lietuvių kultūros muziejaus archyvas (Čikaga) J. Rimašausko fondas

1	2	3	4
Požela Domas, 10 bn., eilinis	1915 01 14 Šiaulių aps., Linkuvos vls., Puponių k.	1943 06 06 Rusijoje (Novgorodo sr.)	Karys, 1943 06 19; LCVA, f. R-1018, ap.1, b.147, l. 94
Pragulbickas Kostas, 2 bn., eilinis		1943 03 06 kautynėse su sovietiniai partizanais Latvijos ir Rusijos pasienyje	Karys, 1943 03 27; Tėviškė, 1943 03 26; A.Martinionis, Rytų fronte..., p. 60
Pranckevičius Jonas, puskarininkis		1944 sužeistas kovoje su partizanais, mirė nuo žaizdų	Karys, 1944 06 10
Prialgauskas Germanas, 254 bn., sanitarijos puskarininkis		1942 04 13 mirė dėl ligos Vilniuje	Naujoji Lietuva, 1942 04 16; LCVA, f. R-1018, ap.1, b.97, l. 13-14
Puidokas Jonas, 13 bn., grandinis		mirė susirgęs Rusijoje	
Puidokas Pranas, eilinis		1942 02 15 Rytuose	Į laisvę, 1942 04 10; Karys, 1942 05 01
Pumeris Pijus, 12 bn., grandinis	1909 12 16	1943 09 26 kovoje su partizanais Baltarusijoje	Karys, 1943 10 16; LCVA, f. R-1018, ap.1, b.147, l. 115
Pumputis Juozas, eilinis	Zarasų aps., Salako vls., Oželių k.	1943 06 18 per sovietinės aviacijos antskrydį Rytuose	Karys, 1943 08 07

1	2	3	4
Purlys, 2 bn., eilinis			A.Martinionis, Rytų fronte..., p. 60
Putra Petras, jaun. puskarininkis		1944 05 11	Karys, 1944 06 17
Račiauskas Petras, jaun. puskarininkis minosvaidininkas		1942 12 03 kautynėse su sovietiniais partizanais Rytuose	Karys, 1943 01 09; Į laisvę, 1942 12 19
Račkauskas Stasys, eilinis		1944 01 17 kovoje su partizanais	Karys, 1944 02 26
Račkauskas Vaclovas, būrio vadas, viršila	1912 Raseiniuose	1944 05 21 nukautas partizanų	Karys, 1944 06 10
Račkus, puskarininkis		Vakarų Baltarusijoje	Z. Ignonis, Praeitis kalba, p. 203
Radaškevičius Mečislovas, 2 bn., eilinis	1922 09 22 Baltarusijoje (Gervėčių vls., Pelegrindos k.)	1943 pab. sovietinių baltarusių partizanų paimtas į nelaisvę, išardytas ir 1944 01 pr. sušaudytas	LYA, f.1, ap.1, b. 438, l.143- 145
Radvilas Teodoras, 2 bn., 2 kp., eilinis		1943 06 kautynėse su sovietiniais partizanais Švenčionių aps., Antanų girioje, pateko į nelaisvę, žiauriai jų nukankintas	Karys, 1943 06 12; A.Martinionis, Rytų fronte..., p. 60-61

1	2	3	4
Radzevičius Jonas, 5 bn., eilinis		1942 02 09 kautynėse Rusijoje (Novgorodo sr., Cholmo apylinkėse)	Karys, 1942 03 14; 05 01; LYA, f.16895, ap.1, b. 54, l. 186
Radzevičius Juozas, 11 bn., 3 kp., eilinis		1942 11 18 kovoje su partizanais Ukrainoje	Į laisvę, 1942 12 03
Raila Vladas, 253 bn., 3 kp., puskarininkis		1944 02 26 mirė Vilniaus karo ligoninėje, sužeistas privačiame bute	Karys, 1944 03 11; 03 18; LCVA, f. R-666, ap.1, b. 8, l.78
Rakickas Petras, 14 bn., 2 kp., eilinis		1943 04 10 mirė Latvijoje	LCVA, f. R- 1018, ap.1, b. 147, l.116
Ramanauskas Kazys, techninės pagalbos kp. (prie 9 bn.), jaun. puskarininkis		1944 02 14 kovoje su bolševikais (partizanais)	Karys, 1944 03 11
Ramanauskas Kostas, 13 bn., grandinis	1917 03 13	1942 08 26 kautynėse su sovietiniais partizanais Rusijoje (Pskovo sr., Dedovičių apylinkėse)	LCVA, f. R- 1018, ap.1, b. 147, l. 117
Raulinavičius Juozas, 2 bn., 2 kp., eilinis		1943 06 kautynėse su sovietiniais partizanais Švenčionių aps., Antanų girioje	Karys, 1943 06 12

1	2	3	4
Redeckas Mykolas, 15 bn.?, 2 kp.	1919 02 16 Panevėžyje	1942 06 14 mirė karo ligoninėje Baltarusijoje (Gardine)	Savitarpinės pagalbos žinios, 1943 02 15; LCVA, f. R- 1018, ap.1, b. 147, l. 113
Rimkevičius Boleslovas		1943 sužeistas pateko į sovietinių partizanų nelaisvę, jų nužudytas Baltarusijoje (Minsko sr., Uzdos apylinkėse)	Z. Ignonis, Praeitis kalba, p.133
Rimša Jonas, grandinis		1943 03 01 Ukrainoje (Žitomire)	LCVA, f. R- 1018, ap. 1, b. 147, l. 132
Rimša Juozas, 2 bn., jaun. kareivis		1942 03 23 per sovietinės aviacijos bombardavimą Vilniuje	Karys, 1942 04 04; Į laisvę, 1942 04 09
Rinkevičius Juozas, 5 bn., jaun. puskarininkis		1942 02 02 kautynėse Rusijoje (Novgorodo sr., Cholmo apylinkėse)	Karys, 1942 03 14; 05 01; LYA, f.16895, ap. 1, b. 54, l.186
Rinkūnas		1942 Rytuose	Tėviškė, 1942 03 06
Rožė Bronislavas, eilinis		1942 06 09 sovietinių partizanų pasaloje Baltarusijoje (prie Nalibokų)	LCVA, f. R- 1018, ap.1, b. 147, l.119, 120

1	2	3	4
Rubikas Stasys, eilinis		1944 02 04 kautynėse su bolševikais	Karys, 1944 04 01
Rudminas Antanas, 13 bn., grandinis	1915 09 27	1942 04 04 mirė sunkiai sužeistas kautynėse su sovietiniais partizanais Rusijoje (Pskovo sr., Dedovičių apylinkėse, Porožkino k.)	Karys, 1942 04 25; LCVA, f. R- 1018, ap.1, b. 147, l. 43
Rudis, 13 bn.		1942 05 28 mirtinai sužeistas Rusijoje (Pskovo sr.)	LYA, f.16895, ap. 2, b.186, l.127
Rudžionis Jonas (Juozas?), 13 bn., eilinis	1916 06 05	1942 03 26 kautynėse su sovietiniais partizanais Rusijoje (Pskovo sr., Porchovo apylinkėse)	Karys, 1942 04 25; LCVA, f. R- 1018, ap. 1, b. 97, l. 13-14; b. 147, l. 121
Rumbinas Stepas, bn. (FP 13271) eilinis		1942 06 28 kautynėse su sovietiniais partizanais	LCVA, f. R- 1018, ap.1, b. 97, l. 13-14
Ruonis Bronius, 252 bn., eilinis		1944 04 21 partizanų pasaloje Lenkijoje (Liublino sr.)	Karys, 1944 06 03; St. Balzeko lietuvių kultūros muziejaus archyvas (Čikaga), J. Rimašausko fondas

1	2	3	4
Rupšys Jonas, 2 bn., 2 kp., eilinis		1943 06 kautynėse su sovietiniais partizanais Švenčionių aps., Antanų girioje	Karys, 1943 06 12
Ruseckas, 15 bn., eilinis		1941 09 05 mirė sužeistas avarijoje Baltarusijoje	Karys, 1942 05 30
Ruseckas Aleksas, 12 bn., 1 kp., puskarininkis	1910 07 03	1941 12 16 mirė Baltarusijoje (Minske)	LCVA, f. R- 1018, ap. 1, b. 147, l.100
Rūtėlionis Vitolis, 255 bn., 2 kp., eilinis	1920 Marijampolės aps., Svetlicos k.	1943 09 05 kautynėse su sovietiniais partizanais Baltarusijoje (Mogiliovo apylinkėse)	Karys, 1943 10 02; Karys, 1978, Nr.1, p.38
Sabaliauskas Antanas, 15 bn., eilinis		1942 07 22 kautynėse su partizanais Baltarusijoje (prie Rozankos)	LCVA, f. R- 1018, ap. 1, b. 97, l. 13-14
Sacevičius Leonas, 13 bn.		1943 08 vokiečių suimtas ir sušaudytas	
Safronas Adolfas, 13 bn., eilinis	1920 09 16	1942 05 20 kautynėse su sovietiniais partizanais Rusijoje (Pskovo sr.)	LCVA, f. R- 1018, ap.1, b. 147, l. 88

1	2	3	4
Sakalauskas Juozas, 255 bn., jaun. puskarininkis		1942 10 01 kautynėse su sovietiniais partizanais Baltarusijoje (Borisovo apylinkėse)	LCVA, f. R-1018, ap. 1, b. 97, l.13-14
Sakalauskas Leonas		Rytuose	Ateitis, 1944 01 27
Sakalauskas Povilas, 13 bn., 2 kp., puskarininkis	1911 06 04 Rokiškio aps.	1942 07 10 Rusijoje (Pskovo sr., Dedovičių apylinkėse, Makovjės k.)	LCVA, f. R-1018, ap. 1, b. 147, l. 113
Sakalauskas Pranas, jaun. puskarininkis		1942 Rytuose (Baltarusijoje?)	Karys, 1942 08 22; 09 26
Sakalauskas Stasys		1942 (?) Rytuose	LYA, f.1, ap.1, b.97, l. 47, 49; f.16895, ap. 2, b.186, l. 35
Sakatauskas Valentinas, 13 bn., eilinis	1918 0214 Vilkaviškio aps., Čyčků k.	1942 05 17 kautynėse su sovietiniais partizanais Rusijoje (Pskovo sr., Sosonkoje)	Karys, 1942 07 04; Į laisvę, 1942 06 16; LCVA, f. R- 1018, ap. 1, b. 97, l. 13-14
Salickas, 5 bn., 1 kp., eilinis		1944 12 vokiečių karo lauko teismo nuosprendžiu sušaudytas Latvijoje (Paviluostoje)	LYA, f.3377, ap. 53, b.124, l.96; A. Bubnys, Genocidas ir rezistencija, 2001, Nr. 1(9), p. 49

1	2	3	4
Samušis		1943 pab. nušautas besislapstančio sovietinio karo belaisvio Marijampolės aps.	LYA, f. 3377, ap. 58, dok. rinkinys Nr. 167, p. 133
Sapijonas Jonas, 255 bn., 3 kp.	1913 06 05 Biržų aps., Saločiuose	1942 (1943?) Baltarusijoje (Staryj Bychovo apylinkėse)	LCVA, f. R-1018, ap. 1, b. 147, l. 77
Sapleris Kazys, 5 bn., 2 kp., eilinis		1942 02 27 Rusijoje (Pskovo sr., Loknios apylinkėse)	LCVA, f. R-1018, ap. 1, b. 147, l. 76
Saunoris Oskaras, 6 bn., eilinis	1923 08 05	1942 03 27 mirė karo ligoninėje Lenkijoje (Katovicuose)	LCVA, f. R-1018, ap. 1, b. 147, l. 78
Savickas Jonas, vachmistras		1943 07 15 kovoje su priešū	Karys, 1943 07 24
Savitis Ipolitas		1941 11 03 Baltarusijoje (Gomelyje)	LCVA, f. R-1018, ap. 1, b. 147, l. 20
Sendrius, 5 bn., grandinis		1944 12 sušaudytas vokiečių karo lauko teismo nuosprendžiu Latvijoje (Paviluostoje)	LYA, f. 3377, ap.55, b.124, l. 96; A. Bubnys, Genocidas ir rezistencija, 2001, Nr. 1(9), p. 49

1	2	3	4
Seniūnas Aleksas, eilinis	1923 Kaune	1944 03 03 kovoje su partizanais	Karys, 1944 03 25
Senulis Alfonsas, 5 bn., jaun. puskarininkis		1942 02 23 kautynėse Rusijoje (Novgorodo sr., Cholmo apylinkėse)	Karys, 1943 03 14; 05 01; LYA, f.16895, ap.1, b.54, l.186
Simakauskas Pijus, 5 bn., 2 kp., eilinis	1915 11 01 Mažeikių aps.	1943 04 24 Rusijoje (Pskovo sr., Porožkų k.)	LCVA, f. R- 1018, ap. 1, b. 147, l.136
Simanavičius Juozas, 3 bn., 1 kp., eilinis		1942 05 09 sovietinių partizanų pasaloje Baltarusijoje (Minsko sr., Kopylio apylinkėse)	Tėviškė, 1942 06 12
Simaška Vytautas, eilinis		1944 01 14 kovoje su bolševikais Rytuose	Karys, 1944 02 12
Simonaitis Kazys, 8 bn., eilinis		1944 pr.	LCVA, f.R- 660, ap.2, b. 249, l. 2
Sysojevas Borisas, viršila		1944 nukautas partizanų	Tėviškė, 1944 05 12, 26

1	2	3	4
Skačkauskas Petras, 5 bn., 1 kp., eilinis		1943 04 21 kautynėse su sovietiniais patizanais Rusijoje (Pskovo sr., Krasnyje Gorki k.)	LCVA, f. R- 1018, ap. 1, b. 147, l. 105
Skardys- Skardinskas Gediminas, Vilniaus apygardos 1 bn., 13 bn., jaun. leitenantas	1916 10 14 Saratove	1943 05 23 kovoje su sovietiniais partizanais Rusijoje (Pskovo ar Novgorodo sr.)	Karys, 1943 06 05; Ateitis, 1943 05 29; 06 19
Skauda Petras, eilinis		1944 nušautas partizanų	Karys, 1944 02 12
Skritauskas Kostas, 13 bn., 3 kp., eilinis	Mažeikių aps., Dagių k.	1943 03 20 Rusijoje (Pskovo sr.)	LCVA, f. R- 1018, ap.1, b.147, l. 106
Smailys Jonas, 252 bn., eilinis		1944 10 19 per nelaimingą atsitikimą Lenkijoje (Radome)	St. Balzeko lietuvių kultūros muziejaus archyvas (Čikaga), J. Rimašausko fondas
Sobutas Vincas, 252 bn., eilinis		1944 04 21 partizanų pasaloje Lenkijoje (Liublino apylinkėse)	Karys, 1944 06 03

1	2	3	4
Sokolikas Osvaldas		Rytuose	P. Narutis, Tautos sukilimas 1941, p. 52
Songaila Vladas, eilinis		1942 06 09 sovietinių partizanų pasaloje Baltarusijoje (prie Nalibokų)	LCVA, f. R- 1018, ap. 1, b. 147, l. 108
Spečiūnas Stasys, 15 bn., 3 kp., eilinis	1918 08 15 Utenos aps.	1942 07 17 Baltarusijoje (Slonimo apylinkėse)	LCVA, f. R- 1018, ap. 1, b. 147, l. 30
Sprogis		1942 Rytų fronte	Į laisvę, 1942 09 16
Stalovenkas Boleslovas, 13 bn., 2 kp., eilinis		1943 02 02 mirė karo ligoninėje Rusijoje (Pskovo sr., Porchove)	LCVA, f. R- 1018, ap. 1, b.147, l. 110
Stančiauskas Mikas, 13 bn., eilinis	1918 03 02	1942 06 03 Rusijoje (Pskovo sr., Dedovičių apylinkėse)	LCVA, f. R- 1018, ap. 1, b. 147, l. 111
Stanionis Karolis, 2 bn., eilinis		1942 07 12 nušautas iš pasalų Lenkijoje (Liubline)	LCVA, f. R- 1018, ap.1, b. 97, l.13-14
Stanišauskas Bronius, 11 bn., eilinis	1920 04	1943 01 06 Ukrainoje (Žitomire)	LCVA, f. R- 1018, ap.1, b. 147, l. 102

1	2	3	4
Stankaitis Vladas		1942 06 09 sovietinių partizanų pasaloje Baltarusijoje (prie Nalibokų)	LCVA, f. R- 1018, ap. 1, b. 147, l. 91
Stankevičius Vladas, 253 bn., jaun. kareivis		1943 08 11 mirė Vilniuje mirtinai sužeistas per nelaimingą atsitikimą	Karys, 1943 08 21; LCVA, f. R-666, ap. 1, b. 8, l. 123
Stankus Julius, 4 bn., eilinis		1942 08 10 kautynėse su partizanais Ukrainoje (Stalino? apylinkėse)	LCVA, f. R- 1018, ap. 1, b. 97, l. 13-14
Starasevičius Juozas		1943 12 27 nušautas sovietinių partizanų atostogų metu Marijampolės aps., Gudelių vls., Gudelių k.	LYA, f. 3377, ap. 58, b. 266, l. 28
Stasys Kazys, 252 bn., eilinis		1944 04 21 partizanų pasaloje Lenkijoje (Liublino sr.)	Karys, 1944 06 03; St.Balzeko lietuvių kultūros muziejaus archyvas (Čikaga), J.Rimašausko fondas
Staškauskas Petras, eilinis	1925 03 02 Telšių aps., Žarėnų vls., Lauksodės k.	1944 04 28 kovoje su partizanais	Karys, 1944 05 20

1	2	3	4
Stebrys Julius, grandinis	1919 01 15 Ukmergės aps.	1944 02 18 kovoje su partizanaiss	Karys, 1944 03 11; 03 18
Stelionis Jonas, LSD Vilniaus apyg., štabo viršila	1902 08 30 Trakų aps., Semeliškėse	1942 07 02 mirė Vilniuje	Karys, 1942 07 11
Stimburys, 13 bn.?, eilinis		1942 kautynėse Rusijoje (Novgorodo sr., Cholmo apylinkėse)	A. Martinionis, Rytų fronte..., p. 36
Stonkus Mykolas, 13 bn., 2 kp., eilinis	1918 05 20	1943 05 05 kovoje su sovietiniais partizanaiss Rusijoje (Kalinino sr.)	LCVA, f. R- 1018, ap.1, b. 147, l. 162
Strafelis Rudolfas, 5 bn., eilinis	1914 03 01 Tytuvėnuose	1944 07 22 mirė karo lauko ligoninėje	LCVA, f. R- 1018, ap. 1, b. 147, l. 57
Strikauskas, 13 bn.		1944 08 kovoje su Raudonąja armija Latvijoje (prie Gulbenės)	A. Martinionis, Rytų fronte..., p. 36
Stropus Juozas, eilinis	1907 01 07	1944 02 15 nukautas partizanų saugant geležinkelį	Karys, 1944 03 04; 03 11
Stulginskas Petras, 13 bn., puskarininkis		1942 08 02 kautynėse su sovietiniais partizanaiss Rusijoje	LCVA, f. R- 1018, ap. 1, b. 97, l. 13-14

1	2	3	4
Subačius Gediminas, 259 bn., eilinis		1944 05 14 nuskendo maudydamasis	LCVA, f. R- 1018, ap. 1, b. 106
Sutula Vincas, 3 bn., 1 kp., eilinis		1942 05 09 sovietinių partizanų pasaloje Baltarusijoje (Minsko sr., Kopylio apylinkėse)	Tėviškė, 1942 06 12
Svitojus Juozas, 6 bn., eilinis		1944 01 nukautas sovietinių partizanų Lietuvoje	Karys, 1944 01 15
Šakys Jonas, 255 bn., 3 kp.	1915 03 09 Telšių aps.	1943 09 10 Baltarusijoje (Mogiliovo apylinkėse)	LCVA, f. R- 1018, ap. 1, b. 147, l. 22
Šalkauskas, 13 bn.		1942? kautynėse Rusijoje (Novgorodo sr., prie Cholmo)	A. Martinionis, Rytų fronte..., p. 36
Šaltys Kazys, jaun. puskarininkis		1944 Rytuose	Karys, 1944 02 12
Šarėjus Jonas, 2 bn., jaun. puskarininkis		1944 01 kovoje su partizanais gindamasis atsparos punkte Rytų Lietuvoje	Karys, 1944 01 29; LCVA, f. R- 660, ap. 2, b. 249, l. 2; A. Martinionis, Rytų fronte..., p. 59

1	2	3	4
Šėinius Juozas, eilinis		1944 04 kovoje su partizanais	Karys, 1944 04 29
Šėškūnas L., puskarininkis		1943(?) „eidamas tarnybos pareigas“	Tėviškė, 1943 05 28
Šėdlauskas Zigmas, 11 bn., eilinis	1922 01 06	1943 02 09 kovoje su sovietiniais partizanais Ukrainoje	LYA, f. 3377 ap. 55, b. 53, l. 315
Šėkšnius Indelfonsas, bn. „Lietuva“, karininkas- kandidatas	1908 09 21 Kretingos aps., Skuodo vls., Vaideliškių k.	1944 03 19 mirė dėl ligos karo ligoninėje Vokietijoje	Karys, 1944 04 08; 04 15; Naujoji Lietuva, 1944 03 23
Šėleika Lionginas, 2 bn., jaun. kareivis		1942 03 23 per sovietinės aviacijos bombardavimą Vilniuje	Karys, 1942 04 04
Šėleikis Alfonsas, 4 bn., eilinis	1919 06 28 Zarasų aps., Salako vls., Čepeliškių I k.	1943 11 10 kovoje su partizanais Ukrainoje	Karys, 1943 12 04; LCVA, f. R-660, ap. 2, b. 249, l. 1
Šėmkūnas Adomas, eilinis		1944 01 17 kovoje su partizanais	Karys, 1944 02 26
Šėmonis Leonas, 12 bn., eilinis	Biržų aps.	1943 07 26 kautynėse su sovietiniais partizanais Baltarusijoje	Karys, 1943 08 28; Ateitis, 1943 08 21

1	2	3	4
Širvinskas Mečislovas, eilinis	Panevėžio aps., Nauja- miesčio vls.	1942 10 Rytuose	Karys, 1942 11 28
Širvinskas Povilas, 13 bn., jaun. puskarininkis	1918 08 12	1942 07 01 kautynėse su sovietiniais partizanais Rusijoje (Pskovo sr., Karujeve)	Į laisvę, 1942 07 31; LCVA, f. R-1018, ap.1, b. 97, l. 13-14
Škėma Bronius, 252 bn., eilinis		1944 04 21 partizanų pasaloje Lenkijoje (Liublino sr.)	Karys, 1944 06 03; St.Balzeko lietuvių kultūros muziejaus archyvas (Čikaga), J. Rimašausko fondas
Škėma Petras, 252 bn., eilinis		1943 08 26 mirė Lenkijoje dėl ligos	Karys, 1944 06 03; St. Balzeko lietuvių kultūros muziejaus archyvas (Čikaga), J.Rimašausko fondas
Šlekys Kazys, eilinis		1943 12 24 kovoje su partizanais	Karys, 1944 01 08
Šliarpas Juozas, 5 bn., jaun. leitenantas	1918 03 30 Joniškyje	1944 01 20 kautynėse su sovietiniais partizanais gindamas geležinkelio tiltą Rusijoje (Pskovo sr.?)	Karys, 1944 02 05; 02 12; Ateitis, 1944 02 05

1	2	3	4
Šniuolis (Šniolis) Petras, 13 bn., leitenantas	1913 10 17	1942 04 05 kautynėse su sovietiniais partizanais Rusijoje (Pskovo sr., Dedovičių apylinkėse, Kipino k.)	Karys, 1942 04 25; LCVA, f. R- 1018, ap.1, b. 97, l. 13-14; b. 147, l. 107
Šriubša Balys, 13 bn.?, eilinis	1917 01 09	1942 04 05 kautynėse su sovietiniais partizanais Rusijoje (Pskovo sr., Dedovičių apylinkėse, Kipino k.)	Karys, 1942 04 25; LCVA, f. R-1018, ap. 1, b. 147, l. 109
Šukys Vincas, 1 bn., 1 kp. vadas, kapitonas	1905 07 06 Vilkaviškio aps., Pajevonių vls., Stolaukio k.	1942 02 26 mirė nuo plaučių uždegimo	Karys, 1942 03 07
Šulskis Stasys, 3 bn., 1 kp., grandinis		1942 05 09 sovietinių partizanų pasaloje Baltarusijoje (Minsko sr., Kopylio apylinkėse)	Tėviškė, 1942 06 12; LCVA, f. R-1018, ap. 1, b. 97, l.13- 14
Šutinys Antanas, 4 bn.?, eilinis		1944 03 03 kautynėse su bolševikais	Karys, 1944 04 15
Tabakas Jonas, eilinis		1942 12 12	Ateitis, 1943 01 29

1	2	3	4
Talanskas Ignas, Vilniaus atstatymo tarnybos bn., jaun. leitenantas, kp. vadas	1913 03 13 Zarasų aps., Antalieptės vls., Purvynės k.	1941 09 02 mirė ligoninėje Vilniuje	Karys, 1941 12 23; Naujoji Lietuva, 1941 09 04
Tamašauskas Aleksas, 2 bn.	1918	1944 07 30 kautynėse su Raudonąja armija Marijampolės aps., Sanavos vls., Molupio k.	V. Kubertavičius, Tremtinys, 2001 03 22
Tamašauskas /E.?,/ 13 bn., eilinis	1918 04 06	1942 06 11 kautynėse su sovietiniais partizanais Rusijoje (Pskovo sr., Dedovičių apylinkėse)	LCVA, f. R-1018, ap. 1, b. 147, l. 98
Tamašauskas Petras, kapitonas	1886 05 05 Rusijoje	1944 02 10 kovoje su partizanais Rytuose	Karys, 1944 03 18; Naujoji Lietuva, 1944 02 15
Tamulis Julius, 13 bn., puskarininkis		1942 05 26 kautynėse su sovietiniais partizanais dingo be žinios	LCVA, f. R-1018, ap. 1, b. 97, l. 13-14
Tamušis Stasys, eilinis		1943 12 08 atostogų metu nušautas ginkluotų asmenų Marijampolės aps., prie Tarpučių k.	LYA, f. 3377, ap. 58, b. 266, l. 17

1	2	3	4
Taputis Antanas, 255 bn., 2 kp., eilinis		1943 09 05 kautynėse su sovietiniais partizanais Baltarusijoje (Mogiliovo apylinkėse)	Karys, 1943 10 02
Taučiūnas Bronius, 253 bn., jaun. puskarininkis		1944 02 05 kovoje su partizanais Baltarusijoje	Naujoji Lietuva, 1944 02 12
Tinteris Petras, 12 bn., eilinis		Baltarusijoje	
Tiškevičius Zigmas, techninės pagalbos kp. (prie 9 bn.), puskarininkis		1944 02 02 kovoje su partizanais	Karys, 1944 03 04
Tiškus Juozas, puskarininkis		1944 04 14 kautynėse su sovietiniais partizanais Rytuose	Karys, 1944 05 06
Tolušis, 5 bn., puskarininkis		1944 05 sproguos partizanų padėtai minai geležinkelyje Rusijoje (Pskovo sr., prie Idricos st.)	A. Bubnys, Genocidas ir rezistencija, 2001, Nr.1(9), p. 48
Trakimavičius Andrius, 250 bn., grandinis	1909 11 02	1942 02 23 (03 08 ?) mirė nuo šiltinės Rusijoje (Pskove)	LCVA, f. R- 1018 ap. 1, b. 97, l. 13-14; b. 147, l. 97

1	2	3	4
Trečiokas Kazys, grandinis		1944 02 04 kautynėse su bolševikais	Karys, 1944 04 01
Tutinas Jurgis, 11 bn., 1 kp., eilinis	Utenos aps., Kuktiškių vls., Šakių k.	1942 06 13 kovoje su partizanais Ukrainoje	Į laisvę, 1942 07 20; Karys, 1943 07 03
Tvaskus Bronius, 256 bn., eilinis	1920 01 03 Panevėžio aps., Kupiškio vls., Vidugirių k.	1943 08 28 kautynėse gresiant nelaisvei susisprogdino granata Rusijoje (Novgorodo sr.)	Karys, 1943 09 18; 09 25; LCVA, f. R-1018, ap. 1, b. 147, l. 144
Ukrinas Stasys, grandinis		1944 kovoje su partizanais	Karys, 1944 04 29
Umbrasas Petras, 259 bn., 1 kp., eilinis		1944 06 20 kautynėse su partizanais	LCVA, f. R-1018, ap. 1, b. 106
Urbelis Edmundas, 4 bn.	1921 03 02	1943 02 14 Ukrainoje (Stalino apylinkėse)	LCVA, f. R-1018, ap. 1, b. 147, l. 95
Urbonas Bronius, eilinis		1943 Rytuose	Karys, 1943 09 04
Urbonas Ignas, eilinis		1943 09 01 nušautas kelyje tarp Naumiesčio ir Užlaukių	LYA, f. 3377, ap. 58, b. 1045, l. 194

1	2	3	4
Urbonas Jonas, grandinis		1944 01 15 mirė sunkiai sužeistas	Karys, 1944 02 05
Urbonas Stasys, 3 bn., 1 kp., grandinis		1942 05 09 sovietinių partizanų pasaloje Baltarusijoje (Minsko sr., Kopylio apylinkėse)	Tėviškė, 1942 06 12
Urbanavičius Jonas, 255 bn., 2 kp., grandinis	1913 07 15 Vilkaviškyje	1943 09 05 kautynėse su sovietiniais partizanais Baltarusijoje (Mogiliovo apylinkėse)	Karys, 1943 10 02; LCVA, f. R.- 1018, ap.1, b. 147, l. 101
Urbonavičius Antanas, eilinis	1918 07 01 Raseiniuose	1942 05 07 mirė karo lauko ligoninėje Baltarusijoje (Baranovičiuose)	LCVA, f. R- 1018, ap. 1, b. 147, l. 96
Urbšys Jonas, 5 bn., eilinis		1942 02 26 kautynėse Rusijoje (Novgorodo sr., Cholmo apylinkėse)	LYA, f. 16895, ap. 1, b. 54, l. 186; Karys, 1942 03 14; 05 01
Urnikis Mykolas, 14 bn., eilinis		1943 pab. mirė	Žemaičių žemė, 1943 12 24
Ūsas Antanas, eilinis		1944 03 10 kovoje su sovietiniais partizanais Rytuose	Karys, 1944 05 06

1	2	3	4
Ušinskas Mykolas, 5 bn., eilinis	1926 07 20 Panevėžio aps., Smilgiuose	1943 11 13 kovoje su sovietiniais partizanais Rusijoje (Pskovo sr.)	Karys, 1943 12 23; LCVA, f. R-1018, ap.1, b. 147, l. 19
Uziela Norbertas		1942 01 mirė Vilniuje, bute apsinuodijęs dujomis	Karys, 1942 01 24
Vaicekauskas Jonas, eilinis		1942 06 23 nušautas Kėdainių aps., ant vieškelio netoli Truskavos	Panevėžio apygardos balsas, 1942 07 05
Vaičius Petras, 252 bn., 1 kp., grandinis		1943 04 11 mirė nuo dėmėtosios šiltinės Lenkijoje (Liubline)	St. Balzeko lietuvių kultūros muziejaus archyvas (Čikaga), J. Rimašausko fondas
Vaikutis Antanas, 10 bn., 2 kp., eilinis	1909 07 07 Rokiškio aps., Južintų vls., Užubalių k.	1943 04 16 Rusijoje (Novgorodo sr.)	Karys, 1943 05 08; LCVA, f. R-1018, ap.1, b. 147, l. 157
Valadka Kazys, 13 bn., grandinis	1915 02 14 Alytaus aps., Birštono vls., Medeikonių k.	1942 04 04 kautynėse su sovietiniais partizanais Rusijoje (Pskovo sr.)	Karys, 1942 04 25; LYA, f. 16895, ap. 2, b. 186, l.97; f. 1771, ap. 5, b. 138, l. 23
Valašinas Gracijonas, eilinis		1942 02 14 kautynėse Rytuose	Karys, 1942 04 04

1	2	3	4
Valentinavičius Henrikas, 253 bn., 3 kp., eilinis	1922 05 15 Kėdainių aps., Grinkiškio vls., Laužinės k.	1944 02 05 lenkų partizanų nušautas Baltarusijoje (Ašmenos aps., prie Novosiolkų k.)	Karys, 1944 02 19; LCVA, f. R- 666, ap.1, b. 5, l. 9; b.7, l. 223; b. 8, l. 83
Vanagaitis Bronius, techninės pagalbos kp. (prie 9 bn.), eilinis		1944 02 14 kovoje su bolševikais	Karys, 1944 03 25
Večerskis Adomas, 252 bn., 1 kp., eilinis	1921 03 23 Kretingos aps., Darbėnuose	1943 06 09 mirė nuo gauto saulės smūgio karo ligoninėje Lenkijoje (Liubline)	St. Balzeko lietuvių kultūros muziejaus archyvas (Čikaga), J. Rimašausko fondas; LCVA, f. R-1018, ap. 1, b. 147, l. 45
Velička Petras, eilinis	1919 Trakų aps., Onuščio vls., Panošiškių k.	1943 06 13 nukautas sovietinių partizanų pasaloje Rytuose (Baltarusijoje?)	Karys, 1943 07 03
Venclova Vytautas, 255 bn., 2 kp., eilinis	1921 05 08 Marijampolės aps., Ažuolų Būdoje	1943 09 05 kautynėse su sovietiniais partizanis Baltarusijoje (Mogiliovo apylinkėse)	Karys, 1943 10 02; LCVA, f. R-1018, ap. 1, b. 147, l. 138

1	2	3	4
Veprauskas Petras, 12 bn., eilinis	1911 Kauno aps., A. Panemunės vls., Raželių k.	1943 04 03 mirė nuo užnuodyto maisto Baltarusijoje (Slucke)	Ateitis, 1943 04 12; LCVA, f. R-1018, ap 1, b.147, l. 159
Vielius Antanas, 6 bn., 4 kp., eilinis		1943 07 25 geležinkelio avarijoje Kaišiadoryse	Karys, 1943 08 14; LYA, f. 3377, ap. 58, b. 1045, l. 17
Vilkauskas Sergejus, 13 bn., eilinis	1911 11 03 Marijampolės aps., Igliškėliuose	1942 04 05 kautynėse su sovietiniais partizanais Rusijoje (Pskovo sr., Dedovičių apylinkėse, Kipino k.)	Karys, 1942 04 25; LCVA, f. R-1018, ap 1, b. 147, l. 63
Vilkauskas Zigmas, 3 bn., 1 kp., eilinis		1942 05 09 sovietinių partizanų pasaloje Baltarusijoje (Minsko sr., Kopylio apylinkėse)	Tėviškė, 1942 06 12; LCVA, f. R-1018, ap. 1, b. 97, l. 13-14
Virkutis, 2 bn., eilinis			A. Martinionis, Rytų fronte..., p. 60
Vyšniauskas Jonas, 2 bn., eilinis		1941 10 02 mirtinai sužeistas autoavarijoje	LCVA, f. R-660, ap. 2, b. 261, l. 9

1	2	3	4
Vyšniauskas Juozas, eilinis		1942 12 12	Ateitis, 1943 01 29
Vosylius Antanas, 252 bn., eilinis		1944 04 21 partizanų pasaloje Lenkijoje (Liublino apylinkėse)	Karys, 1944 06 10; St. Balzeko lietuvių kultūros muziejaus archyvas (Čikaga), J. Rimašausko fondas
Zaboras Stasys, eilinis		1944 04 14 kovoje su bolševikais Rytuose	Karys, 1944 05 20
Zaborskis Edmundas, 2 bn., 2 kp., eilinis		1943 06 kautynėse su sovietiniais partizanais Švenčionių aps., Antanų girioje, pateko į nelaisvę, buvo nukankintas	Karys, 1943 06 12; A. Martinionis, Rytų fronte..., p. 60-61
Zaleckas Simas, 13 bn., 2 kp., viršila		1942 05 05 mirė sunkiai sužeistas kautynėse su sovietiniais partizanais Rusijoje (Pskovo sr., Dno apylinkėse)	Į laisvę, 1942 06 24; Karys, 1942 07 25; LCVA, f.R-1018, ap.1, b. 97, l. 13- 14; b. 147, l. 168

1	2	3	4
Zaleskis Kazimieras, 257 bn., leitenantas	1907 02 26 Zarasų aps., Dundulių k.	1944 01 14 mirė Vilniuje sužeistas kovoje su partizanais Rytų Lietuvoje	Karys, 1944 01 22; 01 29; Naujoji Lietuva, 1944 01 20; LCVA, f. R-660, ap. 2, b. 249, l. 2
Zareckas Bronius, 12 bn., eilinis		1943 kovoje su partizanais Baltarusijoje	Karys, 1943 08 07; 09 04
Zigmantas Juozas, 6 bn., jaun. leitenantas	1916 01 13 Biržų aps., Krinčino vls., Miežiūnų k.	1944 02 19 mirė nuo žaizdų karo ligoninėje Vilniuje, sužeistas sovietinių partizanų Vievio apylinkėse	Karys, 1944 03 11; Naujoji Lietuva, 1944 02 25
Zinkevičius Juozas, eilinis		1943 Rytuose	Karys, 1943 07 31
Zizas (Zyzas) Steponas, 13 bn., sanitarijos puskarininkis	1910 12 21 Utenos aps., Utenos vls.	1942 04 04 sovietinių partizanų sunkiai sužeistas Rusijoje, 04 06 mirė karo ligoninėje Pskovo sr., Porchove	Karys, 1942 04 25; Į laisvę, 1942 06 24; LCVA, f. R- 1018, ap. 1, b. 147, l. 160
Zubavičius Jonas, 256 bn., grandinis	1915 11 24 Ukmergės aps., Kavarsko vls., Vaivadiškių k.	1944 06 16 susišprogdino ant minos Rusijoje (Pskovo sr., prie Krasnojės)	Karys, 1944 07 01

1	2	3	4
Žadeika Juozas, 2 bn., 2 kp., jaun. puskarininkis		1943 06 kautynėse su sovietiniais partizanais Švenčionių aps., Antanų girioje	Karys, 1943 06 12; A. Martinionis, Rytų fronte..., p. 57, 61
Žalenis Kostas, eilinis	1918 04 23	1942 05 28 Rusijoje (Pskovo sr.)	LCVA, f. R- 1018, ap. 1, b. 147, l. 166
Žalnieriūnas Jeronimas, 3 bn., 1 kp., jaun. puskarininkis		1942 05 09 sovietinių partizanų pasaloje Baltarusijoje (Minsko sr., Kopylio apylinkėse)	A. Martinionis, Rytų fronte..., p. 72; Tėviškė, 1942 06 12; Naujoji Lietuva, 1944 05 06
Žebertavičius Antanas, techn. pagalbos kp. (prie 9 bn.), puskarininkis		1944 02 02 kovoje su bolševikais (partizanais)	Karys, 1944 03 04
Žeglaitis Antanas, 258 bn., grandinis		1944 06 20 nužudytas lenkų partizanų Vilniaus aps., Glitiškėse	Naujoji Lietuva, 1944 06 25
Žeimys Domininkas, eilinis	1923 08 29 Trakų aps.	1944 04 01 kovoje su sovietiniais partizanais	Karys, 1944 04 22; 04 29
Žemaitis Bronius, 13 bn., eilinis	1918 05 01	1942 08 11	LCVA, f. R- 1018, ap. 1, b. 147, l. 156

1	2	3	4
Žerolis J.		1942	Į laisvę, 1942 06 26
Žibutis Vincas, 5 bn., 3 kp., grandinis	1907 10 01 Ukmergės aps., Taujėnuose	1942 07 07 Rusijoje (Pskovo sr., Sosonkos k.)	LCVA, f. R- 1018, ap. 1, b. 147, l. 155
Žickus Petras, 13 bn., 3 kp., viršila		1944 01 02 mirė Latvijoje (Rygoje)	LCVA, f. R- 1018, ap. 1, b. 147, l. 31
Žilinskas Vladas, 7 bn., jaun. puskarininkis	1918 01 02	1944 07 09 mirė karo ligoninėje	LCVA, f. R- 1018, ap. 1, b. 147, l.153
Žilinskas, 13 bn.		1944 08 kovoje su Raudonąja armija Latvijoje (prie Gulbenės)	A. Martinionis, Rytų fronte..., p. 36
Žilys Adolfas, 3 bn., 1 kp., 3 br., eilinis		1942 05 09 sovietinių partizanų pasaloje Baltarusijoje (Minsko sr., Kopylio apylinkėse)	Tėviškė, 1942 06 12
Žioba Jonas, 2 bn., eilinis		1941 09 29 mirė sužeistas	LCVA, f. R-660, ap. 2, b. 261, l. 71
Žiogelis Domas, 2 bn., eilinis		1942 03 23 per sovietinės aviacijos bombardavimą Vilniuje	Karys, 1942 04 04

1	2	3	4
Žiurkevičius Pranas, grandinis		1942 02 10 Rytuose	Karys, 1942 03 14; 05 01
Žižys Viktoras, eilinis		1944 04 21 pasaloje Rytuose	Karys, 1944 06 24
Žvirblis, 15 bn., eilinis		1941 autoavarijoje Baltarusijoje (Gardino apylinkėse)	Karys, 1977, Nr.10, p. 383
Žvirblis Albertas, 13 bn., viršila		1942 06 28 mirė Rusijoje	Į laisvę, 1942 07 18